

T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
CUMHURİYET TARİHİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**LİSELERDE OKUTULAN “TÜRKİYE CUMHURİYETİ İNKILAP TARİHİ VE
ATATÜRKÇÜLÜK” DERS KİTAPLARINDA ULUS, ULUSÇULUK
VE ULUS-DEVLET KAVRAMLARI
(1944-2007)
(BİR İÇERİK ANALİZİ ÇALIŞMASI)**

HAZIRLAYAN
Melih ÖZHAN

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Mustafa SARIBIYIK

DİYARBAKIR
2008

ÖZET

Son iki yüzyılda üzerinde en fazla durulan ve tartışılan kavramlardan biri olan “ulus” kavramı, kişilerin ya da toplumların kendilerini ifade ettikleri bir “kimlik” türüdür. “Ulus kimliği” kuşkusuz devletlerin yahut toplumların toplumsal ve kültürel pratiklerine göre farklılıklar gösterir. Bu farklılıklar, aynı “ulus-devlet” yapısı içerisinde de çeşitli geçişkenlikler gösterebilir.

Devletlerin ya da toplumların uluslaşmaları bir süreç içerisinde gerçekleşir. Bu süreç, birçok Orta ve Doğu Avrupa ulusçuluklarında olduğu gibi Türkiye’de de dil, kültür ve ortak soydan gelme kriterlerinden bir veya birkaçının yurttaşlarda bir araya gelmesiyle gerçekleşmiştir.

Yurttaşlarda ulusal bir kimlik yaratma anlamında “tarih”in rolü belirleyicidir. Tarihin inceleme alanı, Fransız İhtilali’yle başlayan “uluslaşma” ve “ulus-devlet” oluşturma sürecinde coğrafi ve dinsel alandan çıkıp ulusal bir alana kaymıştır. Tarih, artık Annales Okulu gibi bütüncül yaklaşıma önem veren bazı ekollerin dışında büyük oranda ulusal tarih olarak kendisine tanım bulmaktadır.

Ulusal tarihin inceleme alanı Türkiye’deki ortaöğretim kurumlarında “Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük” derslerinde okutulan kitapların inceleme alanı olan 1908-1938 arasına sıkıştırılmıştır. Oysaki “uluslaşma”, durağan bir süreç olmadığı için “ulus” kimliğine ve “tarih” bilimine gereken önemi verebilmek için ulusal tarihe bütüncül olarak bakabilmeliyiz

İncelemeye alınan ders kitaplarının kapsamdan ziyade bilhassa da içeriğine özel olarak eğilinmeli ve Türk ulusçuluğunu yüceltmek adına propagandalar içeren ifadelerden kaçınılmalıdır. Türk uluslaşma süreci, ders kitaplarımızda sübjektif yaklaşımlardan uzak kalınarak anlatılmalı; Türk, Osmanlı ve Müslüman kavramları tarihine ve koşuluna göre özenle seçilerek kullanılmalıdır.

Çalışmamdaki nihai amaç; ulusal tarihler yazılırken “ulus”, “ulusçuluk” ve “ulus-devlet” kavramlarının içeriğine bilhassa özen göstererek daha objektif olarak tarihe yaklaşılmasının ve tarihin, bilimin sınırları içerisinde kalması gerektiğinin altını çizmektir.

ABSTRACT

“Nation” is a word which negotiate on too much at last two centuries is an “identity” to express the communities themselves. The “nation identity” is surely point at different meanings at different communities and states. Also this differs point at diffusions at the same “nation-states”.

“Nationalism” of communities and the states become a reality in a process. This process, occurred at Turkiye with one or much culture, language and ethnicity criteries like South and Middle Europe countries.

The role of history is characteristic on citizens. This occurred a national history in world accept Annales School.

The studying area of “The Revolution of Turkish Republic ” lesson is compressed at 1918-1938. To solve this problem we have to study totally.

We have to avoid subjective behaviour and apply carefully to use “nation”, “nation-state” and “nationalism”.

The last aim of my study is; apply carefully to behave objectively and the borders of history stand in science borders.

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma, jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan:

Üye:

Üye:

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../....

ÖNSÖZ

Çalışmama François HARTOG'un tarihin doğuşu üzerine yaptığı bir söyleşiden alıntı yaparak başlamak istiyorum:

“Lidya Kralı Kroisos, atalarının suçunun cezasını tam beş kuşak sonra öder. Tarih bu hareketin içindedir. Yani, bir haksızlıktan onun giderilmesine uzayan zaman dilimi içindedir insanların edimleri. Bu anlamda tarihin de otonomisi (kendi kuralı) yoktur. Ama yine de bu sürecin değişik aşamalarını anlatmakta yarar vardır ve tarihçi, bu farklı aşamaları birbirine bağlayan kişidir. Dolayısıyla, Kroisos örneğine dönersek tekrar, tarihçi, bütünlüğün resmini veren kişidir. Tarihçi bilen kişidir. Neyi? Her şeyin aslında geçici olduğunu. Hiçbir şeyin sonsuza dek olduğu gibi süregitmediğini. Bunlar Herodot Tarihi'nin açılış cümleleridir: 'Küçük olan büyük, büyük olan küçük oluyor.' Önemli olan budur: hiçbir şey aynı kalmaz.”¹

İşte ben de tam bu noktadan bakarak başlamak istiyorum. Yani tarih yaklaşımları, zaman içerisinde bir takım yeni bulgularla ya da insanların bakış açılarıyla fazlasıyla değişebilmektedir. Bu değişimi en açık şekilde de tarih ders kitaplarında görebilmekteyiz. Zaman içerisinde değişen iktidarlara bile tarih yaklaşımlarımız değişebilmekte. İnkılap tarihini özel olarak seçme sebebim ise; kuşkusuz son iki yüzyılın en tartışmalı ve en önemli kavramlarının başında gelen “ulus” kavramına ve özelde de Türk uluslaşmasına kitaplarımızın getirmiş olduğu yaklaşımlara daha yakından bakabilmektir.

Çalışmama başlarken kitaplardaki yaklaşım tarzlarının beni bir sonuca ulaştıracağını düşünüyordum fakat uluslaşma sürecinin kendisini ders kitaplarından okuyarak yorumlamak bir yerde uluslaşmanın da kendisini yorumlamak oldu. Bu geçişkenlik, hem uluslaşmayı algılama biçimimize hem de kitaplarda yansıyan şekliyle ulus kavramlarına bir yorum getirebilmeme sebep oldu.

Çalışma biçimi olarak, ilk önce “ulus”, “ulus-devlet” ve “ulusçuluk” kavramlarına açıklık getirmeye çalıştım, daha sonra da “tarih” kavramı ve “milli tarih”in oluşum sürecine bir göz atarak 1944 yılında okutulmaya başlanan

¹ YILMAZ, Levent; “Gözyaşlarından Tarihin Doğuşu” François HARTOG'la Söyleşi, **Cogito**, sayı: 29, Y.K.Y., 2001, s. 191.

“Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi” derslerinin kısa tarihlerine değinmeye çalıştım.

“Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi” derslerinde hangi yıl hangi kitapların okutulduğunu Talim ve Terbiye Kurulu’nun arşivlerinden “T.C. M.E.B. Tebliğler Dergileri”ne bakılarak tespit edilmiştir. Ders kitaplarının hepsinin “içindekiler” bölümlerini kitaplar hakkında bir fikir oluşturması bakımından teze eklenmiştir. Bu “içindekiler” bölümlerinin içeriklerini kitaplarla aynı biçimde yazmaya dikkat ettim. Bu aynı yazı biçimini yanlışlarıyla dahi eklemek, kitapların dili anlamında da bir fikir edinmemize yardımcı olacağı düşünülmektedir. Kitapları incelerken “kantitatif” metotlardan ziyade “içerik analizi” yapmaya çalışılmıştır. Her kitapta farklı konu başlıklarından alıntılar yapmaya gayret edilmiştir. Bunu yapmaktaki amacımız; zaten içerik ve biçim itibarıyla birbirlerine çok yakın olan bu ders kitaplarının dönemselsel olarak öne çıkan başlık ve içeriklerini yansıtmaktır. Aynı başlıklar altında birbirlerine çok yakın içerikler arasında seçim yaparken daha farklı ve özgün olanını tercih etmeye çalıştık.

Kavramlar ve içerik analizleri neticesinde bir sonuca ve önerilere ulaşılmıştır ve görünen şu ki “ulus”, “ulus-devlet” ve “ulusçuluk” kavramları hangi başlık altında açıklanmaya çalışılırsa çalışılsın bir propaganda aracına dönüşmekten pek de kolay kurtulabilecek gibi görünmüyor. “Uluslaşma”yı güçlendirecek temelleri milli tarihimizi kronolojik olarak geriye götürmekte, coğrafi olarak yaymaya çalışmakta ve diğer tüm etnik ve kültürel farklılıkları görmezden gelmekte aramak boş bir çabadır; zira bu çaba ulusçuluğa da tarihin bilimsel temellerine de zarar vermektedir.

Bu çalışmayı hazırlamamda değerli hocalarımla katkıları büyüktür. Bu vesileyle Yrd. Doç. Dr. Mustafa SARIBIYIK’a, Yrd. Doç. Dr. Mehmet Salih ERPOLAT’a, Yrd. Doç. Dr. Remzi YARDIMCI’ya, Yrd. Doç. Dr. Kenan Yakuboğlu’na, Öğretim Görevlisi İzzet ÇIVGIN’a ve ayrıca M.E.B. Talim ve Terbiye Kütüphanesi, Milli Eğitim Müzesi görevlilerine ve kaynakları temin etmekte bana yardım ve desteklerini esirgemeyen Ahmet ÖZCAN’a teşekkür ederim.

Melih ÖZHAN

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

GİRİŞ	1
A. Ulus Nedir?.....	1
B. Kolektif Bir Kimlik Olarak Ulus (Millet) ve Yurttaşlık Kavramları.....	4
C. Bazı Ulus ve Ulusçuluk Teorileri.....	6
I. YERLİ BİR MİLLİYETÇİLİK ÖRNEĞİ: TÜRKİYE MODELİ	11
A.Ulus ve Millet Kavramlarının Yerli Tarihçesi.....	11
B.Ulusçuluk Tezahürü ve Edebiyat.....	12
C. Türk Aydınları ve Ulusçuluğun Siyasi Cereyanları.....	13
D. Kafkaslardan Gelen Türk Ulusçuları.....	13
1. Hüseyinzade Ali Bey.....	14
2. Ahmet Ağaoğlu.....	14
3. Sadri Maksudi.....	15
4. Yusuf Akçura.....	16
5. İsmail Gaspiralı.....	18
E. Türkiye'deki Ulusçuluk İdeologları.....	19
1.Ziya Gökalp.....	19
2. Halide Edip ADIVAR.....	21
3. Recep PEKER.....	22
4. Rıza Nur.....	22
5. Hüseyin Nihal ATsiz.....	24
6. Reha Oğuz TÜRKKAN.....	26
7. Ali Fuat BAŞGİL.....	27
8. Tekin ALP.....	28
9. Hamdullah Suphi.....	29
10. Ahmet Zeki Velidi Togan.....	30
11. Hilmi Ziya ÜLKEN.....	32

12. Mümtaz TURHAN.....	32
13. Erol GÜNGÖR.....	33
II. ULUŞÇULUK VE TARİH.....	35
A. Tarih Yazımı ve Ulus Kimliği	35
B. Tarih ve Tarih Yazıcılığı.....	36
C. İlk Çağlardan Günümüze Tarih Anlayışına Genel Bir Bakış.....	37
D. Türkiye’de Tarih Ders Kitapları ve Ulusçuluk Kavramı.....	38
E. Cumhuriyet’in “İlk” ve “Son” Tarih Ders Kitaplarına İmgelem ve İçerik Açısından Ulus-Devlet Kavramı Çerçevesinde Kısa Bir Bakış.....	40
III. TÜRKLERDE TARİH ÖĞRETİMİ.....	47
A. XX. Yüzyıla Kadar Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Tarih Anlayışına Genel Bir Bakış	47
B. Tarih Dersinin Müfredata Girişi	48
C. Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Osmanlı Tarih Öğretimi.....	51
D. Türkiye’deki İlk Tarih Kitapları.....	54
IV. İNKILAP TARİHİ DERSLERİ.....	55
A. İlk İnkılap Tarihi Ders Kitapları.....	55
B. Liselerde Okutulan İnkılap Tarihi Ders Kitapları.....	57
1. Enver Ziya KARAL- Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1944).....	72
a. Kitabın Genel Karakteri.....	77
b. Kitapta Öne Çıkan Konu Başlıkları.....	78
ba. Mondros Mütarekesi.....	78
bb. Memleketin Durumu.....	79
bc. Zararlı Cemiyetler.....	80
bd. Yararlı Cemiyetler.....	81

be. İstiklal Harbi İçin Türk Milletinin Manevi Kaynakları.....	82
bf. Misak-ı Milli.....	82
bg. Milli Cephelerin Durumu.....	83
bh. Milli Mücadele Karşıtı İsyenlar.....	84
bı. Sevr Andlaşması.....	85
bi. Yeni Tarih Anlayışı.....	86
bj. Türk Dilinin Geliştirilmesi İçin Yapılan Çalışmalar.....	87
bk. Hatay'ın Anavatana Katılması.....	88
2. Enver Behnan ŞAPOLYO-Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1950).....	89
a. Kitabın Genel Karakteri.....	94
b. Kitapta Öne Çıkan Konu Başlıkları.....	94
ba. Zararlı ve Yararlı Cemiyetler.....	94
bb. İstanbul Mitingleri.....	95
bc. Maraş Müdafaası.....	96
bd. Antep Müdafaası.....	97
3. Mükerrerem Kamil Su ve Kamil Su Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1955).....	99
a. Kitabın Genel Karakteri.....	100
4. Neriman SERDARLAR ve Fahriye YAZGAN (ÇETİNKANAT) Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi (1918-1960).....	101
a. Kitabın Genel Karakteri.....	111
b. Kitapta Öne Çıkan Konu Başlıkları.....	112
ba. Milli Cemiyetlerin Kurulması.....	112
bb. Eğitimde İnkılap.....	112
bc. Tarih İnkılabı.....	113
bd. 27 Mayıs İnkılabı.....	115
5. Mükerrerem Kamil Su ve Ahmet Mumcu-Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi	

ve Atatürkçülük (1918-1939).....	116
a. Kitabın Genel Karakteri.....	123
b. Kitapta Öne Çıkan Konu Başlıkları.....	123
ba. İnkılap Tarihini Neden Öğreniyoruz?....	123
bb. Wilson İlkeleri.....	124
bc. Londra Konferansı.....	124
bd. Milliyetçilik İlkesi.....	125
6. Ahmet Bekir PALAZOĞLU ve Osman BİRCAN	
Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve	
Atatürkçülük (1-2).....	126
a. Kitabın Genel Karakteri.....	133
b. Kitapta Öne Çıkan Konu Başlıkları.....	133
ba. Doğrudan Doğruya İstanbul	
Hükümeti'nin Yürüttüğü Ayaklanmalar..	133
bb. Birinci Balkan Savaşı.....	134
bc. Milli Varlığa Düşman Cemiyetler.....	135
bd. Kongreler.....	135
be. Milli Tarih.....	135
7. Kenan KALECİKLİ -Türkiye Cumhuriyeti	
İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük (1-2).....	137
a. Kitabın Genel Karakteri.....	144
b. Kitapta Öne Çıkan Konu Başlıkları.....	144
ba. Balkan Savaşları.....	144
bb. Osmanlı Devleti'nin Paylaşılması	
Tasarıları.....	145
bc. Cemiyetler.....	145
bd. İstiklal Mahkemeleri.....	146
be. Sevr Antlaşması ve Azınlık Hakları.....	146
bf. Birinci Dünya Savaşı'nda Ermeni	
Sorunu.....	147
8. İdris AKDİN, Muhittin ÇAKMAK ve	
Mustafa GENÇ Türkiye Cumhuriyeti	

İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük.....	148
a. Kitabın Genel Karakteri.....	154
b. Kitapta Öne Çıkan Konu Başlıkları.....	154
ba. Mustafa Kemal'in Samsun'a Çıkışı ve Milli Bilincin Uyandırılması.....	154
bb. Yeni Tarih Anlayışı.....	154
bc. Nüfus Mübadelesi.....	155
bd. Atatürk İlkelerinin Ortak Özellikleri.....	155
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME.....	157
BİBLİYOGRAFYA.....	163

KISALTMALAR

a.g.e.	:adı geçen eser
a.g.m.	:adı geçen makale
A.Ş.	:Anonim Şirketi
C.	:Cilt
ev.	:eviren
D.T.C.F.	:Dil Tarih Coğrafiya Faskltesi
Ed.	:Editör
Eğt.	:Eğitim
Haz.	:Hazırlayan
Ltd. Şti.	:Limited Şirketi
M.E.B.	:Milli Eğitim Bakanlığı
Mf.V.	:Maarif Vekaleti
s.	:sayfa
T.C.	:Türkiye Cumhuriyeti
T.T.K.	:Türk Tarih Kurumu
vd.	:ve diğerleri
Yay.	:Yayınları
Y.K.Y.	:Yapı Kredi Yayınları

GİRİŞ

A. Ulus Nedir?

“Milliyetçiliği tanımlamak ve tanımak, ulusu tanımlamak ve tanımaktan daha kolaydır. Tıpkı dinin ne olduğunu, Tanrı'nın ne olduğundan çok daha iyi bildiğimiz gibi...”² derken pek de haksız sayılmazdı Gil Delannoı. İşe zor olanla başlarken “ulus” ya da “millet” kelimelerinin öncelikle etimolojik olarak hangi anlamlara geldiklerine ve daha sonra da tarihsel arenada hangi anlamları aldıklarına bakmaya çalışacağım.

Hiyerarşik olarak önceliği milliyetçiliğe mi versek daha doğru olurdu bilemiyorum. Zira milliyetçiliğin “millet”i doğurduğu fikri Avrupalı tarihçilerce ve siyasetçilerce pek sıklıkla dile getirilen bir olgudur. Örneğin Polonya'nın bağımsızlık kahramanlarından Josef Pilsudski(1867-1935) kestirme bir hükümde bulunmuştu: “Ulus oluşturandır devlet; yoksa ulus devleti oluşturamaz.”³ Peki devlet, hangi yolla oluşturacaktı kendini kuran adı konmamış “ulus”u ya da “halk”ı? Tabi ki anlamı kendinden menkul “ulusçuluk”la.

Fakat ben milliyetçiliğin “millet” kelimesinden “yapım” eki yardımıyla türetildiğinden yola çıkarak millet kelimesini milliyetçiliğin önüne koymayı yeğliyorum. Ahmet Yıldız'ın biraz da Benedict ANDERSON'a öykünerek (Anderson'un kitabının adı “Hayali Cemaatler”di) “Modernliğin Sahte Gemeinschaft”ı olarak tanımladığı İngilizce’de ulus anlamına gelen “nation” kelimesi, Latince’de “doğmak” anlamına gelen “nasci” fiilinden türetilmiştir. Latince’de “nationem” kelimesi soy ya da ırkı çağrıştırır. Bu asli anlamında ulus, ortak kan ve soy bağı fikrini ifade eder. Ortaçağ üniversiteleri “ulus” adı verilen sektörlere bölünmüştü. Mesela Paris Üniversitesi’nde dört “ulus” bulunmaktaydı:

---

² DELONNOİ, Gil; “Milliyetçilik ve İdeolojik Kataliz”, **Uluslar ve Milliyetçilikler**, Haz. Jean Leca, Çev. Siren İdemen, Metis Yay., 1998, s. 32.

³ SANTAMARÍA, Yves; “Ulus Devlet: Bir Modelin Tarihi”, **Uluslar ve Milliyetçilikler**, Haz. Jean Leca, Çev. Siren İdemen, Metis Yay., 1998, s. 20.

“Fransa ulusu Roman dillerini konuşanları kapsarken, Alman ulusu, İngilizce konuşanları kapsamaktaydı.”⁴

Kitabı mukaddes’te “nation” sözcüğü ile puta tapar, kitapsız, tek tanrıya inanmayan halklar işaret edilmektedir.⁵

Geç XIII. yüzyılda kelime, tekrar asli anlamını kazandı ve birbirleriyle kanla ilişkilenen grupları ifade etmeye başladı. Erken XVII. yüzyıla gelindiğinde, “ulus” kelimesi, etnik kompozisyonundan bağımsız olarak, bir ülkede oturanları anlatmak için kullanılmaya başladı. Bu anlamda daha az muayyen olan halk ya da tebaa gibi beşeri kategorilerin yerine kullanılır oldu. Ancak bu dönemlerde kullanılan, belli nitelikteki topluluğu tanımlamayan “nation” terimi, siyasi düzen açısından herhangi bir anlam ifade etmemektedir. “Nation” teriminin siyasi bir anlam kazanması, Fransız Devrimi ve ulusçuluk akımı ile olacaktır. Şimdiki kullanım da çok katlı anlam tabakalarına sahiptir. Dahası halk egemenliğine ilişkin Locke’cu doktrinin hızla yayıldığı geç XVII. yüzyıla kadar uzanan bir eğilim de ulusu, devlet anlamında kullanmaktır; “Birleşmiş Milletler” örneğinde olduğu gibi.⁶

Ulus (millet) kavramının bu muğlaklığına ansiklopedik bazı açıklamalar getirmeye çalışarak konuyu açmaya çalışacağız. Hobsbawm, “modern milletin ve onunla bağlantılı her şeyin temel karakteristiği, modernliğidir” demektedir ve çeşitli basımlarının bu amaçla (kavramların modern anlamlar kazanmasını kastediyor) titizlikle gözden geçirildiğini savunduğu İspanya Kraliyet Akademisi Sözlüğü’nden örnekler vermektedir. “ 1884’ten önce ‘nacion’ sözcüğü, basitçe ‘bir eyalet, bir ülke’ ya da ‘bir krallıkta oturanların toplamı’ ve aynı zamanda ‘bir yabancı’ anlamına geliyordu. Oysa 1884 basımıyla birlikte, artık ‘her şeyden üstün bir ortak yönetim merkezini tanıyan bir devlet’ ya da ‘politik birim’, bunun yanında ‘bir bütün sayılan bu devletin oluşturduğu topraklar ve bu topraklarda yaşayan insanlar’ anlamı yüklenmekteydi.”⁷

---

⁴ YILDIZ, Ahmet; “**Ne Mutlu Türküm Diyebilene**” **Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)**, İletişim Yay., İstanbul, 2001, s. 21.

⁵ KILIÇBAY, Mehmet Ali; “Kimlik: Bir Tasnif Sorunu”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı: 33, Ankara, 1995, s. 142.

⁶ YILDIZ; **a.g.e.**, s. 27.

⁷ HOBBSAWM, Eric; **1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik Program, Mit, Gerçekçilik**, Çev. Osman Akinhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 30.

Daha yakın zamanlardaki Enciclopedia Brasileira Merito'da ise "nação", "Bir devletin, aynı rejim ya da yönetimde yaşayan, ortak çıkarları olan yurttaşlar topluluğu", "Belirli bir toprak parçasında ortak gelenek, özlem ve çıkarları bulunan grubun birliğini sürdürme sorumluluğunu üstlenen merkezi bir iktidara bağımlı olan insanların oluşturduğu kolektif; yönetim güçleri dışında, bir devlete bağlı halk" olarak tanımlanmaktadır. Bundan başka, İspanya Akademisi Sözlüğü'nde "millet" in kesin tanımı 1925 yılına kadar görünmez; "millet", ancak o zaman "aynı etnik kökene sahip olan, genelde aynı dili konuşan ve ortak bir geleneği paylaşan insanların oluşturduğu kolektif " olarak anlatılır. Dolayısıyla, yönetim anlamına gelen "gobierno", 1884'e kadar "nacion" kavramıyla özellikle ilişkilendirilmemiştir.⁸

Hobsbawm, eski bir Fransız sözlüğünde de "ulus" kavramının "naissance, extraction, rang"(doğum, soy, mevki) ile ilişkilendirildiğini fark eder. Almanca'da da "Volk"(halk) sözcüğünün kimi zamanlar "millet" sözcüğünün yerine kullanıldığı görülür. Sonuç olarak demek ki etimoloji bize XX. asrın belirleyici kavramı olacak olan "ulus-devlet" in ve milliyetçilik ideolojisinin hammaddesinin "doğum" la kazanıldığını göstermektedir. Gellner, daha sonra "irade" ve "kültür"ü de işin içine sokacak hatta bu kavramların dahi "ulus" kavramını açıklamadaki yetersizliğine vurgu yapacaktı.

Yani ilk bakışta "doğal kimlik" olarak da niteleyebiliriz diye düşünüyorum bu olguyu. Fakat bu kavramların, özellikle de "halk", "ulus" ve "devlet" kavramlarının birbirlerinin yerine kullanılmasına günümüzde dahi (Birleşmiş Milletler örneği gibi) çok sıklıkla kullanıldığına vurgu yaparak bu kavramların anlamlarının birbirlerinden çok net sınırlarla ayıramayacağını ifade etmeliyim.

Modernizmle birlikte imparatorlukların yerini alan günümüzün yaygın devlet modeli olan ulus-devletlere atıfta bulunurcasına Coğrafyacı Michel Foucher(1991), "sınır" ve "Natione Gallicus"(Galya Milleti) terimlerinin 1315-1318 yıllarında eşzamanlı olarak ortaya çıktığını saptar.⁹

---

⁸ HOBBSAWM; **a.g.e.**, s. 30.

⁹ SANTAMARÍA, Yves; "Ulus Devlet: Bir Modelin Tarihi", **Uluslar ve Milliyetçilikler**, Haz: Jean Leca, Çev. Siren İdemen, Metis Yay., s. 21.

“Birleşmiş Milletler”in, “Birleşmiş Devletler” olmayışının sebeplerinden biri de bugün ulus deyince aklımıza bir yetke birimi olarak “devlet”, “devlet” deyince de o devlete aidiyet bağı ile bağlanan bir “ulus”un gelmesi olsa gerektir. Zira bir “kavim”, devletsiz olabilirdi fakat bir ulus, devletten ayrı düşünülemezdi. Cemiyet-i Akvam’ın I. Dünya Savaşı’ndan sonra ad ve konsept değiştirmesinde de bu kavramsallaştırmanın belirleyici unsurlardan biri olduğu kanaatindeyim.

B. Kolektif Bir Kimlik Olarak Ulus(Millet) ve Yurttaşlık Kavramları

Millet kavramının modern ve esasen politik anlamıyla tarihsel açıdan çok genç bir kavram olduğunu söyleyebiliriz.¹⁰ Bunun tersi durumlara ise etnosantrik (ulus merkezci) tarih yazıcılığının zirve noktalarından biri olan tarih ders kitaplarında rastlamaktayız. Malum olduğu üzere Türkler, tarih sahnesine geç çıkmış halklardan biridir. Dolayısıyla ortaöğretim tarih ders kitabı yazarlarını “milli” tarihimizi daha gerilere götürebilmek maksadıyla “kabile konfederasyonu” ya da “hükümdarlık” diyebileceğimiz halklara “devlet” tanımı yaparken ya da Eski Türklerden “Türk Milleti” diye bahsederken görebilmekteyiz. Örneğin “Türk Devlet Geleneği” adlı kitabında Aydın Taneri şöyle yazıyordu: “Türkler’de millet kavramı tarihleri ile başlamıştır. Millet ve Hakanın durumu, tanrı tarafından yasanır ve tespit edilirdi. Türkler zaman zaman tanrı için ‘il berigme Tenri’ yani ‘il veren tanrı’ da derlerdi. Kötü Tanrı, hakanlar ile yolundan çıkmış Türk milletini zaman zaman cezalandırıyor ve ilini elinden alıyordu. Göktürkler, milleti, devletin esas kurucusu ve sahibi olarak düşünmüşlerdir. Tarihimizin başlangıcından itibaren millet, işini ve gücünü vererek Devleti inşa ediyordu. Türk milletinin ‘kime il kazandırıyorum?’ veya ‘hangi makama işimi, gücümü veriyorum?’ şeklindeki sözleri bu anlayış ve inanıştan ileri geliyordu.”¹¹

Milliyetçilik, onları birbirine karşıt hale getirmeden önce ulus, yurttaşlıkla bağdaşıktı. 18nci yüzyılın sonunda ve 19ncü yüzyılda ulus ve yurttaşlık, birbirini tamamlar durumdaydı. Modern ulus kavramının Fransa, 20 Eylül 1792’de

¹⁰ HOBBSAWM; a.g.e., s. 33.

¹¹ TANERİ, Aydın; **Türk Devlet Geleneği Dün ve Bugün**, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınevi, Ankara, 1981, s. 30.

Valmy'de Prusyalılar'ı "Yaşasın ulus!" nidalarıyla yendiğinde doğmuş olduğu söylenebilir. Burada ulus, yurttaşlığın savunulmasını ve ulusal egemenliğin teyid edilmesini simgeler. 1848'de, özellikle İtalya ve Avusturya-Macaristan'ı sarsan milliyetler hareketi de yurttaş olma ve özgürleşme arayışına bağlıdır.¹²

Condorcet, "İnsan yurttaş olarak doğmaz, eğitim ve bilgilenme yoluyla yurttaş olur" diyordu. Fakat "ulus" kavramı ise ideolojik bir anlam kazanmadan önce salt etnik bir tanımlamayı ortaya koyan "doğum"la kazanılan bir olguydu. Zamanla kavram, XX. yüzyıl milliyetçilik teorisyenlerinin de etkisiyle "yurttaş" kavramıyla aynı manada kullanılır olmuştur.

Daha önceleri "yurttaş" kavramı kullanılırken, tarihsel dönüşüm süreciyle birlikte görüyoruz ki "milliyet" kavramı giderek öne çıkmakta ve "ulus inşası (nation-building)" sürecini tamamlamış ülkelerde "ulus" ve "yurttaş" eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. Bu uyuşma Ernest Renan'ın 1882' de yaptığı ünlü tanımlama "Qu'est-ce qu'une nation (Ulus nedir?)" adlı eserinde şöyle tezahür eder: "Ulus; bir ruh, manevi bir ilke, bir beraber yaşama arzusudur. Varlığı her gün gerçekleştirilen bir plebisittir."¹³

Devlet (devleti temsilen yurttaş) ve millet arasındaki dalga boyu uyuşmasının yakın tarihten bir örneğini de Etienne Copeaux veriyor: "Ağustos 1996'daki Kıbrıs krizi sırasında bir Kıbrıslı Rum göstericinin Türk bayrağını indirmeye yönelik lüzumsuz isteği hayatına maloldu ve hiçbir Türk veya Kıbrıs-Türk otoritesi Türk milletine karşı bir tehlike oluşturmayan bu adamın katillerini asla kınamadı.; bu konu üzerinde Türk medyasında hiçbir önemli tartışma yer almadı. Bu da, zorunlu konsensüsü, oyunu oynamayı reddedenlerin çoğunun da susmayı tercih ettiği, millet ve yurttaşlar arasındaki tipik bir faz anıydı."¹⁴

"Yurttaşlık" ve "milliyet" her ne kadar birbirlerini bütünleseler de, Hannah Arendt'in çok iyi fark ettiği gibi aslında potansiyel olarak birbirleriyle çelişen sonuçlar taşırlar. Devlete, kendi yargılama yetkisi altındaki herkese eşit

¹² WENDEN, Catherine; "Ulus ve Yurttaşlık: Hem Rakip Hem Ortak", **Uluslar ve Milliyetçilikler**, Haz. Jean Leca, Çev. Siren İdemen, Metis Yay., 1998, s. 40.

¹³ ANDERSON, Benedict; **Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, Çev. İskender Savaşır, Metis Yayınları, İstanbul, 1993, s. 6.

¹⁴ COPEAUX, Etienne; **Türk Tarih Tezinden Türk İslam Sentezine Tarih Ders Kitapları (1931-1993)**, Çev. Ali Berktaş, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara, 2003, s. 52.

ve adil haklar garanti etmesini dayatan yurttaşlığa karşılık milliyet, aynı devleti “ulusal çıkarlar”ın bir aygıtı haline getirmektedir.¹⁵

Görüldüğü gibi Fransa’da “1789 İnsan ve Yurttaşlık Hakları Bildirgesi”nde yer alan “yurttaşlık” kavramı “milliyet”ten önce gelirken zaman içerisinde birbirinin yerine kullanılır oluyordu. Tabi “milliyetçilik” düşüncesinin ülkelerdeki tarihsel evrimiyle paralel olarak az önce vermiş olduğum Kıbrıs örneğinde olduğu gibi her ülkede dönüşümü farklı ve bazen de gecikerek devam etmektedir. Fakat bugün bile tartışabildiğimiz ya da en azından değinmeye gerek duyduğumuz bir konu olması itibarıyla “milliyet” ve “yurttaşlık” kavramları arasında “faz farkları”nın hala bulunabildiğini göz ardı etmemek gerekir.

C. Bazı Ulus ve Ulusçuluk Teorileri

Milliyetçilik üzerine İngilizce’deki en kapsamlı çalışmaları ortaya koyan Hugh Seton-Watson, üzüntüyle şunu kaydediyor: “...dolayısıyla, ulus için herhangi bir “bilimsel tanım” yapılamayacağını teslim etmek zorunda kalıyorum; oysa ortada bir fenomen var ve olmaya devam ediyor.”¹⁶ Tarihi İlber Ortaylı da “milliyetçilik, klasik şemalarla izah edilemeyecek kadar mürekkeb ve mahiyeti sürekli değişen bir olgudur.”¹⁷ derken “ulus” ve “ulusçuluk” kavramlarının agnostik(bilinemez) olmaktan öte daha derin ve kapsamlı olarak ele alınmasının gerekliliği üzerine vurgu yapmak istiyordu kuşkusuz. Bu konudaki en yaygın sapma ise salt politik ya da salt etnik temalarla konuya yaklaşırken ortaya çıkmaktadır.

Ernest Gellner’in çözümlenmesinde bir ulusu tanımlayan ne Fransız devriminden kaynaklanan iradi (voluntarist) ortak duygu ne de Alman romantik ulusçuluğunun vurguladığı tarihsel organik bütünlüktür. Bu tür ortak bir bilinç ancak ulusal bir kimliğin varlığına tekabül eder. Ulusları meydana getiren şey ise uluslaşmanın kendisidir. Bu durum paradoksal gibi gözükse de ulus,

¹⁵ LECA, Jean; “Giriş”, **Uluslar ve Milliyetçilikler**, çev. Siren İdemem, Metis Yayınları, İstanbul, 1998, s. 17.

¹⁶ ANDERSON; **a.g.e.**, s. 17.

¹⁷ ORTAYLI, İlber; “Osmanlı İmparatorluğu’nda Millet”, **Tanzimattan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 4, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 996-1001.

uluslaşmanın bir nedeni değil, sonucudur. Uluslaşma ise sanayi toplumuna geçişin nedenlerinden ve bu toplumun kendi nesnel koşullarından kaynaklanan bir süreçtir. Gellner'e göre üzerinde durulması gereken nokta bu sürecin dayattığı dilin, kültürün ve eğitimin merkezden kumandalı kullanımınıdır. Dolayısıyla ulus olgusunun ulus-devletiyle kaçınılmaz beraberliği ve bu ilişki gereği ulusun siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan rüştünü ispatlayabilmesidir.¹⁸

Anthony Smith, 1986'da yazdığı "Milletlerin Etnik Kökenleri" adlı eserinde ise milli potansiyelin zaten varolan yanını daha da öne çıkardı, etnisitenin özünü, nüvesini ve dayanırlılığını araştırmaya çalıştı. Modernist yaklaşıma bir alternatif sunmak istedi ancak bunu teorik düzeyde yapmadı ve nihayet "Milli Kimlik" adlı eseriyle, kendisinin milliyetçiliğin savunucusu olduğu yolundaki değerlendirmeleri reddetmedi. Çünkü milliyetçiliği bir seferberlik işleviyle birlikte ele alıyordu ve siyasi yani "civic (medeni)" olanına iyilik; "etnik" olanına kötülük bahşetmişti.¹⁹

Smith ve Gellner'in ortak bakış açısının en önemli yanı ulusçuluğun tamamen tarihi bir ulusal kimliğin ve bilincin varlığına veya oluşmasına indirgenmeyip bir dizi sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasi etkenin bileşkesi olarak sunulmasıydı.²⁰

Bu noktada Türkiye'de ulus-devlet kavramının oluşma döneminin sanayileşme dönemine değil, bir savaş sonrası dönemin karar verme aşamasına denk geldiğine dikkat etmek gereklidir. Sanayileşmenin ülkede hızlandığı bir dönemdeki tarih ders kitaplarına bakmak ve ulus-devlet yorumlarındaki farklılaşmanın (Özal döneminde olduğu gibi) altını çizmek gerekir.

Gellner, milliyetçiliğin potansiyel varlığından ziyade sanayileşme yoluyla "alt kültür"ün "üst kültür"le bütünleşmesinin doğal bir sonucu olarak görüyordu, Smith ise, milliyetçiliğin gerekliliğinden ziyade sürekliliğini de öngörüyordu; işte tam bu nokta da iki düşünürün birbirinden ayrıştığı noktalar oluyordu.

---

¹⁸ BEHAR, Büşra Ersanlı; **İktidar ve Tarih Türkiye'de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 8-9.

¹⁹ BEHAR; **a.g.e.**, s. 10.

²⁰ BEHAR; **a.g.e.**, s. 8.

“Milliyetçiliğin büyü, rastlantıyı yazgıya dönüştürmesidir.”²¹ diyen Anderson, “Hayali Cemaatler” adlı eserinde, ulusları, ne potansiyel olarak hep var olmuş bulunan ne de doğrudan sanayi toplumlarının yarattığı bir gerçeklik olarak ele alıyordu.²²

O’na göre milliyetçilik bilinçli olarak benimsenmiş siyasal ideolojilerle ilişkilendirilerek değil, kendisini önceleyen ve onlardan kaynaklanmış olduğu büyük kültürel sistemlerle ilişkilendirilerek incelenmesi gerekirdi.²³

Anderson’un “Meçhul Asker Anıtı ” tipolojisi de değinilmeden geçilemeyecek kadar çarpıcıdır. Bakın ne diyor, Anderson: “Milliyetçiliğin, modern kültürünün hiçbir sembolü, “Meçhul Asker Mezarı ya da Anıtları” kadar şaşırtıcı ve kayda değer görülmemiştir. Tam da kasten boş bırakılmış olmaları ya da içinde kimin yattığını hiç kimsenin bilmemesi nedeniyle, bu anıtların çevresinde kutlanan toplumsal törenlerin, önceki zamanlarda hiçbir gerçek öncülü yoktur. Milliyetçiliğin bu modernliğinin gücünü anlamak için, Meçhul Asker’in adını keşfeden ya da anıtkabiri gerçek birtakım kemiklerle doldurmak isteyen bir işgüzarın kamuoyunda karşılaşıacağı tepkiyi tasarlamak yeter. Tuhaf, çağdaş bir küfür tarzı!”

Kitabının adında bilinçli olarak “cemaat” kelimesine yer veren Anderson, “ulus”un seküler (dünyevi) olmaktan ziyade bir “inanç alanı” olmasına da vurgu yapıyordu. Gellner de benzer bir yorumla Durkheim’in öğretilerine vurgu yaparak toplumun dini ibadet yolu ile kendi gizli imajına taptığını söyler. Ulusçu bir çağda ise toplumlar böyle bir kamuflajdan sıyrılarak pişkinlik ve açıklıkla kendilerine tapınırlar. Nazi Almanyası Nüremberg’de kendine tapınırken ne Tanrı’ya hatta ne de Wotan’a tapınma iddiasındaydı; çok bariz bir biçimde kendine tapınıyordu.²⁴ Milliyetçilik teorisinin agnostik (bilinemezci) yorumcularından Seton-Watson da “milliyetçilik, eski dinlerin yerini alan yeni (ersatz) bir dindir” diye tanımlarken milliyetçilerin anladığı biçimdeki millet, bir tür Tanrı’dır

---

²¹ ANDERSON; **a.g.e.**, s. 26.

²² BEHAR; **a.g.e.**, s. 10.

²³ ANDERSON; **a.g.e.**, s. 26.

²⁴ GELLNER, Ernest; **Uluslar ve Ulusçuluk**, Çev. Günay Göksu Özdoğan ve Büşra Ersanlı Behar, Hil Yayınları, İstanbul, 1992, s. 106.

(Substitute of God) ve milliyetçiliğin bu türüne etnolatry (millet tapıcılığı) diyebiliriz, diyerek de bir kavramsallaştırma yoluna gidiyordu.²⁵

Gellner, başlangıçta ulusal kimlik teorisinin kurulması için aday gördüğü iki kavram olan “irade” ve “kültür”ün daha sonra yeterli açıklayıcılığa sahip olmadığını fark ediyordu.²⁶ Hobsbawm da benzer bir şekilde nesnel kriterlerle şekillenen milliyetçilik ile irade ile şekillenen milliyetçilik fikrini ayırmak yerine tarihsel gerçekliğin farklı kültürlerle farklı milliyetçilik türleri ortaya koymaya itmesi üzerinde duruyordu.

Hobsbawm, “1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik Program, Mit, Gerçeklik” adlı eserini bitirirken milliyetçiliğin eskatolojik (sonlu olduğuna ilişkin) yorumlarında da bulunuyordu: “...Milliyetçiliğin, milli devletin gerilemesiyle birlikte bir gerileme içine girmesi imkansız değildir; bu süreç, gerçekleşmezse İngiliz olmak, İrlandalı olmak, Yahudi olmak ya da bütün bunların bir karışımı olmak, insanların kimliklerini tanımlamalarının tek yolu olacaktır; halbuki insanların yeri geldiğinde bu amaçla kullandıkları birçok başka yol vardır. O günün yakın olduğunu iddia etmek saçma olur. Ama bunun en azından tasarlanabileceğini umuyorum. Her şey bir yana, tarihçilerin milletler ile milliyetçiliğin incelenip analiz edilmesinde en azından biraz ilerleme kaydetmeye başlamaları bu fenomenin zirve noktasını geride bıraktığını düşündürmektedir. Hegel’in dediği gibi bilgelik getiren Minerva’nın başı alacakaranlıktan çıkmaktadır. O’nun şimdi milletler ve milliyetçiliğin etrafında dolanması iyiye işarettir.”²⁷

Hobsbawm, millet olgusunu teoriden ziyade siyasal bir tipolojiyle ortaya koyan ve milliyetçiliğin halkın düşüncesinde çok sağlam kökler salması anlamına geldiğini savunan Gellner ve Anderson’u eleştiren “Nationalism and the State” kitabının yazarı John Breuilly’i de kendisine bir hayli yakın bulmuştur.

Gil Delanoi de ajite eden yorumuyla milliyetçiliğin ortadan kaldırılması ancak tedricen, çok fazla hissedilmeden gerçekleştirilebilir diyordu. Siyasi sahneye hakim olduğu zaman onu reddetmek ya da karşısında geri

²⁵ MİLAS, Herkül; **Geçmişten Bugüne Yunanlılar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 200.

²⁶ GELLNER; **a.g.e.**, s. 101.

²⁷ HOBBSAWM; **a.g.e.**, s. 224.

çekilmek onu güçlendirmenin iki yoludur. Çözüm, karşıt yaklaşımları kabul etmekten geçiyor. Başka kültürlerle kıyasla tercih edilebilir kültürler olduğunu ve ulusal büyüklüğün yönetimin tek kıstası olmadığını vurgulamak için Voltaire'le birlikte olmak... Bütün geri çekilme biçimlerinin önünü tıkayan egemen kültürü eleştirmek, hem topluluk içinde hem de yalnız yaşamın otantikliğini kabul etmek için Rousseau'yla birlikte olmak... Voltaire gibi yere sağlam basmak ve Rousseau gibi emekleyerek ilerlemek çözümün anahtarı olabilir. "Ve işte iki soylu hayvan: Bir insan ve bir aslan."²⁸

Ulus kavramı kolektif bir kimlik olduğundan birey, kendisini ülkesi ve devletiyle özdeşleştirerek kendini daha ziyade kendi yarattığı olan "öteki" ve "öteki" nin görece eziklikleriyle tanımlar. Türkiye'deki etnik kırılmalara ilişkin Taner Akçam da "Türk", "Ermeni", "Laz", "Kürt" ya da "Gürcü" vb. olmaya, sadece onu birileri sorun olarak gördükleri için sahip çıkmak, ama işi orada bırakmak gerekir diyerek milliyetçiliği "olumlama"nın tıpkı Delanoi de olduğu gibi bizi çözüme götürmekten uzak olduğu tavsiyesinde bulunur: "Dışlandığımız şeyin, olumlu ve anlamlı tanımlarını yapmaya başlamak aynı mekanizmanın yeniden üretilmesinden başka bir şey değildir. Bu yüzden önerilecek siyasi modellerde Türk veya Kürt olmanın olumlanması esas alınmalıdır."²⁹

1990'ların başında Partha Chatterjee de Hindistan örneğinden yola çıkarak yukarıda değindiğim daha ziyade Avrupalı teorisyenlerin Avrupa-merkezli yorumlarının bizi evrensel bir neticeye götüremeyeceğinin altını çiziyordu. Hobsbawm'ın "ulus-devlet bitiyor" önermelerini yaptığı sıralarda Sovyetler Birliği'nin dağılıp yerini irili ufaklı pek çok ulus-devletin alması örneğinde ve Balkan Milliyetçiliklerinde de görmemiz bizi bir ironiden çok realiteye götürür.

---

²⁸ **Bir Yaz Gecesi Rüyası V.1**'den aktaran DELONNOİ, Gil; "Milliyetçilik ve İdeolojik Kataliz", **Uluslar ve Milliyetçilikler**, Haz: Jean Leca, Çev. Siren İdemem, Metis Yay., 1998, s. 38.

²⁹ AKÇAM, Taner; "Ulusal Meseleye Bir Kolektif Kimlik Sorunu Olarak Yaklaşmak", **Birikim Dergisi**, Sayı: 45-46, İstanbul, 1993, s. 25.

I. YERLİ BİR MİLLİYETÇİLİK ÖRNEĞİ: TÜRKİYE

A. Ulus ve Millet Kavramlarının Yerli Tarihçesi

Arapça'da "topluluk" anlamına gelen "millet" (çoğulu milel), Kuran'da Hz. İbrahim ve öbür ilk peygamberlerin yaydıkları dine, dolayısıyla bu dinin gerçek mensubları sayılan Müslümanlara verilen addır. Osmanlı Devleti'nde özellikle 19. Yüzyıldan sonra Hıristiyan ve Yahudi gibi Müslüman olmayanlar içinde aynı ad kullanılmıştır.³⁰ "Osmanlı İmparatorluğundaki dini cemaatler arasındaki ilişkileri düzenleyen din rejimini batılı yazarlar "millet sistemi" terimi ile nitelerler. Buradaki "millet" sözcüğü Osmanlıların "cemaat" sözcüğüyle eş anlamlıdır. Bilindiği gibi "millet" sözcüğünün günümüzde ifade ettiği mana çok yenidir."³¹

Moğolca kökenli bir "isim" olan "ulus" sözcüğünün eski Türkçesi "uluş"dur.³² Kaşgarlı Mahmut'un Divanü Lügat-it-Türk'ünde Çigilce "köy" anlamına geldiğini belirten "uluş" için şu açıklama yapılmakta; Balasagun ile onun yanındaki Argu şehirleri halkınca "uluş", "şehir" demektir. Nitekim Balasagun şehrine "...Kuz uluş" dahi denir.³³ Şekilce ve anlamca farklı olarak çeşitli kaynaklarda da yer alan "uluş" İbni Mühenna Lügati'nde "halk" anlamında kullanılmaktadır.³⁴

Görüldüğü gibi modern bir anlam taşıyan "ulus" kavramı ki ben çalışmam boyunca "millet"le aynı manada kullandım, zaman içerisinde "dini bir topluluk", "halk", "devlet" gibi pek çok manada kullanılarak Avrupa'dakine benzer bir gelişim süreci göstermiştir.

³⁰ **Ana Britannica**, cilt 16, Met-Nük, 1996, s. 93.

³¹ KÜÇÜK, Cevdet; "Osmanlı İmparatorluğu'nda 'Millet Sistemi' ve Tanzimat", **Mustafa Reşit Paşa ve Dönemi Semineri Bildiriler**, Ankara, 13-14 Mart 1985, 13-23, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1984, s. 14.

³² **Türkçe Sözlük-2** K-2, T.D.K, Ankara 1988, s. 15.

³³ **Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi**, cilt I, çeviren: Besim Atalay, 3. Baskı (1. Baskı 1941), T.T.K. Basımevi, Ankara 1992, s. 62.

³⁴ **A.g.e.**, cilt IV, s. 692.

B. Ulusçuluk Tezahürü ve Edebiyat

20nci yüzyılın başlarında, bir Müslüman Osmanlı gencinin, bir Türk milletine ait olma bilinci yoktu. Bu bilinç, zaman içerisinde yaşanan yenilgiler neticesinde “tepkisel” olarak oluştu diyebiliriz. Bu tepkisellik, Osmanlı Devleti için çok sancılı bir yenilgi olan Balkan Savaşları ve daha sonrasında da Birinci Dünya Savaşı yenilgileri ve belleklerde kalan hatıralar sayesinde bir milliyetçilik cereyanına dönüşmüştür. Burada, 1871 bozgununu Fransa'nın birleşme unsuru olarak gören Ernest Renan akla gelmektedir: “Ortak acı” diye yazar Renan, “sevinçten daha birleştiricidir. Milli hatıralar arasında, yaslar zaferlerden daha makbuldür. Zira yas, görev yükler, ortak çabayı emreder.”³⁵

Bu bilincin tabii ki öncelikle edebi akımlar ve dil çalışmaları, daha sonra da tarih ve teori çalışmalarıyla yerli bir ulusçuluk cereyanına dönüştüğünü söyleyebiliriz.

İlk olarak Osmanlı son dönem aydın grubu olan “Jön Türkler” de, en güçlü temsilcisi Namık Kemal olan “Edebiyat-ı Cedide” grubunda ve Ahmet Mithat Efendi de “Osmanlıcılık” şeklinde ilk kolektif bilinçlenmeler oluşmaya başlıyordu ve bu bilinçlenmenin meyveleri olan edebi eserler de birbirinin ardı sıra yayımlanıyordu. “Türk gazeteciliğinin babası” Şinasi ile başlayan ikinci akım ise sade ve halkın benimsediği bir dilin savunucularından oluşuyordu. Bunlar biçimden çok anlam kaygısı taşıyorlardı ve ulusal temalara karşı duyarlıydılar.

Bu edebi akımların ikinci kuşak temsilcileri diyebileceğimiz Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp ve Ali Canip Yöntem ise 1911 yılında “Milli Edebiyat Akımı”nı başlatacaklardı. Bu akım, dilde sadeleşmeyi hedeflemesi nedeniyle “Milli Lisan Hareketi” adını alacak ve tarihin bize gösterdiği şekliyle “Üç Tarz-ı Siyaset”, önceliğini ulusçuluğa bırakacaktı.

İkinci Meşrutiyet nesli, tarihi yeniden canlandırır. Mehmet Akif Türk-İslam tarihini, Ziya Gökalp eski Türk tarihini, Yahya Kemal Selçuklu ve Osmanlı tarihini işlerler. Siyasal Osmanlıcılığa bir tepki olarak Eski Türk tarihi de ilgi alanına girmiştir artık. Tarihi konulara yönelik bu ilgi artışında, aydınların içinde

---

³⁵ GEORGEON, François; **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)**, Çev. Alev ER, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 36.

yaşadıkları dönemin ekonomik, toplumsal ve siyasal hayatına karşı artan hoşnutsuzluklarının ve çareyi geçmişe sığınmakta bulmalarının etkisini de göz ardı edemeyiz. Özellikle milliyetçi bir alegoriye (kişilik kazandırma) karşılık gelen popüler tarih romanlarının özgüven duygusunu geliştirdiği açıktır.³⁶

C. Türk Aydınları ve Milliyetçiliğin Siyasi Cereyanları

Türk milliyetçiliğinin önce dil ve tarih çalışmalarıyla başladığını söylemiştik. Şemseddin Sami, Süleyman Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Necip Asım, Veled Çelebi, Fuat Köprülü gibi isimler, tamamen dil ve tarihle ilgilidirler.

“İttihat ve Terakki”nin kurmuş olduğu bağ dolayısıyla Cumhuriyet’in kökeninde yer alan “Jöntürk Hareketi”, Şerif Mardin’in deyişiyle “totaliter-öncesi” (pre-totaliter) bir karakter sergiler: “Jöntürklerin özlemlerinin “hürriyet” olduğu doğru değildir. Jöntürklerin en derin arzusu Osmanlı İmparatorluğu’nu parçalanmaktan kurtarmaktı. Hürriyet, ancak dolayısıyla kendilerini ilgilendiriyordu.(...) Nihayet (pozitivist) Ahmet Rıza Bey’in hürriyetle bir ilgisi olmayan “uzmanlık” teorileriyle Jöntürk askeri erkanının vatanperverliği birleşerek oldukça otoriter bir teori meydana getirdi...”³⁷

Bu otoriter gelenek içerisinde Mizancı Murat Bey’in milliyetçilik anlamında görece pasif tutumu ve Prens Sabahattin’in ailece ve fikir olarak Osmanlı olması dolayısıyla da adı “Yeni Osmanlılar” olmasına rağmen Türklüğe pratikte çok fazla faydaları olmamıştır denilebilir.

D. Kafkaslar’dan Gelen Türk Ulusçuları

Yusuf Akçura ve Sadri Maksudi, Kazanlı, Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali Bey Azerbaycan kökenli Türk milliyetçi aydınlarındandı. Osmanlı son dönem aydın geleneğinden uzak olsalar da onlarda gelişen “birey hakları” ve “hürriyet”

³⁶ TÜRKEŞ, A. Ömer; “Milli Edebiyattan Milliyetçi Romanlara”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik**, Ed. Tanıl BORA, Murat GÜLTEKİNGİL, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 812.

³⁷ MARDİN, Şerif; **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri (1895-1908)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1964, s. 223-224.

düşüncesi, Rus Çarlığı'nın tahakkümü altında yaşamalarından ötürü daha esaslı bir şekilde gelişmiştir diyebiliriz. Ziya Gökalp'in Diyarbakırlı bir Kürt ve 1980 ve sonrası döneminde milliyetçiliğinin Türkiye'deki politik sahiplenicisi ya da temsilcisi diyebileceğimiz parti MHP'nin başbuğu Alparslan Türkeş'in de Kıbrıslı olduğu gerçeği, sosyo-psikolojik boyutta üzerine eğilimesi gereken bir fenomen olarak önümüzde durmaktadır.

1. Hüseyinzade Ali Bey

Hüseyinzade Ali Bey(1864-1941) Baku yakınlarında Salyani'de doğdu. Babasının müderrislik yaptığı Tiflis'teki bir okulda ve Bakü jimnazında (lise) öğrenim gördükten sonra St. Petersburg Üniversitesi'ne girdi ve oradan tıp doktoru olarak mezun oldu (1889). Aynı yıl İstanbul'a gitti ve Askeri Tıbbiye Mektebi'nde öğrenimini tamamladı, Rus entelijansiyasının (aydınlarının) fikirlerini yaymaya da orada başladı. Daha sonra Haydarpaşa Hastanesi'nde başhekimlik, İstanbul Askeri Tıbbiye Mektebi'nde hocalık yaptı. 1904'te yeniden Kafkasya'ya döndü ve gelişmekte olan basın yaşamında çok önemli bir rol oynadı. 1910'da İstanbul'a geldi ve Türk Ocakları'nın kurulması çalışmalarına katıldı. 1913'te İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Merkez Komitesi'ne seçildi. Yusuf Akçura, Türk Yurdu'na Sa'fes takma adıyla yazdığı üç makalede onun yaşam öyküsünü kaleme aldı: "Hüseyinzade Ali Bey".³⁸

2. Ahmet Ağaoğlu

Ahmet Ağaoğlu (Agayef) (1869-1939), Azerbaycan Şuşa'da doğdu. Orta Öğrenimini Rus okullarında tamamladıktan sonra 1888'de Fransa'ya gitti ve yüksek öğrenimini orada tamamladı. Kafkasya'ya dönüşünde Tiflis ve Bakü'de Fransızca öğretmenliği yaptı ve özellikle gazeteciliği sayesinde 1905-1906 milli hareketine katıldı. Jön Türk devriminden sonra İstanbul'a döndü ve Türkçülük etkinliklerinin düzenlenmesinde ve "Türk Yurdu" dergisinin yazı kurulunda Yusuf

---

³⁸ GEORGEON; a.g.e., s. 16.

Akçura ile sıkı bir işbirliği yaptı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girdi, "Jön Türk"ü yayınladı ve "Tercüman-ı Hakikat" ın başredaktörü oldu. Afyonkarahisar mebusluğuna seçildi. 1917'de Azerbaycan'a gitti. İstanbul'a dönüşünde 1919'da İngilizler tarafından Malta'ya sürgüne gönderildi. Sürgünden dönüşünde Anadolu'ya geçti ve Kemalist harekete katıldı. 1923'te Kars milletvekili olarak Büyük Millet Meclisi'ne girdi. 1930'da Kemalist rejimden hoşnut olmayanların toplandığı Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurucularından biri oldu. Hiç kuşkusuz, "Türk Yurdu" döneminde ve Kemalizm'in ilk yıllarında Yusuf Akçura'ya en yakın aydınlardan biriydi.³⁹

"Üç Medeniyet" adlı kitabını 1926 Mart'ından itibaren Türk Yurdu dergisinde yayınlayan Ağaoğlu, söz konusu yazısında Ziya Gökalp'in Kemalizm yanlılarınca da benimsenecek olan ünlü formülünü şöyle eleştirir: " 'Fert yok, cemaat var, hak yok vazife var' şiarı ki hakikatte 'kimse yok, padişah var, hak yok keyif var' şiarının aynıdır. Bu şiarı artık nihayet verilmelidir. Bilmelidir ki, fertsiz cemaat olmaz. Nasıl ki, haksız da vazife olmaz(...) Artık bizi çürütmüş olan bu gibi Şarki düsturlara nihayet vererek etrafımızı kuşatan müthiş hakikatleri görmeli ve hayatımızı da ona fiilen tetabuk ettirmeye çalışmalıyız..."⁴⁰

3. Sadri Maksudi

Sadri Maksudi, Kazan Türklerindedir. Çarlık Rusyası'ndaki Türkçülük mücadelelerinde yer almıştır. Sorbon Üniversitesi'nde Türk Kavimleri Tarihi Profesörü olmuştur. "Sorbon'da kürsü sahibi olan ilk Müslüman Türk" olarak bilinir. 1924'te Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey'in davetiyle Paris'i bırakıp "Türklüğün yeni merkezi" Ankara'ya gelmiş, 1924'te açılan Hukuk Fakültesi'nde "Türk Hukuku Tarihi" derslerini vermiştir. Otuzlarda dilde sadeleşme çalışmalarına katılmış ama aşırıya gidilmesini tasvip etmemiştir. "Son Saat" gazetesinde çok partili demokrasi, insan hakları ve hürriyet üzerine yazılar yazmış ve 1950 seçimlerinde DP milletvekili olarak Meclis'e girmiştir. Yeni

³⁹ GEORGEON; a.g.e., s. 16.

⁴⁰ AĞAOĞLU, Ahmet; **Üç Medeniyet**, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı. Kültür Yayınları, İstanbul, 1972, s. 89.

kurulan Avrupa Konseyi'nde Türkiye'yi temsil etmiş ve ileride Avrupa birliği kurulursa bunun milletlerin hükümlerini (egemenliği) ile bağımsızlığı telif edilerek oluşması fikrini savunmuştur. Bir tür "fikri vasiyet" gibi 1955 yılında kaleme aldığı "Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları" adlı son eserinde bugünkü kültürlü milletlerde görmeyi arzu ettiği milliyetçiliğin özelliklerini sekiz madde halinde anlatırken, konumuz açısından dikkat çekici olan şu noktaları vurgulamıştır:

- 1- Bugünlü milliyetçilik rasyoneldir, mantığa ve akla uygundur.
- 2- Bugünkü milliyetçilik sosyolojik ve psikolojik esaslara dayanır: Kan tahliliyle uğraşmaz, kafa taslarının şekliyle de ilgilenmez. Muayyen bir millete bağlılık hissi, bugünkü milliyetçiliğin esasıdır.
- 3- Bugünkü milliyetçilik hürriyetçidir, liberaldir.
- 4- Bugünkü milliyetçilik demokratiktir. Kültürlü milliyetçiler hem kendi memleketlerinde hem diğer memleketlerde imtiyazlı zümre tanımadıkları gibi, memlekette bir şahsın veya bir sınıfın diğer zümreler üzerinde tahakkümünü zararlı ve aynı zamanda adalet ve hürriyet esaslarına aykırı telakki ederler...⁴¹

4. Yusuf Akçura

Yusuf Akçura, Rusya'da geçen çocukluğu ile Fransa'da yüksek öğrenimini tamamladığı yıllar arasındaki dönemde Osmanlı okullarında eğitim gördü. Bu eğitim ağırlıkla askeri bir eğitim olmuştu. Genç Yusuf daha Rusya'dan ayrılmadan önce Lahofka'daki mahalle imamından ve bir özel öğretmenden ders almıştı. 1883'te yedi yaşında İstanbul'a vardığında, Tanzimat döneminde hayata geçirilen bir eğitim sistemine ilk adımlarını attı. Babasının ölümüyle burjuva kökenli ailesi sıkıntı ve darboğaz içine düştüğünden kaçıp geldikleri Türkiye'de 1887'de askeri rüştiyeye başladı. Burada az çok Fransızca, Arapça ve Farsça öğrendi; Hıristiyan arkadaşlarıyla dinsel konuları tartıştı. Sonra

---

⁴¹ AKYOL, Taha; "Liberalizm ve Milliyetçilik", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik**, Ed. Tanıl BORA, Murat GÜLTEKİNGİL, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 736.

1892'de Kuleli Askeri İdadisi'ne girdi. Sırasıyla Harp Okulu'na ve Erkan-ı Harbiye'ye girdi; oradan da mezun oldu. Tıpkı Harbiyeli Mustafa Kemal gibi Harp Okulu yıllarında Namık Kemal'in yasaklanmış eserlerinden feyz alıyordu ve tam bu sıralarda da "Jön Türkler"le teması başlamıştı. Jön Türkler'in devletin güvenliği aleyhine düzenledikleri komploya katılmakla suçlanan Akçura, padişah iradesi ile farklı eğilimlerdeki seksen arkadaşıyla birlikte imparatorluğun uzak vilayetlerinden Trablusgarp'e sürgün edildi. Akçura, daha sonra oradan kaçarak Tunus yoluyla Fransa'ya, Paris'e gitmiştir.

Fransa'da sürgünde bulunan Ahmet Rıza, Abdullah Cevdet ve Prens Sabahattin'le böylelikle tanışan Akçura, Ahmet Rıza'nın fraksiyonunda yer aldı. 1902 Paris Kongresi'nde imparatorluğun içişlerine dışarıdan yapılacak her türlü müdahaleyi mahkum edenlerden biri de oydu. Öte yandan, yalnızca Ahmet Rıza'nın yayınladığı Jön Türk gazeteleriyle; Paris'te yayınlanan "Meşveret" (Mithat Paşa hakkında uzun bir makale kaleme aldığı Fransızca eki "Le Mechveret") ve özellikle de 1902'de Kahire'de yayın yaşamına giren Şura-yı Ümmet'le ilişki kurdu.

1903 yılının sonlarında, Siyasal Bilgiler Okulu'ndaki öğrenimini tamamlayan Yusuf Akçura, Rusya'ya gitmek üzere Fransa'dan ayrıldı. Uzun yıllar dış ülkelerde yaşamaya mahkum edilen sürgündeki Jön Türkler'den farklı olarak, yalnızca öğrenim süresince Fransa'da kalmıştı. Rusya'da, Simbir yakınlarındaki Zöyebaşı'ya, amcalarından Yusuf Bey'in evine yerleşti. Mart 1904'te burada uzun bir makale kaleme aldı. "Üç Tarz-ı Siyaset" başlığını taşıyan ve büyük yankı uyandıracak olan bu makalede üç "siyaset" in yani Osmanlıcılık'ın, Panislamizm'in ve Pantürkizm'in Osmanlı Devleti için ne gibi sonuçlar doğuracağını tartışıyor ve her birini tek tek değerlendiriyordu. Makaleyi Kahire'de yayınlanan "Türk" gazetesine gönderdi. Makale, Nisan-Mayıs 1904'te üç cüz halinde yayınlandı. Türk, makalenin yayınlanmasından birkaç ay önce yazar ve gazeteci Ali Kemal'in çevresinde toplanan bir grup liberal tarafından Mısır başkentinde yayınlanmaya başlamıştı. Bu, Mısır'da Türkçe olarak yayınlanan ilk gazetelerden biriydi. "Türk", ılımlı bir gazeteydi. Gazeteye yazılarıyla katılanlar ihtilalci olduklarını inkar ediyor ve Abdülhamit yönetiminin doğrudan saldırısına uğramamaya çalışıyorlardı. Avrupalıların gözündeki Türk

imajının kötü yanlarını silmek gerektiğine inanan bu liberaller, “hukuku muhafaza, ezhanı tehzip, efkarı tensit” tezini savunuyorlardı. Türkler’in hiç hak etmedikleri halde Avrupa’nın nefretini kazandıkları düşüncesinden yola çıkan gazetenin yayıncıları, öteden beri belirli bir etnik grubu değil, kaba saba köylüleri tanımlamak ve aşağılamak için kullanılan Türk adını özellikle seçmişlerdi. Buna karşın, Ali Kemal tarafından kurulan gazete, Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Türk unsurunu özellikle vurgulamakla birlikte, imparatorluk dışındaki Türkler’le ilgilenmiyordu. Bu sınırlamadan dolayı düş kırıklığına uğrayan ve öfkelenen Akçura, “Türk”e üç makaleden oluşan ve yazarın adı anılmaksızın, nisan-mayıs tarihleri arasında yayınlanan “Üç Tarz-ı Siyaset” adlı yazı dizisini yollamıştı.

Akçura’nın başlıca tutkusu, Türklere Avrupa’nın her türlü hegemonyasına karşı direnme gücü verecek siyasal sistemi bulmaktı. “Üç Tarz-ı Siyaset”te “asıl meselemiz devletin kuvvetinde idi.” diye yazıyordu. Bu da zaten, makalenin daha birinci satırında belirleyicilik kazanmaktaydı; Jön Türkler’in o ünlü “birlik ve ilerleme” (ittihat ve terakki) sloganını değil, “güç ve ilerleme” (kuvvet ve terakki) formülünü kullanıyordu. Bu katı gerçeklik onu, pozitivist hümanizmle İslami ahlak temeline dayalı kardeşlik kavramı (uhuvvet) karışımı olan Jön Türk idealizminin karşısına dikiyordu. Akçura, “Üç Tarz-ı Siyaset”te Jön Türkler’in bütün insanlık adına konuşma hakkını kendilerinde görmelerine karşı çıkıyordu. Ama aynı çelişki bizzat kendisi için de söz konusuydu; “insanlığın iyiliği”nden söz eden Müslüman hümanist ve idealistle güç ve kavgadan söz eden bir gerçekçi. Ama sonuçta, çelişme gerçeklik lehine çözümlenmekte; ahlak, tarih karşısında boyun eğmekteydi.⁴²

5. İsmail Gaspralı

Yusuf Akçura’yı en çok etkileyen isim, kuşkusuz İsmail Gasprinski (Gaspralı) idi. Gasprinski, Kırım’daki küçük Tatar toplumu örneğinden yola çıkarak, Ruslar’a rağmen varlıklarını koruyabilmenin biricik yolunun, Rus

---

⁴² GEORGEON; a.g.e., s. 24.

İmparatorluğu topraklarında yaşayan öteki Müslüman halklarla daha sıkı ilişkiler kurmaktan geçtiğine inanıyordu. Ona göre, Rusya'daki Müslümanların ve Türkler'in birliği zorunluydu. Gasprinski, 1883'ten sonra Kırım'da Bahçesaray'da yayınlamaya başladığı ünlü Tercüman gazetesinde "dilde, fikirde, işte birlik" düşüncesini yaygınlaştırmaya çalışıyordu. Fonetik okuma yöntemine dayalı önemli bir okul reformunu gerçekleştiren ve kimi laik konularının okullara girmesini sağlayan da oydu. Gasprinski'nin düşüncelerinden esinlenerek, Rusya'da yaşayan Türkler'in çocuklarının öğrenim gördüğü ve "yeni yöntem"le eğitim yapılan (bu yöneme usul-ü cedid adı veriliyordu ve buna izafeten Tatar modernleşme hareketi de cedidizm olarak adlandırıldı.) pek çok okul açılmıştı. Akçura, Gasprinski'nin fikirleriyle çok erken bir tarihte tanıştı. İstanbul'da, Abdülhamid'in sansüründen kurtularak kısa bir süre önce yayın yaşamına atılan "Tercüman" gazetesini okuyordu. Gasprinski ile Rusya'da yaptığı yolculuklar sırasında karşılaştı. Gasprinski, Akçura'nın akrabalarından biri ile evlenmişti; aile bağları bu iki adamı birbirlerine daha çok yaklaştırdı. Akçura, Fransa'da geçirdiği Gasprinski ile sürekli mektuplaştı. Bu arada "Tercüman"ın 25. kuruluş yıldönümü münasebetiyle, Sadri Maksudi ile birlikte bir de broşür hazırladı. Bu iki adam, Rusya Müslümanlarının taleplerinin yerine getirilmesi için 1904-1908 arasında Rusya'da birlikte savaştılar. Otoritenin her türlüşünden nefret etmesine karşın, Akçura "hoca" olarak tanımladığı bu adamın sadık bir öğrencisi oldu. 1911'den itibaren İstanbul'da ünlü "Türk Yurdu" dergisini yayınlamaya başladığında, bu gazetenin "Tercüman"ın "küçük kardeşi" olduğunu övünerek ilan etti.

E. Türkiye'deki Ulusçuluk İdeologları

1. Ziya Gökalp

Ziya Gökalp, 1876 yılında Diyarbakır'da doğdu. Babası, memur ve aynı zamanda da "Diyarbakır" gazetesinin başyazarı idi. İlkokuldan sonra Askeri Rüştüye'ye sonra da Mülki İdari Mektebi'ne devam etti. Amcasından Arapça ve Farsça ile İslam Felsefesi dersleri alan, öte yandan okulda Dr. Yorgi'den tabii

ilim dersleri alan Ziya Gökalp, bu yıllarda kendisini intihara sürükleyen bir inanç buhranı geçirmiştir. Abdullah Cevdet ile tanışması, Abdullah Cevdet'in Diyarbakır'a sürgün olarak gönderildiği bu zamana rastlar. Hatta intiharına Abdullah Cevdet ile girdiği fikir tartışmaları ve kendi inançları konusunda düştüğü çelişkinin sebep olduğu da söylenir. Abdullah Cevdet ile kurduğu yakın ilişki Gökalp'in Avrupa'nın organizmacı sosyolojisi ve materyalist felsefesiyle (Herbert Spencer, Gustave Le Bon, Ernst Haeskel ve Ludwig Buechner) tanışmasını sağladı. 1896 yılında İstanbul'a gelen ve Mülkiye Baytar Mektebi'ne kayıt yaptıran Gökalp, Abdullah Cevdet ile tanışıklığı sayesinde İshak Sukuti, İbrahim Temo gibi isimlerle ilişki kurar ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne resmen katılır. Yine İstanbul'daki öğrenciliği sırasında Türkçülük hareketi ile bağlantıya geçer, Pantürkçü Hüseyinzade Ali ile tanışır. Okulunun birinci yada ikinci yılında şüphe üzerine tutuklanır. On ay Taşkışla'da, üç ay Zaptiye Tevkifhanesi'nde tutulduktan sonra Diyarbakır'a sürülür. Burada amcasının kızı ile evlenir. Ticaret Odası fahri katipliği, Vilayet İdare Meclisi Zabıt Katipliği görevlerinde bulunur ve "Diyarbakır" gazetesinde yazılar yazar. II. Meşrutiyet'ten sonra İttihat ve Terakki'nin Diyarbakır Şubesi'nin kurulmasına öncülük eder. Diyarbakır ve Peyman gazetelerinde siyasal ve sosyal olaylar hakkında yazılar yazar. İttihat ve Terakki tarafından Diyarbakır, Van ve Bitlis parti örgütlerinin müfettişliğine getirilir. 1909 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Selanik kongresine Diyarbakır temsilcisi olarak katılır.⁴³

Samet Ağaoğlu, Ziya Gökalp hakkında şunu yazar: "Türk cemiyetini Batılı olmaya teşvik eden bu mürşit, işini Şarklı bir şeyh metod, zihniyet ve ruhu ile yapıyordu"⁴⁴

Ziya Gökalp, hayatı da izlendiğinde görülmektedir ki, Türk milliyetçiliğinin şekillenmesinde rol oynayan önemli aktörlerden birisidir. Taha Parla kendisini, "İttihat Terakki'nin resmi, Kemalistlerin gayri resmi ideologu" olarak tanımlar ve bir düşünür olarak Ziya Gökalp'in sentezini şu şekilde ifade eder: "Durkheim

---

⁴³ ÜNÜVAR, Kerem; "Ziya GÖKALP", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik**, Ed. Tanıl BORA, Murat GÜLTEKİNGİL, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 28.

⁴⁴ ÜNÜVAR; **a.g.e.**, s. 28-29.

solidarizmi (dayanışmacılık), kültürel Türkçülük ve ahlakçı tasavvuf.”⁴⁵ Eserlerinin önemli bir bölümünü İttihat ve Terakki'nin iktidarda bulunduğu yıllarda kaleme almış, cemiyete fikri ve siyasi manada destek sağlamıştır. Özellikle cemiyetin siyasi perspektifini belirlemeye çalıştığı; Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük arasında ideolojisini söyleme dökmekte bocaladığı zamanlarda Gökalp vukufu Türkçülüğün fikriyatını ortaya koymuş ve bunun siyasete tahvilinde birincil derecede etkili olmuştur.⁴⁶

Halide Edip de özgün anlamda bir milliyetçilik ideologu olmasa da Türk milliyetçiliği tarihinde demokrasi ve liberalizme en çok vurgu yapan birkaç yazardan biri olduğu kesindir. Kemalist rejime muhalif olmuş, bu sebeple Kemalist yazarlar tarafından mandacılıkla, hatta “babası Yahudiydi” diye suçlanmış, yurtdışına çıkmak zorunda kalmış, ama Atatürk'e saygılı davranmıştır.

2. Halide Edip ADIVAR

Halide Edip, 1939'da yazdığı bir makalede Gökalp'in “fert yok, cemiyet var; hak yok, vazife var” şeklindeki formülasyonunu eleştirmekten öte tehlikeli bulmuştur. Tamamen ayrı düşüncelere sahip olduğu halde, Prens Sabahattin'in “ademi merkeziet” düşüncesini de önemli ve değerli bulmaktadır. İngiltere'yi demokrasinin beşiği olarak görmekte, Amerika'yı değişik ırkları kaynaştıran (melting pot) liberal bir ülke olarak övmekte aynı zamanda Hint milliyetçilerinin İngiltere'ye karşı sürdürdükleri bağımsızlık savaşını da desteklemektedir.⁴⁷ Halide Edip, “Türkün Ateşle İmtihanı”nda bağımsızlığın kazanılmasından sonra sıranın hürriyet imtihanına geldiğini belirterek şunları yazar: “Kurtuluş Savaşı'nın imtihanında en başta kabul edilen ve sembol olan Mustafa Kemal Paşa vardı. İşte bundan dolayı onun devrinde eziyet çekmişlerin bile, kalplerinde daima bir

---

⁴⁵ PARLA, Taha; **Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s. 32.

⁴⁶ ÜNÜVAR; **a.g.e.**, s. 28-29.

⁴⁷ AKYOL; **a.g.e.**, s. 734.

yeri vardır. O, sonu gelmeyen hürriyet alanındaki çalışmaların da bir sembolüdür. Türk milleti de diğer dünya milletleri gibi hür olacaktır...⁴⁸

Genel olarak diyebiliriz ki Halide Edip, milliyetçilik ideoloğundan ziyade ülkemizde romancılığıyla tanınmış ve özgün anlamıyla milliyetçilerin de çok fazla ilgisini çekmemiştir.

3. Recep PEKER

Eski Başbakanlardan ve tarih hocası ve aynı zamanda yazarı olan Recep Peker'de milliyetçilik, milli kültürün canlandırılması ve zamanın ötesine taşınması kaygısının ifadesi değil, emperyalizme karşı duyulan çaresizliğin ve ümitsizliğin oluşturduğu bir husumetin ifadesidir. Bu nedenle Türk inkılabından bahsederken çok sık kullandığı “biz bize benzeriz” ifadesi bu ezikliğin ve ümitsizliğin ifadesidir.⁴⁹

Peker için milliyetçilik, emperyalist, beynelmilelci, ve gelenekçi akımlara karşı inkılabın ve devletin bir zırhıdır. O'na göre Cumhuriyetçi olmayan bir Türkiye nasıl düşünülemezse, milliyetçi olmayan Türkiye de, Cumhuriyetçi olsa da zayıf ve eksiktir. Cumhuriyetsiz milliyetçilik Türkiye için ne kadar tehlikeli ise, milliyetçi olmayan cumhuriyetçilik, Türkiye için o kadar tehlikelidir. Coğrafi mevkiinden dolayı; kuzeyinden, güneyinden, doğusundan, batısından, yayılan her türlü menfi fikir Türkiye'yi etkiler. Bütün bunlara karşı Türkiye ancak milliyetçilikle muhafaza edilebilir. O halde Türkiye milliyetçi olmalıdır ki biri ötekini besleyen zararlı cereyanlara karşı kendini koruyabilsin.⁵⁰

4. Rıza Nur

Rıza Nur, 1878'de Sinop'ta doğmuş, ilk ve ortaöğrenimini bu şehirde yapmıştır. Daha sonra İstanbul'a giderek sırasıyla Soğukçeşme Askeri Rüştiyesi'ni, Kuleli Askeri İdadisi'ni ve nihayet Askeri Tıbbiye'yi bitirmiştir.

⁴⁸ ADIVAR, Halide Edip; **Türk'ün Ateşle İmtihanı**, Özgür Yayınları, İstanbul, 2005, s. 26.

⁴⁹ PEKER, Recep; BOZKURT, Mahmut Esat; TENGİRŞENK, Yusuf Kemal; **İlk İnkılap Tarihi Ders Notları**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, Ankara, 1939, s.3-4.

⁵⁰ **Ülkü Dergisi**, C. V. sayı: 28, Haziran 1935'ten aktaran AKYOL; **a.g.e.**, s. 735.

1901’de Alman doktorların yönetiminde bulunan Gülhane Hastanesi’nde tabip yüzbaşı olarak ihtisasa başlayan Rıza Nur, II. Meşrutiyet’in ilanına kadar bu kurumda öğretim elemanı olarak çalışmış ve bu dönemde, ağırlıklı olarak sünnet ve zührevi hastalıklar konuları olmak üzere, tıbbi konularda Türkçe, Almanca ve Fransızca eserler yazmıştır. Dr. Rıza Nur, muhtemelen bu döneminde, Alman kültürü ve klasik müzik ile yakından ilgilenmiş ve bu ilgisi daha sonra da sürmüştür.⁵¹

Hakkında söylenebilecek ilk şey, hem düşünceleri hem de eylemleri açısından Türk siyasal hayatının en aykırı kişilerinden biri olduğudur. Bu aykırılığın başlıca nedeni, herhalde, Dr. Rıza Nur’un hemen her dönem tepkisellikten kaynaklanan muhalif bir tavır almasıdır. Dr. Rıza Nur, öğrenciliğinde ve ilk gençliğinde II. Abdülhamit’e, II. Meşrutiyet’ten sonra İttihat ve Terakki’ye, Cumhuriyet’ten sonra gizlice Mustafa Kemal Atatürk’e ve CHP’ye muhalefet etmiş ve zaman içinde karşı çıktığı kişiler değişmesine rağmen Türkçü görüşleri hemen hiç değişmemiştir. Dr. Rıza Nur’un görüşleri, biraz da her dönem muhalif olması yüzünden, farklı dönemlerde değişik kesimler tarafından bir cephanelik olarak kullanılmıştır.⁵²

Dr. Rıza Nur’un Türkçülük düşüncesi, bu gelişim açısından ilk bakışta anakronik bir özellik gösterir. 1924’te kaleme aldığı Türk Tarihi’nin daha başlangıcında “dünyada en büyük iftiharım Türk yaratıldığımdır. Bu kadar tarih okudum, Türk kadar kahraman, mert iyi yürekli, zeki ve akl-ı selim sahibi insan, Türk kadar büyük ve yüksek bir tarihe malik bir millet görmedim. Bu kadar millet tanıdım, bugünkü medeniyet aleminde en yüksek mevkiye çıkmak için lazım olan kabiliyetleri kendinde ve yurdunda bugünkü kadar toplamış olanını görmedim...” diye yazan Dr. Rıza Nur, hemen her zaman etnik temelli bir Türkçülüğü savunmuştur. Dr. Rıza Nur, yapıtlarını Türk milletinin tarihini ve kültürünü doğrudan Türk milletine öğretebilmek çabası olarak tanımlamıştır. Türk milletinin tarih ve kültürünü ele alırken diğer etnik toplulukları küçümsemekten hatta insanları etnik kökenleri yüzünden aşağılamaktan bir an

---

⁵¹ ALPKAYA, Faruk; “Rıza Nur”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik**, Ed. Tanıl BORA, Murat GÜLTEKİNGİL, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 374.

⁵² ALPKAYA; **a.g.e.**, s. 375.

bile vazgeçmeyen Dr. Rıza Nur açısından bir insanın Türk kökenli olması başlı başına bir olumluluk, olmaması ise olumsuzluktur. “Hayat ve Hatıratım”da değerlendirdiği kişiler, eğer eleştirilecek bir şey yapmışlarsa ya Türk değillerdir ya da kökenlerine başka kanlar karışmıştır...⁵³

Dr. Rıza Nur için diyebiliriz ki bugün Türkçü görüşlerinden çok, İttihat ve Terakki’ye muhalefeti ve özellikle de Atatürk’e yönelik eleştirileriyle tanınmakta ve bu yöndeki görüşleri dolayısıyla tartışılmaktadır.

5. Hüseyin Nihal ATSIZ

Radikal sağıın fikri öncülerinden Hüseyin Nihal Atsız, saldırgan ve provakatif üslubu yüzünden yönetici elitlerin daima hışmına uğramış bir dava adamıdır. 1905’te doğdu, 1922’de girmiş olduğu Askeri Tıbbiye’den birkaç yıl sonra çıkartıldı. 1927-1930 arasında Darülfünun Edebiyat Fakültesi Yüksek Muallim Mektebi’nde gördüğü öğrenimini takiben hocası Fuat Köprülü’nün asistanı oldu ise de 1933’te görevine son verildi. 1931-1932 arasında Türk Edebiyat ve Tarihine odaklanan Atsız, Mecmua’yı çıkarttı. 1933-1934 arasında yayınladığı Orhun adlı dergi, birçok sayısının kapağında Akdeniz’den Pasifik Okyanusu’na uzanan bir Türkeli haritasının görülmesi, milliyet sorununu kan sorunu olarak işlemesi gibi siyasal konularından ötürü Bakanlar Kurulu kararı ile kapatıldı. 1943’te yayımına tekrar başladığı derginin Mart ve Nisan 1944’teki sayılarında Başbakan Şükrü Saraçoğlu’na hitaben Sabahattin Ali, Pertev Naili Boratav, Sadrettin Celal ve Ahmet Cevat’ın komünist faaliyetlerini duyuran açık mektupların yayımlanması ve Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel’in istifaya çağrılması üzerine tekrar kapatıldı. Atsız, vatan haini diye itham ettiği Sabahattin Ali tarafından aleyhine açılan hakaret davasında suçlu bulundu, fakat cezası tecil edildi. Ancak hükümetin başlattığı Irkçılık-Turancılık operasyonu kapsamında tekrar tutuklandı,yine suçlu bulundu ve dört yıl ceza aldı. Ne var ki Askeri Yargıtay’ın kararı bozması üzerine 1,5 yıl sonra hapis hayatı sona erdi. Dergiciliğe 1952’de Orkun’u, 1964’te de “Ötüken”i çıkartmakla

---

⁵³ ALPKAYA; a.g.e., s. 376-377.

devam eden Atsız'ın "Ötüken"deki yazıları hakkında soruşturma açılmasına ve 15 ay ceza almasına sebep oldu. 2,5 ay hapis yattıktan sonra cezası affedildi.⁵⁴

Atsız muhtelif defalar Türkçü faaliyetlerin zorunlu olarak bir parti statüsü altında örgütlenmesi gerekmediğini ifade ettikten sonra, 1963'te İsmet Tümtürk, Nejdet Sançar gibilerle Türkçüler Derneği'ni kurdu. Derneğin adı 1964'te Türkiye Milliyetçiler Derneği olarak değişti. Birlik, Alparslan Türkeş'le de temas halindeydi. 1965'te Türkeş'in Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi yönetimini ele geçirmesinden sonra Atsız, partinin ideolojisini yeniden inşasında rol aldı. 1969 Kongresi'nde Türkeş'in "biz Tanrı Dağı kadar Türk, Hıra Dağı kadar Müslümanız" sözlerinde açığa kavuşan yeni düşünce değişimi karşısında, araçsal ve Türklüğe tabi bile olsa ümmetçiliğe prim verilemeyeceği gerekçesiyle, Atsız ve çevresi buna karşı çıktı. Atsız etkisindeki unsurlar yetmişlerin ortalarına varan bir süreçte tasfiye edildiler.⁵⁵

Atsız, Türk tarihi üzerine de çalışmıştır. O'nun için tarih bir milli terbiye vasıtasıdır. "Türk milleti için en uygun tarih anlatma tarzı en başa askeri hadiseleri, büyük meydan savaşlarını ve kahramanların hayatlarını koymaktan başka bir şey olamaz. Zaten tarih bilim değildir; bilimsel yöntemleri de yoktur. Tarihe bir bilim çeşni katmak isteyen tarihçiler toplumların iktisadi ve medeni hayatlarına önem vermekle kendilerini ve okuyucuları aldatmaktadırlar. Tarihi iktisadi ve maddeci bir gözle görmek son yılların Yahudileşme cereyanının bir sonucudur."⁵⁶

Atsız, Türk tarihini anayurttaki ve Anayurt dışındaki olmak üzere ikiye ayırır. Anayurtta Türkistan devleti, anayurt dışında da 11. yüzyıldan bu yana bir Türkiye Devleti vardır. Türkiye Devleti, Selçuklu Hanedanı ile başlatılmalıdır. Bu bakımdan Türkiye tarihi Malazgirt Savaşı ile değil, Selçukluların, Gaznelilerden bağımsızlıklarını ilan ettiği Dandanakan Savaşı ile başlar. Halbuki bugünkü Türkiye devleti, bugünkü sınırların dışında kalan Horasan'da kurulmuştur. Bu

---

⁵⁴ BAKIREZER, Güven; "Nihal ATSIZ", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik**, Ed. Tanıl BORA, Murat GÜLTEKİNGİL, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 352.

⁵⁵ BAKIREZER; **a.g.e.**, s. 353.

⁵⁶ BAKIREZER; **a.g.e.**, s. 354.

bakımdan Türkiye tarihi milli menfaatler için bir millet-devlet tarihi olarak kabul edilmelidir.⁵⁷

Atsız'a göre "bütün milletlerin aynı bir milli-askeri terbiye ile yetişebilmesi için", ortaöğretim, Eğitim Bakanlığı'nın elinden alınarak Erkan-ı Harbiye'ye verilmelidir. Sosyal hayat düzeni ile de ilgili olarak gericiliğe kaçan aşırı muhafazakar bir tavır benimseyen Atsız'ın şiirlerindeki slogan-dizeler de Türkçülüğün ajitasyon avadanlığında kalıcı yer edinmiştir. "Yüzde yüz Türk olduğun gün, cihan senindir!" gibi...⁵⁸

6. Reha Oğuz TÜRKKAN

Reha Oğuz Türkan, 1920 yılında İstanbul'da doğdu. Turancı-Türkçü düşünceyle tanışması Behçet Kemal Çağlar, Mükrimin Halil Yinanç gibi öğretmenlerinin etkisiyle Kabataş Erkek Lisesi'nde öğrenciyken gerçekleşti. Enver Behnan Şapolyo ve Fevziye Abdullah Tansel'in öğretmen olduğu Ankara Gazi Lisesi'ne geçmesinden sonra düşüncelerini daha da olgunlaştırdı. Düşünsel gelişiminin ilk örneklerini verdiği Gazi Lisesi'nin "Lisemiz" adlı dergisinde savunduğu gerçek mutluluğun insanın hayatını belli bir ülkeye adanması, bu ülkünün de yurt ve millet sevgisi olması gerektiğini savunan görüşleriyle Hasan Ali Yücel'in de takdirlerini kazandı.⁵⁹

Kendi savunduğu ırkçılığın Batılı "racisme"den farklı olduğunu iddia eden Türkkan'ın ideolojik yaklaşımı içerisinde önemli bir sorun, ırkçılığın kaynakları noktasında düğümlenmektedir. "İrkçilik esasları üzerine devlet kuran ilk ırk, dünyada, Türklerdir!" formülasyonu ile Türkiye'de gelişen ırkçı düşüncenin Alman Nazi örneğinden etkilendiği savlarını bertaraf ettiği kanaatindedir.

---

⁵⁷ BAKIREZER; **a.g.e.**, s. 355-356.

⁵⁸ **SELAM**, 1944'ten aktaran BAKIREZER; **a.g.e.**, s. 357.

⁵⁹ **ULUS**, 5 Mart 1938'ten aktaran ÖNEN, Nizam; "Reha Oğuz TÜRKKAN", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik**, Ed. Tanıl BORA, Murat GÜLTEKİNGİL, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 362.

Böylelikle ırkçı düşünce komünizm, sosyalizm, parlamentarizm ve liberalizm gibi ithal bir ideoloji değil, Türklüğün öz malı olarak kurgulanmaktadır.⁶⁰

Türkkân'ın ırka dayalı toplum-devlet modelinin dayanaklarından birini de ahlakçılık oluşturmaktadır. Ahlakçılığın esaslarını "Türkçülüğe ve Türk ırkının üstünlüğüne inanmak, diğer ırkları hep düşman bilmek, savaşçılık, ülkücü bir ruh, çalışkanlık, her şeyini onun(ırkı) uğruna seve seve feda etmek, dünyaya, kendi menfaatini tatmin için değil, cemiyeti uğruna çalışmak için geldiğine inanmak..."tır. Gelecek nesilleri yukarıdaki nesiller doğrultusunda yetiştirmek Türkçülerin eğitim sistemlerinin temelini oluşturmalıdır. Ruhen Türkçü, fedakar ve faal; kafada Türkçü, kültürlü ve ilimli yetiştirilecek Türk gençliği vücutta da sağlam, sıhhatli, atletik olacaktır. "Yarının Türk genci, iri yapılı, geniş omuzlu, kanlı canlı, dinç ve gülbüz bir delikanlıdır." Bu tarifi ne kadar Nazizm koktuğunun yanı sıra Reha Oğuz Türkan'ın ufak tefek fiziksel özellikleri dikkate alındığında ironik yanı da ortaya çıkar.⁶¹

Reha Oğuz Türkan, otuzlu yılların sonları ve İkinci Dünya Savaşı sırasında yayımlamış olduğu, ırkçılığa, Turancılığa, militarizme dayalı eserleri ile Turancı-Türkçü hareket içerisinde hemen akla gelen iki kişiden biri olmuştur. Savaş sonrası dönemde ise uzun yıllar yurtdışında bulunmasının da etkisiyle düşüncelerinin etkisi silikleşmiş; yeni dönemde de kendince yumuşattığı görüşleri milliyetçi çevrelerde dahi yankı bulamamıştır. Doksanlarda ırk konusunu bilimsel bir araştırma nesnesi olarak önemsetmeye çalıştı. Bu arada Kızılderililerin Türklüğüne dair tezler geliştirdi.⁶²

7. Ali Fuat BAŞGİL

Anayasa Hukuku Hocası Profesör Ali Fuat Başgil, milliyetçilik ve muhafazakarlık anlayışını daima liberal değerlerle birlikte savunmuş, sentezini yapmış bir isimdir.

---

⁶⁰ ÖNEN, Nizam; "Reha Oğuz TÜRKKAN", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik**, Ed. Tanıl BORA, Murat GÜLTEKİNGİL, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 363-364.

⁶¹ ÖNEN; **a.g.e.**, s. 365.

⁶² ÖNEN; **a.g.e.**, s. 368-369.

Milliyetçiliği anlatan uzun yazısında Başgil, “maddi çıkar ve kan esasına dayalı” milliyetçilik anlayışını yanlış bulur: “Bence millet her şeyden evvel bir gönül birliği ve manevi bir muhittir. Buna inandığım içindir ki, ben yalnız milliyetçi değil, hem de maneviyatçıyım...”⁶³

Başgil “liberal devlet” kavramını ilk defa 1946’dan sonraki demokrasiye geçiş sürecinde savunmuş olmakla birlikte, 1939’daki Birinci Maarif Şurası’nda yaptığı konuşmalarda da otoriterlik karşıtı, liberal yaklaşımıyla dikkat çeker. “Devlet kitabı” ve “tek kitap” yerine, Milli Eğitim müfredatı çerçevesinde “serbest ve hür kitap” fikrini savunur. Görüldüğü gibi bugün dahi nihai neticeye ulaşamayan ders kitaplarında liberalleşme konusunu Başgil, 1939 yılında gündemine taşıyarak döneminin hürriyetçilik anlamında öncülerinden olmuştur.⁶⁴

8. Tekin ALP

1883’de Serez’de Yahudi bir ailede doğan Moiz Kohen, daha çok yazılarında kullanmış olduğu Tekin Alp veya Munis Tekinalp adlarıyla tanındı. Önce Selanik’te, daha sonra İstanbul’da hukuk eğitimi gördü. 1905 yılında, sonradan “Yeni Asır” adını alacak olan “Asır” gazetesinde yazılar yazmaya başladı. Beş yıl boyunca bu gazetede yazar ve yazışleri müdürü olarak görev yaptı. Jöntürk Devrimi’nin bir taraftarı olmasına rağmen İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin merkez karar organında yer almadı. Selanik’in 1912 yılında Yunanlılar tarafından alınmasını takiben birkaç yıl boyunca Viyana’da yaşadı, daha sonra İstanbul’a gelip yerleşti. İstanbul’da daha önce Hermann Spierer Tütün Şirketi daha sonra Duhan T.A.Ş.’de yöneticilik görevinde bulundu. İstanbul’da yaşadığı sürece “Türk Yurdu”, “Türk Derneği” ve “Yeni Mecmua” gibi dergilerde makaleler yayımladı. 1916 yılında “İktisat” dergisini yayımlamaya

⁶³ BAŞGİL, Ali Fuat; **Demokrasi Yolunda**, İnkılap Yay., İstanbul, 1961, s. 170-171.

⁶⁴ AKYOL, Taha; “Liberalizm ve Milliyetçilik”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik**, Ed. Tanıl BORA, Murat GÜLTEKİNGİL, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 362.

başladı. 1928 yılında Türkiye Yahudilerinin Türkleşmelerini hızlandırmak amacıyla “Milli Hars Birliği”nin kurucuları arasında yer aldı.⁶⁵

Tekin Alp, önce Pantürkizm, sonra Kemalist milliyetçiliğin hararetli bir ideologuydu. Ancak Yahudi kimliğiyle resmi milliyetçilik yazınının marjında kalmıştır.⁶⁶

9. Hamdullah Suphi

“Türk Ocağı’nın çarpan kalbi” olarak anılan Hamdullah Suphi, “Türk Milliyetçiliği davası”nı “Türk Ocakları”nın çatısı altında kurumlaştıran kişidir. Ziya Gökalp bu “dava”nın fikriyatını yaparken, Hamdullah Suphi de onun aksiyon cephesini temsil etmiştir. Türkçü şair Mehmet Emin (Yurdakul), nasıl “milli şair” sıfatıyla anılmışsa, Hamdullah Suphi Tanrıöver de “milli hatip” ünvanıyla anılmıştır. Ancak “öğretmen”, “şair”, “politikacı”, “diplomat” Tanrıöver’in en kalıcı vasfı “Türk Ocağı Başkanı Hamdullah Suphi”dir. “Milli ideal mabedi” Türk Ocağı ve Hamdullah Suphi çift gerektirmeli bir önermenin bileşenleri gibidir. Birini anınca diğeri hatırlanamamak imkansızdır. Hamdullah Suphi, özellikle İzmir’in işgalinden sonra İstanbul’da düzenlenen mitinglerde söylediği coşkulu hitabelerle ve Milli Mücadele sırasında görevli olarak gönderildiği Konya ve Antalya bölgelerinde, halka düşmanla “mücadele azim ve kararlılığını” telkin eden ateşli konuşmalarıyla tanınan, Türk Ocaklarının neredeyse kuruluşundan başlayarak fasıllarla 27 yıl başkanlığını yapmış milliyetçi bir aksiyon ve siyaset adamıdır.⁶⁷

Kendi annesi Çerkez olduğu için Türk sayılmama endişesini hep taşıyagelen Hamdullah Suphi, kan ve köken üzerine kurulu milliyetçiliği kesin olarak reddeder. İstiklal Marşı şairi Mehmet Akif’i Arnavut olmakla suçlayan geleneğin bir yansıması olarak Peyami Safa’nın Ahmet Haşim’i Arap olmakla itham etmesi üzerine, 5 Ağustos 1928’de İkdam gazetesine yazdığı yazıda kan

⁶⁵ BALI, Rifat N.; “Tekin Alp”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik**, Ed. Tanıl BORA, Murat GÜLTEKİNGİL, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 896.

⁶⁶ BALI; **a.g.e.**, s. 897.

⁶⁷ YILDIZ, Ahmet; “Hamdullah Suphi Tanrıöver”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik**, Ed. Tanıl BORA, Murat GÜLTEKİNGİL, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 642.

ve köken milliyetçiliğini eleştirir. O'na göre, “milliyetin esası kan ve kemik değil, soy sop değil, vicdandır. Ahmet Haşim’i yetiştiren Bağdat bizim Fuzuli’yi, Ruhi’yi de yetiştirmiştir. Ahmet Haşim, Fuzuli’den daha az Türk değildir. Bir zamanlar Türklüğü kimse üzerine almazdı. Şimdi Türklüğü kimseye kaptırmak istemiyoruz. Türklük bir aşktır, bir imandır. Aşk ve iman dağıtmaz, toplar, kendine çeker.” 16 Mart 1949 tarihli “Her Gün” gazetesindeki beyanatında da bu çizgisini tekrar eder: “Türk Ocağı’nı fütühatçılık, ırk davası, ırk üstünlüğü güden bir teşkilat olarak mütalaa edenlere her yerde rastgelirsiniz. Halbuki biz, Türk Ocağı olarak, ne ırk davacısıyız ne de hudutlarımız dışarısında en ufak yayılma emelimiz var. Biz topraklarımızın üzerinde yaşayan muhtelif köklerden gelmiş bütün unsurları, bir kültür birliğine davet ediyoruz.” Ölüncüye kadar dünya Türklerinin birliği fikrine sadık kalan Hamdullah Suphi, “istilacı Türkçülüğü” reddetmiştir.⁶⁸

Aslında Hamdullah Suphi de, özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemde , laikliğin Kemalist yorumu ve Kemalist Batılılaşmanın şekil ve içeriği konusunda eleştirel bir yaklaşımı benimsemiştir.⁶⁹

10. Ahmet Zeki Velidi TOGAN

Ahmet Zeki Velidi Togan, 10 Aralık 1890 tarihinde Başkırdestan’da doğdu. Babasından Arapça, annesinden Farsça öğrendi, 1902 yılında dayısı Habib Neccar’ın medresesi’ne gitti. Güney Ural dağlarında Rus Hakimiyetine görece geç giren ve belli bir özerkliğe sahip yarı göçebe Başkurt kabilelerinden birinden gelen Zeki Velidi’nin formasyonunda medrese eğitimi kadar akrabalık ilişkileri ve sözlü geleneğin de önemli etkisi olmuştur. Babası İsmail Gaspıralı’nın “Tercüman” gazetesine aboneydi. Dayısı ise Tatar tarihçi Şihabettin Mercani’nin öğrencisiydi ve iyi bir tarih kitapları koleksiyonuna sahipti. Zeki Velidi, 1908’de Kazan’a gelerek Kasımiye Medresesi’ne girdi, 1909-1913 yıllarında aynı okulda Türk tarihi ve edebiyatı dersleri verdi. Bu arada Katanov ve Aşmarin gibi

---

⁶⁸ YILDIZ; **a.g.e.**, s. 643.

⁶⁹ YILDIZ; **a.g.e.**, s. 644-645.

bilginlerle tanıştı. Öğretmenliği sırasında pek çok Rusça kaynağı da kullanarak bir Türk ve Tatar Tarihi kitabı yazdı.⁷⁰

Hayatının akışı içinde tarihçi kimliği ön plana çıkan Zeki Velidi Togan, siyasal hayatta doğrudan yer almasa da Türkiye’de milliyetçi düşüncenin gelişiminde önemli rol oynamıştır. Tarihçi Fuat Köprülü’nün desteğiyle İstanbul Üniversitesi’nde etkili bir konuma gelmiş ve Türk milliyetçiliğinin önemli isimlerini öğrencileri olarak yetiştirmiştir. Tarihçiliği dışında İrkçılık-Turancılık davası çerçevesinde tanınan Togan’ı Türkiyeli Türk milliyetçiliğinin ana çizgisinden ayıran nokta Türk dünyasını tarih ve edebiyat yoluyla tanıtmak, geçmişi unutturmamak olarak tanımlanabilir.

1932’de I. Türk Tarih Kongresi’nde kabul edilen resmi tezleri eleştirince Togan aleyhine bir kamuoyu oluştu. Kendisine karşı takınılan olumsuz tutum üzerine istifa ederek Viyana’ya gitti. Togan çeşitli vesilelerle kendisinin “Türkiye’de hakim tarih telakkisine karşı başka bir tarih telakkisi propagandasında” bulunmadığını belirtmiş ancak bilimsel temellere uyulması konusunda ısrarlı olmuştur. Tarih Kongresi’nden önce Latin harflerinin kabulü dolayısıyla da Togan’ın rejimin politikalarına ters düştüğünü belirtmek yerinde olacaktır.⁷¹

Togan, cumhuriyet rejimiyle, Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu gibi bütünleşmemiştir. Buna rağmen Togan’ın iki makalesinin, T.C. vatandaşı olduğu 1925’te kağıt paralara Bozkurt sembolünün konulmasında etkili olduğu belirtilmiştir. 1942’de yeniden çıkan “Türk Yurdu”nun kapağında, Togan’ın isteğiyle Türk takvimine uyularak tarih “yılı yılı” olarak verilmiş ve derginin adı Göktürk alfabesiyle yazılmış, ancak üçüncü sayıdan sonra Alfabe Kanunu’na aykırı olduğu bildirilince çıkartılmıştır.⁷²

---

⁷⁰ SOYSAL, Gün A.; “Zeki Velidi Togan”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik**, Ed. Tanıl BORA, Murat GÜLTEKİNGİL, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 488.

⁷¹ SOYSAL; **a.g.e.**, s. 490-492.

⁷² SOYSAL; **a.g.e.**, s. 495.

11. Hilmi Ziya ÜLKEN

Cumhuriyet döneminde yetişmiş felsefeci (kimilerine göre filozof) Hilmi Ziya Ülken (1901-1974), daha Kurtuluş Savaşı başlamadan önce –öğrencilik yıllarında- el yazma 12 sayı çıkardığı Anadolu dergisinde Osmanlıcılık, İslamcılık ve Turancılığa karşı “memleketçiliği” (Türkiyeciliği) savunan yazılar yazmıştır.

Ülken’e göre ilk bakışta vatan, olgu yargılarının, insanlık ise değer yargılarının alanı olarak görülebilir. Olgular ile değer yargılarının alanı olarak görülebilir. Olgular ile değer yargıları ayrımı Fransız sosyolojisiyle düşünce dünyasına girmiştir. Örneğin; “su yüz derecede kaynar” ifadesi bir olgu yargısı, “şu tablo güzeldir” ifadesi ise bir değer yargısı olarak kabul edilir.⁷³

Ülken, bütün ideal inançlarını birleştiren tek bir kavram olduğunu söyler: Vatan. Vatan kavramı, salt üzerinde yaşayan insanların “yerel ve ayırıcı inancı”nı ifade eder. Az çok gelişmiş, toprağa bağlı bütün toplumların “içgüdüsel gücü”nü temsil eder. Tarihte yaşanmış vatan savunmalarının hepsi ideal inancından değil, olgu inancından kaynaklanan tepkisel hareketler olmuştur.⁷⁴

Hilmi Ziya Ülken’in “İnsani Vatanperverliği”, hem Kemalist hümanizm bağlamında, hem muhafazakar Anadoluçuluk bağlamında yorumlanmaya açık bir tasavvurdur.⁷⁵

12. Mümtaz TURHAN

Mümtaz Turhan (1908-1969), Erzurum’da doğmuştur. İlk önce İstanbul Üniversitesi’nde Psikoloji doçenti olmuş, 1948’de de Cambridge Üniversitesi’nde “Kültür Değişmeleri”(1951) adıyla daha sonra çok meşhur olan ikinci doktora çalışmasını yapmıştır. Bu çalışmasından sonra sosyal psikoloji ve kültürel antropoloji kürsülerinin de Türkiye’deki kurucusu olmuştur.⁷⁶

⁷³ ELİBOL, Sadettin; “Hilmi Ziya Ülken”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik**, Ed. Tanıl BORA, Murat GÜLTEKİNGİL, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 520.

⁷⁴ ELİBOL; **a.g.e.**, s. 521-522.

⁷⁵ ELİBOL; **a.g.e.**, s. 525-527.

⁷⁶ GÜNGÖR, Erol; **Sosyal Meseleler ve Aydınlar**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1993, s. 208.

Turhan'ın farklı eserleri ve projeleri, aslında ilk eseri olan "Kültür Değişmeleri" adlı klasikleşmiş çalışmasındaki fikirlerin bir tür açılımıdır. Turhan'ın eserlerindeki temel amaç, Batı'nın ilmi zihniyetiyle mücehhez milli haslet ve değerlerini muhafaza eden milli bir bünyedir. Bir başka ifadeyle Turhan milliyetçi ve modernleşmeci bir muhafazakardır.

Türk milliyetçiliğindeki yaygın hamasi milliyetçi söylemden uzak duran Turhan için millet, "her şeyden evvel sosyolojik bir birlik, sosyal psikolojik bir vakıa"dır.⁷⁷

Mümtaz Turhan, altmışların başında milletleşmenin sağlanması gereken "halka ve münevvere şamil, müşterek, mütecanis kültürün" hala kurulamadığına inanır.⁷⁸

13. Erol GÜNGÖR

Erol Güngör (1938-1983), Kırşehir'de doğmuştur. Güngör'ün çalışmalarındaki asıl tema çağdaş bir Türk milli kültürünün yaratılmasıdır. Bu bakımdan hocası Mümtaz Turhan gibi mecburi kültür değişmeleri yerine serbest kültür değişmeleri marifetiyle gerçekleşecek bir kültür değişmesinde milli kültürün avantajlı çıkacağını düşünmektedir. Halbuki Türkiye, devlet tarafından uygulanan mecburi kültür değişmeleri yüzünden büyük bir kültür sarsıntısı geçirmiş ve kargaşa yaşamıştır.⁷⁹

Güngör, milliyetçiliği ise şöyle tanımlamaktadır: " Milliyetçilik, milli kültürü bizzat bir medeniyet kaynağı haline getirmek ve cemiyeti soysuz değişmelerin açık pazar yeri halinden kurtarmak hareketidir."⁸⁰

Erol Güngör, Türk milliyetçiliği içinde Ziya Gökalp-Mümtaz Turhan geleneğini devam ettiren ve bu geleneği daha demokratik, İslam ve Osmanlı kültürüyle daha barışık şekilde muhafazakar ve liberal renklerle yeniden kuran bir isimdir. Gökalp-Turhan geleneğini devam ettirdiği gibi, mesela Gökalp'in anti-

⁷⁷ TURHAN, Mümtaz; **Kültür Değişmeleri**, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 1980, s. 406.

⁷⁸ YILMAZ, Murat; "Mümtaz Turhan", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik**, Ed. Tanıl BORA, Murat GÜLTEKİNGİL, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 552.

⁷⁹ YILMAZ; **a.g.e.**, s. 650-651.

⁸⁰ YILMAZ; **a.g.e.**, s. 653.

Osmanlı ve siyasete bağımlı düşüncelerini eleştirirken, Turhan'dan da pozitivist bilim anlayışından uzak olmasıyla ve İslam kültürünün daha içinden konuşmasıyla ayrılmaktadır. Bir başka açıdan ise, Gökalp'in siyasi şartlar sebebiyle "Türkçülüğün Esasları"nda vazgeçtiği "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" projesinin Osmanlı karşıtı kısımlarını temizleyerek günümüz şartlarına uyarlama çabası içerisindedir.⁸¹

---

⁸¹ YILMAZ; **a.g.e.**, s. 657.

II. ULUSÇULUK VE TARİH

A. Tarih Yazımı ve Ulus Kimliği

Ulusçulukların her zaman tarihe gönderme yapan bir söylem üzerine oturtuldukları söylenebilir. Hepsi efsanelere, özellikle de yaratılış efsanelerine büyük önem verir. Hepsi söylemlerini tarihsel, dilbilimsel, antropolojik “kanıtlarla” temellendirmeye çalışır ve ideolojilerini bilimsel dış görünümde gizlerler. Bütün milliyetçilikler, en geniş kitleye ulaşmayı amaçlarlar ve ders kitabı ile okul bu milliyetçiliğin ideal taşıyıcılarıdır.⁸² Massimo d’Azeglio, şu ünlü deyişle bunu itiraf etmişti: “İtalya’yı yarattık, şimdi de İtalyanları yaratmalıyız.”⁸³

Türkiye’de resmi tarih tezinin oluşmasına öncülük eden ve ana ilkelerini belirleyen Birinci Türk Tarih Kongresi’nde dile getirilen resmi teze göre tarihin ikili bir anlamı olmalıydı: “Osmanlı öncesi dönemlere dayanılarak güçlü bir ulusal bilinç oluşturmak ve bu bilinci “doğa yasaları”na (örneğin arkeolojiye) dayandırmak.”⁸⁴

Toplumlarda “tarihimizi ne kadar geriye götürürsek o kadar köklü bir millet oluruz” şeklinde ortaya çıkan etnosantrik (ulus merkezci) yaklaşım, sonuç itibarıyla tarihin objektiviteden saptırılmasına, kimi zaman mitolojilerin ve efsanelerin de tarihin yerine kabul edilmesine ve tarihsel “öteki”ler yaratmada birer kaynak olarak tarihin “kullanılması”na sebep olmaktadır. Ulus-devlet olgusunun tarih sahnesine son 200 yıl gibi bir dönemde çıktığını belirtmiştik, bu geç oluşum süreci ve özellikle Avrupa’da çok uzun yıllar süren savaşlar (Otuz yıl ve Yüzyıl Savaşları gibi) ulus devleti anlamlı kılmada tarihin yardımına kuşkusuz ihtiyaç duymuştu. Ulusların birer etnik ön kabullerden ibaret olmalarının yanında özellikle 19ncu asrın fikir akımları bilimin ve bilginin subjektif unsurlardan arındırılmasını gerektiriyordu. Dolayısıyla da BM ve AB’nin gayretleriyle 1950’lerde dünyada, Türkiye’de ise 1990’larda ortaya çıkan “tarih

---

⁸² COPEAUX; **a.g.e.**, s. 7.

⁸³ COPEAUX; **a.g.e.**, s. 63.

⁸⁴ BEHAR; **a.g.e.**, s. 12.

ders kitaplarının revizyonu” konusunu bu kapsamda değerlendirmek gerekmektedir diye düşünüyorum.

B. Tarih ve Tarih Yazıcılığı

Tarih kelimesi, geçmişte yaşanmış kişisel ve toplumsal olaylar bütünü ve bunları konu alan tarih bilimini ifade etmek için kullanılır. Kelimenin, çeşitli batı dillerindeki karşılıkları, (Latince: historia, İtalyanca: storia, Fransızca: histoire, İngilizce: history, Almanca: historie) Yunanca “historia”, “historein” kelimesinden gelmektedir. Yunanca’da “bildirme”, “haber alma yoluyla bilgi edinme”, “görerek, tanık olarak bilme” anlamlarına gelen “tarih” kelimesi⁸⁵, zamanla soruşturma yoluyla öğrenilen şeyin kaydının ifadesi manasına gelmiştir.

Tarih biliminin inceleme konusu olan geçmiş, saf haliyle bu bilimin nesnesi olamaz ve tarihe “geçmişin bilimi” denilemez.⁸⁶ Maddenin ve eşyanın da geçmişi vardır. Ancak tarih, daha çok insanlığın ya da ulusların tarihidir. Tarih bilimi, yazılı kaynakların ve kalıntıların ortaya çıkışından sonraki dönemle ilgilendir⁸⁷ ve tarihsel nitelikteki insan eylemlerini konu alır.⁸⁸

Tarih, tarihçilerin kendilerine araştırma konusu olarak aldıkları konunun yazılı metni manasına da gelmektedir. Bu , tarihçinin öznelliğiyle doğru orantılı olarak onun dünyaya dair söyleminin de ifade biçimini oluşturur. Bu durum doğal olarak “tarih”i kimi zaman tartışmalı bir bilim dalı haline getirmektedir.

“ ‘...Tarih nedir?’ sorusunu cevaplamayı denediğimizde, cevabımız bilerek ya da bilmeyerek, zaman içindeki kendi tutumumuzu yansıtır ve daha geniş bir soruya, içinde yaşadığımız toplum hakkında ne düşündüğümüz

---

⁸⁵ ÖZLEM, Doğan; **Tarih Felsefesi**, Anahtar Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 11, 17; AKARSU, Bedia; **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1998, s. 169. İki yazar arasında tanımlamadaki tek fark, Özlem, “istoria” ve “istorein” kelimelerini kullanırken, Akarsu’nun “historia” ve “historein” kelimelerini tercih etmesidir.

⁸⁶ BLOCH, Marc; **Tarihin Savunusu Ya Da Tarihçilik Mesleği**, Çev. Mehmet Ali KILIÇBAY , Gece Yayınları, 1994, s. 17.

⁸⁷ TOGAN, A.Zeki Velidi; **Tarihte Usul**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1985, s. 2,6.

⁸⁸ COLINGWOOD, R.G., **Tarih Tasarımı**, Çev. Kurtuluş DİNÇER, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1990, s. 216.

sorusuna vereceğimiz karşılığın bir parçasını oluşturur...”⁸⁹ İngiliz tarihçisi Edward Hallet Carr’ın bu açıklamalarının ışığında, günümüzün sarıh diliyle önemli tarihçileri arasında yer alan John Tosh’un kısa ve öz şu tanımını da aktaralım: “Tarih, kolektif bellektir, insanların kendi toplumsal kimlik kavramlarını ve geleceğe ilişkin beklentilerini oluşturmalarını sağlayan deneyimlerin toplamıdır.”⁹⁰ Bu tanımdan hareketle, tarihçiyi de “deneyimin bellek bankası”⁹¹ olarak nitelemek mümkündür.

Alman filozofu Friedrich Nietzsche’ye göre, “salt bilim olarak düşünülmüş ve egemen olmuş bir tarih, insanlık için bir tür yaşamının bilançosu ve hesabının kapanışı olurdu. Tarihsel oluşum çok daha güçlü ve yeni bir yaşam akışı, örneğin, ancak oluşan bir kültür boyunca gittiği sürece, yararlı olan, gelecek sağlayan bir şeydir; öyleyse tarih, kendisi egemen olduğu ve kendisi yönettiği zaman değil de, ancak yüksek bir güç(yaşam) tarafından yönetildiği ve o gücün egemenliğine girdiği zaman gelecek için güven sağlar.”⁹² Tarih, ancak toplumun tarih bilinciyle donatılması yoluyla yaşamın hizmetinde olabilir. Carr’a göre, bütün çağlar içinde tarih bilincine en çok sahip olan günümüz insanı, önceki çağlardaki insanlardan daha çok kendi varlığının farkında olduğundan dolayı tarihin de bilincindedir. Önünde uzanan belirsiz geleceği geçmişten yola çıkarak daha belirgin kılmaya ve anlamaya çalışan çağdaş insan için tarihin pek çok işlevi vardır.⁹³

C. İlk Çağlardan Günümüze Tarih Anlayışına Genel Bir Bakış

Yazı, çok daha öncesinden keşfedilmesine rağmen Sümerolog Kramer’in de belirttiği gibi Kadim Ortadoğu toplumlarında modern anlamda bir tarih yazımı olamamış ya da Sümerler’deki gibi tam anlamıyla gelişmemiştir: “...Sümerlerin tarihsel olarak kabul edilebilecek olan belgeleri heykeller, kabartmalar, koniler,

⁸⁹ CARR, E. H.; **Tarih Nedir?**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1987, s. 13.

⁹⁰ TOSH, John; **Tarihin Peşinde**; Çev. Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997, s. 3.

⁹¹ HOBBSAWM, Eric; “Tarih Bize Çağdaş Toplum Hakkında Ne Anlatabilir?”, **Tarih Üzerine**, Çev. Osman AKINBAY, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s.40.

⁹² NİETZSCHE, Friedrich; **Tarih Üzerine**, çev. Nejat BOZKURT, Say Yayınları, İstanbul, 1997, s. 73.

⁹³ CARR; **a.g.e.**, s. 178-179.

silindirler, vazolar ve tabletler üzerine yazılan olaylar, tanrılardan yardım beklemek amacından kaynaklanan ürünlerdir.”⁹⁴

Gerçek tarih yazıcılığı, M.Ö. 5. yüzyılda İonya’da Halikarnassoslu Herodotos’un “Araştırmanın Göz Önüne Serilişi” adlı eseri ile başladı. “Tarihin babası” olarak adlandırılan Herodotos, bu eserini kendi ifadesiyle “insanların yaptıklarının zamanla sönüp gitmemesi, Hellenler’in olsun, barbarların olsun, başardıkları büyük, şaşmaya değer işlerin adsız sansız yok olmaması, bilhassa neden birbirlerine karşı savaşlar yaptıklarını bildirmek için sorup öğrenebildiklerini yazmak” amacıyla kaleme almıştı.⁹⁵

Herodotos ile başlayan tarih yazıcılığı, Thucydides’in “Peloponnessoslularla Atinalıların Savaşı” adlı eseriyle devam etti ve gelişti.

Bu dönemden sonra tarih, büyük ilerlemeyi ortaçağ sonrası Rönesans hareketleriyle yakalamıştır:

Napolili Lorenzo Valla (1405-1457), Niccolo Machiavelli (1469-1527), Francesco Guicciardini (1483-1540), Martin Luther (1483-1546), Jean Bodin (1530-1597), Giambattista Vico (1668-1744), Baron de Montesquieu (1689-1755), Voltaire (1694-1778), Edward Gibbon (1737-1794), Jean Jacques Rousseau (1712-1778), Niebuhr (1776-1831), Leopold von Ranke(1795-1886),August Comte(1798-1857), Karl Marx(1818-1883) gibi bilim adamlarını da tarih biliminin kilometre taşları saymamız gerekir.

D. Türkiye’de Tarih Ders Kitapları ve Ulusçuluk Kavramı

Türk tarih yazıcılığında sırasıyla XIV. ve XV. yüzyıllarda gazavatnameler, 16. ve 17. yüzyıllarda şehnameler, menakıbnameler, seyahatnameler ve nasihatnameler tarihten ders çıkarmak için yazılmış eserlerdi. Tarihçiler padişaha ve onun yardımcılara hizmet etmek durumundaydılar; bunu eleştirileri ve gözlemleriyle yapıyorlardı; ancak tabii ki yöneticilerinin iyi niyetini ve iktidarını sorgulamıyorlardı.

⁹⁴ KRAMER, S.N.; **Tarih Sümer’de Başlar**, Çev. Muazzez İlmiye ÇİĞ, TTK, Ankara, 1990, s. 30-31.

⁹⁵ ORAL, Mustafa; **“İmparatorluktan Ulusal Devlete Türkiye’de Tarih Anlayışı (1908-1937)”**, Basılmamış Doktora Tezi, A.Ü. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2002, s. 3.

Çok benzer bir şekilde Cumhuriyet tarihçilerinden bir kısmının eleştirel bakıştan uzak oluşları ve zamanı, zamanlar ve mekanlar içinde bir aşama olarak görme yeteneğine sahip olmayışları Türk cumhuriyetçi tarih yazıcılığına da bir kolaycılık, bir pragmatizm ve işlevsellik kazandırmıştır.⁹⁶

Osmanlı'nın son döneminden günümüze yazılagelen tarih kitaplarına kısaca bakacak olursak karşımıza ilk olarak Harp Okulu'nda tarih okutan Süleyman Paşa'nın "Tarih-i Alem" adlı eseri gelir. Bu 1016 sayfalık genel tarih, tasarlanan büyük eserin sadece I.cildi olup "Kurun-ı Ula" denen İlkçağ'ı kapsamaktadır. 1876'da, V.Murad'ın kısa padişahlığı döneminde yazılan bu eser, II. Abdülhamid tarafından yasaklandığı için, ancak 1908 Devrimi'nden sonra basılabilmıştır.⁹⁷

Türkçülerin ilk örgütlenme girişimi, Hürriyetin ilanından sonra olmuştur. 7 Ocak 1909'da Türk Derneği kurulmuştur. Bu bir kültür derneğiydi ve üyeleri arasında Ermeniler, Avrupalı bazı doğubilimciler de vardı. 31 Ağustos 1911'de Türk Yurdu Cemiyeti kuruldu ki, amacı Türk öğrencilerine yurt sağlamaktı. Dernek, Türkçülüğün gelişmesinde önemli yeri olan "Türk Yurdu" dergisini de çıkartmıştır. Trablusgarp Savaşı'yla, Osmanlı için felaket günlerinin başlaması, Türkçülük hareketini hızlandırmıştır. Türk Ocağı, 3 Temmuz 1911'de İttihat ve Terakki'nin kurulmuş olduğu Askeri Tıbbiye'de etkinliğe başlamıştır. 1910'da İstanbul'a dönen ve İttihat ve Terakki'nin Merkez-i Umumi üyesi olan Hüseyinzade Ali'nin tıp profesörü olması, Yusuf Akçura'nın Harbiye Mektebinde siyasal tarih dersi okutması da bu bağlamda ele alınabilir.⁹⁸

Bu dönüşüm sürecinde 1924-1932 yılları arasında bazı örnek tarih ders kitapları yazılmıştır. Bu kitaplardan ilki Hamit-Muhsin imzalı 1924-1929 yılları arasında üç kez basılmış olan orta dereceli okullarda okutulan "Türkiye Tarihi" adlı ders kitabıdır. İkinci örnek Kemalist tarih tezinin ilk atılımını temsil eden fakat yeterli ve başarılı görülmediği için okullarda okutulmayan, ancak özeti çıkarılarak 30000 adet bastırılıp dağıtılan "Türk Tarihinin Ana Hatları" adlı bir

---

⁹⁶ BEHAR; **a.g.e.**, s. 59.

⁹⁷ SAKAOĞLU, Necdet; **Osmanlı Eğitim Tarihi**, İletişim Cep Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1998, s. 148.

⁹⁸ AKŞİN, Sina (ed.); "Çağdaş Türkiye Tarihi", **Türkiye Tarihi**, C. 3, Cem Yayınları, İstanbul, 2000, s. 48.

komisyon çalışmasıdır. 1929-1930 yıllarında hazırlanan bu kitap, bir-iki yıl içinde resmi olarak okullara girecek dört ciltlik tarih kitaplarının bir tür ön çalışması olarak kabul edilebilir. Demek ki üçüncü örneğimiz bu dört ciltlik Tarih kitabı ile bunun birkaç yıl içinde basitleştirilecek olan “Ortamektep için Tarih” adlı üç ciltlik benzeridir. Bu üç örnek, toplam 10 ciltten oluşmaktadır: Türkiye Tarihi bir cilt, Türk Tarihinin Ana Hatları ve Türk Tarihinin Ana Hatlarına Methal iki cilt, Tarih dört cilt ve Ortamektep için Tarih üç cilt.⁹⁹

E. Cumhuriyet’in “İlk” ve “Son” Tarih Ders Kitaplarına İmgelem ve İçerik Açısından Ulus Devlet Kavramı Çerçevesinde Kısa Bir Bakış

Cumhuriyetin ilk tarih ders kitabı derken ele aldığım eser 1930 basımlı “Türk Tarihinin Ana Hatları” ve 1932 basımlı “Tarih-I” kitapları olacaktır. “Son” tarih ders kitabı olarak ele alacağımız ders kitabı ise 2005 basımlı “Genel Türk Tarihi” olacaktır.

Konumuz gereği İnkılap Tarihi ders kitaplarını bu başlık altında karşılaştırmama sebebim; 2006 basımlı Genel Türk Tarihi adlı ders kitabının içerik olarak Türk Tarihinin Ana Hatları’na daha yakın olmasıdır.

Uzunçarşılı’nın belirttiğine göre “Türk Tarihinin Ana Hatları” kitabı, Mustafa Kemal’in teşvikiyle yazılmasına rağmen, Mustafa Kemal tarafından pek beğenilmemiş ve bu yüzden de bir müfredat kitabı olarak okutulmayıp, özeti çıkarılarak “Türk Tarihinin Ana Hatlarına Methal” adıyla yardımcı ders kitabı olarak basılıp okullara dağıtılmıştır.¹⁰⁰

Türk Tarihinin Ana Hatları kitabının başlığının altında ilk olarak gözümüze çarpan bir açıklama olmaktadır: “Türk Tarihinin Ana Hatları, Türk Ocağı Türk Tarihi Heyeti üyelerinden Afet Hanımefendi ile Mehmet Tevfik, Samih Rifat, Akçura Yusuf, Dr. Reşit Galip, Hasan Cemil, Sadri Maksudi, Şemsettin Vasıf ve

⁹⁹ BEHAR; **a.g.e.**, s. 99.

¹⁰⁰ UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; “Türk Tarihi Yazılırken”, **Atatürk’ün Alâka ve Görüşlerine Dair Hatıralar**, “Bellekten”, sayı: 10/III, 1939, s. 349-350.

Yusuf Ziya Beyler tarafından derleme, çeviri ve toplayıp yazma yolları ile yapılmış bir girişimdir.”¹⁰¹

Tarih-I adlı kitabın kapağında herhangi bir yazı ve resim yer almazken Genel Türk Tarihi'nin kapağında Piri Reis'in meşhur haritası ve harita üzerinde çeşitli Türk-Osmanlı imgelerini görmekteyiz. Kapaktaki altı imgenin dördü diğer ikisine oranla görece büyük çizilmiş. Bu dört imgenin üçü Türk tarihinde otokton bir yere sahip olan lider resimlerinden oluşmakta; soldan sağa çaprazlama olarak sıralamak gerekirse; Mustafa Kemal'in modern bir frak içinde çizilmiş resmi, Malazgirt fatihi Alparslan'ın zırhlar içerisinde görülen portresi ve Bellini imzalı meşhur çiçek koklayan Fatih Sultan Mehmet portresi. Dördüncü büyük ikon ise şaha kalkmış bir kır at. Diğer iki görece küçük imgeler ise sebebini anlayamadığımız biçimde yine at (bu defa koklaşan bir ikili halinde) ve bir diğer Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim'in portresinden oluşmakta. İlk dönem tarih ders kitaplarında doğal olarak yer almayan Türk bayrağı altında İstiklal Marşı, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi ve Mustafa Kemal'in resmi, ilk üç sayfada bulunmaktadır.

Türk Tarihinin Ana Hatları'nın konu başlıkları şöyledir:

- 1- İnsan Tarihine Giriş
- 2- Türk Tarihine Giriş
- 3- Çin
- 4- Hint
- 5- Kalde, Elam ve Asur
- 6- Mısır
- 7- Anadolu
- 8- Ege Havzası
- 9- Eski İtalya ve Etrüskler
- 10- İran
- 11- Orta Asya

---

¹⁰¹ KOMİSYON; **Türk Tarihinin Ana Hatları** (Tıpkı Basım), Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999, s. II.

Tarih- 1 kitabının konu başlıkları ise şöyledir:

- 1- İnsanlık Tarihine Giriş
- 2- Büyük Türk Tarih ve Medeniyetine Genel Bir Bakış
- 3- Çin
- 4- Anayurtta En Eski Devletler
- 5- İskit Türk İmparatorluğu
- 6- Hint
- 7- Kalde, Elam ve Asur
- 8- Mısır
- 9- Anadolu
- 10- Fenikeliler
- 11- İbraniler
- 12- İran
- 13- Ege Havzası
- 14- Eski İtalya ve Etrüskler

2006 M.E.B . basımlı Genel Türk Tarihi'nin konu başlıkları da şöyledir:

- 1- Türklerin Tarih Sahnesine Çıkışları
- 2- İlk Türk Devletleri
- 3- Diğer Türk Devletleri
- 4- İlk Türk Devletlerinde Kültür ve Uygarlık
- 5- İlk Türk Devletlerinin Diğer Devletlerle İlişkileri
- 6- Türklerin İslamiyeti Kabulü
- 7- İlk Türk İslam Devletleri
- 8- Türk-İslam Devletlerinde Kültür ve Uygarlık
- 9- Orta Asya ve Yakın Doğu'da Kurulan Diğer Devletler
- 10- Anadolu'ya İlk Türk Akınları
- 11- Türklerin Anadolu'yu Yurt Edinmeleri
- 12- Anadolu'da Kurulan İlk Türk Beylikleri

- 13- Anadolu Selçuklu Devleti
- 14- Uçlar ve Anadolu Beylikleri
- 15- Akkoyunlular ve Karakoyunlular
- 16- Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde Türk Denizciliği
- 17- Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde Kültür ve Uygarlık

Üç kitabın da konu başlıklarını verirken amacım, genel olarak bu kitapların müfredat anlamında ilgi alanlarının neler olduğunu göstermekti. Görüldüğü gibi günümüzde ne yazık ki 1930'larda anlatıldığı kadar dahi dünya tarihine yer verilmemekte; ancak ilgilenilen dönem içerisinde herhangi bir Türk Devleti ile ilişkisi olduğu kadar diğer kültürlerle sınırlı bir yer ayrılmıştır. Tarih-1 kitabı ise ırkçı bir söyleme sahip olduğu için eleştiriye maruz kalan Türk Tarihinin Ana Hatları'ndan daha az etnosantrik (ulus merkezci) bir yaklaşıma sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. En azından artık bu dönemde "İskitler" in Türk olduğuna kesin olarak inanıldığı ve Türk tarih ve medeniyetinden bahsederken "büyük" sıfatı yerleşik bir kullanım haline gelecektir. İskitlerin Türk olmalarına dair Türk tarihçilerin sahip oldukları inanç, Genel Türk Tarihi kitabında da "İskitlerin (Sakalar) farklı kavimlerden oluşmasından dolayı tarihçiler onların Türklükleri konusunda farklı fikirler ileri sürmüşlerdir. Ancak bilinen ünlü hükümdarı Alp Er Tunga ve diğer yöneticilerinin Türk olduğu kesinlik kazanmıştır" cümlesiyle mitik boyutuyla karakteristik bir Türk tipi lider profili çizen Alper Er Tunga'ya kesin bir sahip çıkma vardır.

İlk dönem ders kitaplarının her ikisinin ilk bölümlerinde 2006 basımlı ders kitabından temel farklılık olarak evrim teorisinden kesin bir inanç alanı olarak bahsedildiği görülmekte, bunun yanı sıra da tabiat ve birey arasındaki ilişkiye değinilmektedir: "Gerçekten insan, tabiatın mahlukudur. Hayatın büyük kaidesi de tabiata tabi olmaktır."¹⁰² Bugün ise özellikle muhafazakar bir partinin (AKP) iktidarda olduğu bir dönemde basılan bir tarih kitabında toplumda yerleşik bir

---

¹⁰² KOMİSYON; **Türk Tarihinin Ana Hatları** (Tıpkı Basım), Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999, s. 30.

konsensüsün hala oluşmadığı bir dönem için “evrim teorisi”nden hiç bahsetmemek tabii ki daha pragmatik bir tutum olmuştur.

Yine Türk Tarihinin Ana Hatları’na has bir yorum olarak Osmanlı içtimai heyetinden “feodal bir toplum”¹⁰³ olarak bahsetmesi de dikkat çekicidir.

İlk dönem ders kitaplarında özellikle bu kitapların 20 yıl kadar kullanıldığını düşünecek olursak 20 yıl boyunca sürekli Türk Tarihi’nin Avrupalı tarihçiler tarafından saptırıldığı ve Türklerin büyük bir medeniyetin fertleri olduğuna dair psikolojik bir “aşağılık kompleksi”nden kurtulma çabasını görmekteyiz.¹⁰⁴ Genel Türk Tarihi kitabında ise Avrupalı tarihçilerin Türk tarihini saptırdıklarına dair herhangi bir yoruma yer bırakılmamaktadır. Her üç kitapta da “Türklerin Ana Yurdu” konusuna büyük bir önem verilmiştir. Eski medeniyetlere ait bilgilerimizin muğlaklığı, kendini bu coğrafi ve kronolojik tanımlarda bariz hale getirmektedir; örneğin Türk Tarihinin Ana Hatları’nda ve Tarih-1 kitabında Türklerin anayurdu olarak “Ege Denizi’nden Japon Denizi’ne; Hint Denizi’nden Kuzey Buz Denizi’ne kadar”¹⁰⁵ olan bir coğrafyayı kapsarken; Genel Türk Tarihi kitabında sınırlar, “Altay-Sayan Dağları’nın kuzeybatısı, Tanrı Dağları’nın kuzeyi, Hazar Denizi’nin doğusu, Sibiryaya Steplerinin güneyi”¹⁰⁶ olarak belirlenmiştir.

İlk dönem ders kitaplarında yine Etienne Copeaux’un tespit ettiği “hizmet” kavramı “Türk ırkı, beşeriyet tarihine en çok tesir etmiş, medeniyetin ilerlemesine hizmet etmiş bir ırktır.” şeklinde rastlanmakta, 1990’larla birlikte bu kullanım giderek kaybolduğundan Genel Türk Tarihi kitabında görülmemektedir.

Türk tarihini günümüzden 7000 yıl¹⁰⁷ ya da 4000 yıl¹⁰⁸ öncesine götüren bu yaklaşımlar bizi temel paradigma yanlışlıklarına götürmektedir. Örneğin Sina Akşin, bu konuyla ilişkin olarak Çin kaynaklarında edinilen bilgilerin bizi ilk Türklerin tarih sahnesine çıkışlarının M.Ö. 220 yılı olduğunu ve Hunlarla

---

¹⁰³ KOMİSYON; **a.g.e.**, s. 461.

¹⁰⁴ KOMİSYON; **a.g.e.**, s. 40-41; KOMİSYON; **Tarih-1** (Tıpkı Basım), Kaynak Yayınları, 1998, s. III.

¹⁰⁵ KOMİSYON; **a.g.e.**, 1999, s. 57; KOMİSYON; **a.g.e.**, 1998, s. 25.

¹⁰⁶ KOMİSYON; **Genel Türk Tarihi**, M.E.B. Yayınları, Ankara, 2006, s. 1.

¹⁰⁷ KOMİSYON; **a.g.e.**, 1998, s. 27.

¹⁰⁸ KOMİSYON; **a.g.e.**, 2006, s. 1.

Göktürkler'in kabile konfederasyonu sayılması olasılığını dahi ifade etmektedir.¹⁰⁹

Tarih-1' de Sümerler'in Türklüğü kesinlik kazanırken¹¹⁰, Türk Tarihinin Ana Hatları'na göre ise "Ziraat ve her türlü yeni sanatlardaki ilerlemeler ile Cilalı Taş Devri'ni İlk idrak eden Türkler'di."¹¹¹ Görüldüğü gibi konunun başında da belirttiğim gibi daha köklü bir millet olma savı ile konuya zaman mefhumundan bağımsız yaklaşma tutumu tarihi bilim olmaktan saptırmaktadır.

Yusuf Akçura'nın I.Türk Tarih Kongresi'nde sunduğu bildirisinin son sözleri şöyle idi: "...tarih, mücerred bir ilim değildir. Tarih, hayat içindir; tarih milletlerin, kavimlerin varlıklarını muhafaza etmek, kuvvetlerini inkişaf ettirmek içindir."¹¹²

Millet kavramı tarihin genel seyri içerisinde kavimlerden, kabile konfederasyonlarından ve imparatorluklardan sonra gelişen ve tarih sahnesine geç çıkan bir kavram olmuştur. Bu geç oluşum, belki de Nietzsche'nin "Tanrı öldü" diyerek ya da Freud'un "Bir Yanılsamanın Geleceği" kitabında "yanılsama" olarak geçiciliğine vurgu yaptıkları "din" kavramının devletlerin sekülerleşme (dünyevileşme) süreciyle birlikte etkisini yitirmesi ve halkların bu bağlanma güdülerini "millet"leri birer inanç alanı haline getirerek giderme yoluna gittikleri şeklinde yorumlatabilir bize.

Millet kavramı, özü itibariyle sanayi çağının bir ürünüydü ve dolayısıyla sanayileşme sürecini geç tamamlayan ülkelerde milletleşme süreci de geç oluyordu. Türkiye de bu örneğe uyuyordu. Milliyetçiliği tıpkı diğer Avrupa devletlerinde olduğu gibi ilk başta "ırki" bir kavram olarak değerlendiren ilk dönem milliyetçi Türk düşünürleri, zaman içerisinde "millet"in "kültür"ün bir ögesi olduğunu kavramışlardır.

Kuşkusuz "tarih" de "kültür"ün bir ögesiydi ve zaman, bütün tarihsel saptırmaların gerçekliğini ortaya koyuyordu. Halkların geçmişleriyle duygusal bir bağlarının kalmadığı noktada insanlar, geçmişlerine daha objektif olarak

¹⁰⁹ AKŞİN, Sina; "Çağdaş Türkiye Tarihi", **Türkiye Tarihi**, C. 3, Cem Yayınları, İstanbul, 1998, s. 72.

¹¹⁰ KOMİSYON; **Tarih-1** (Tıpkı Basım), Kaynak Yayınları, 1998, s. 41.

¹¹¹ KOMİSYON; **Türk Tarihinin Ana Hatları** (Tıpkı Basım), Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999, s. 42.

¹¹² **I. Türk Tarih Kongresi Metinleri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, İstanbul, 1948, s. 78.

yaklaşabilmekteydi. Son dönemlerde özellikle Avrupa’da ortaya çıkan “nesnel” ve “medeniyet tarihi” anlamında evrensel bir tarih yaklaşımı, milletlerin kendilerini ve diğer kültürleri tanımaları anlamında daha faydalı olacaktır diye düşünüyorum.

Bu yaklaşımın temel sapma noktası daha önce de belirttiğim gibi, toplumların tarihlerini mümkün olduğunca geriye götürerek görece daha köklü birer “millet” olduklarını kanıtlama çabası içerisinde olmasıdır. Bu etnosantrik (ulus merkezci) tavır, milletlerin muhayyilelerinde (hayal dünyalarında) zenofobik (yabancı korkaklığı) bir “öteki” düşmanlığı irredendist (yayılmacı milliyetçilik) bir yetinememe duygusu yaratmakta ve bunun en kolay propaganda aracı olarak da ders kitaplarının “Milli Eğitim” kimliği altında kullanılmasıyla sonuçlanmaktadır.

III. TÜRKLERDE TARİH ÖĞRETİMİ

A. XX. Yüzyıla Kadar Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Tarih Anlayışına Genel Bir Bakış

Avrupa'da tarih, önceden hükümdar namzetlerini idarecilik sanatına hazırlayan bir disiplin olarak görüldü. Uzun bir süre klasik dillerin öğretimi için gerekli materyali sağlayan bir yardımcı araç olarak kaldı. XVI. yüzyıldan sonra dini metinleri daha iyi anlamada gerekli tarihsel çerçeveyi sağladığı için tarih öğretiminin vurgulandığı dikkati çekmektedir. XIX. yüzyıla gelindiğinde, tarih dersleri, millet-devlet sisteminin ortaya çıkışı ve demokrasi hareketlerine paralel olarak, laik bir zemin üzerinde, okul ders programlarında hak ettiği yeri almaya başladı ve vatan terbiyesinin tamamlayıcı bir unsuru olduğu fikrinin altı çizildi.¹¹³

Karal'ın deyişiyle, devletler için tarih öğretimi, vatandaş yetiştirme sanatı oldu.¹¹⁴ Namık Kemal'in "Osmanlı Tarihi" kitabında "Tarih, yalnız erbab-ı hükümet için değil, efrad-ı millet için elzemdir." sözü de Osmanlı döneminde tarihin geldiği noktayı göstermektedir.

Türkiye'de de Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Avrupa ülkeleri ile hemen hemen paralel bir dönemde, tarih dersinin okul müfredatına girdiği görülmektedir. Bilindiği gibi Saffet Paşa döneminde hazırlanan 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin öngördüğü üzere dört yıllık sıbyan okullarına "Muhtasar Tarih-i Osmani" ve rüştiyeye de "Tarih-i Umumi" ve "Tarih-i Osmani" isimli tarih dersleri konmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda tarih dersleri programının belkemiğini, Türk tarihi bilgisi vermenin ötesinde Tanzimat Fermanı anlayışıyla gündeme gelen Osmanlı vatandaşı kimliğini inşa etmek gibi bir amaç benimsediği için hanedan tarihi oluşturmaktaydı. Bununla birlikte 1860'lardan sonra, okul tarih kitaplarına tam olarak yansımaya da Türklerin tarihine ilişkin çeviri ve telif eserler görülmeye başladı. Ahmet Vefik Paşa, Ebulgazi Bahadır Han'ın Şecere-i Türki'sini, Türkiye Türkçesi'ne çevirdi.

¹¹³ SAFRAN, Mustafa; "Türk Tarih Öğretimi ve Meseleleri", **Tarih Eğitimi Makale ve Bildiriler**, Ankara, 2006, s. 175.

¹¹⁴ KARAL, Enver Ziya; "Tarih Öğretimi ve Meseleleri", **Eğitim Hareketleri**, Ankara, 1956, s. 23.

M.Celaleddin Paşa (1869), “Eski ve Yeni Türkler”i yayımladı. Bu ikincisinde , batı uygarlığını yaratmış kavimler ile Türklerin aynı kökenden geldiği öne sürülmüştü. Süleyman Paşa da batı tarih kitaplarının Türkler hakkında yanlış bilgi verdiğini görerek, yalnız birinci cildi yayımlanan “Tarih-i Alem(1876)”inde Türklere geniş yer ayırmıştı. Süleyman Paşa, Fransız tarihçi Deguignes’nin kitabını büyük ölçüde kullanmıştı. Bunun yanı sıra Leon Cahun’un çalışmaları Türkçe’ye çevrilmiş ve bu gençler arasında derin etkiler bırakmıştı. ¹¹⁵

Cumhuriyet’in ilanının arkasından Vasıf Bey (Çınar)’ın maarif vekilliği döneminde, II. Heyet-i İlmiye toplanarak, tarih müfredat programları ve ders kitaplarını cumhuriyetin ruhuna uygun bir şekilde düzenledi. ¹¹⁶ Prof. Hakkı Dursun Yıldız’ın da belirttiği üzere, Atatürk zamanında Türk Tarihi, gerek ilmi araştırmalarda ve gerekse öğretimde layık olduğu mevkie yükseltilmiştir. Atatürk, Türk Tarih Kurumu’nu, Türk Tarihi hakkında ilmi araştırmalar yapması için kurmuş; orta ve yüksek öğretimde de özellikle Türk tarihinin okutulmasını istemiştir.¹¹⁷ Fakat sultanilerdeki pedagojik anlayıştan yoksunluk, günümüz lise tarih programlarında da kendisini hissettirmektedir. Lise tarih programları, amaçlara uygun içerik belirlemenin yerine, bir tarih kitabının konu başlıklarının programa dönüştürülmesini hatırlatmaktadır. ¹¹⁸

B. Tarih Dersinin Müfredata Girişi

“Osmanlı tarih yazıcılığının ilk örnekleri 14ncü yüzyılın sonlarında ortaya çıkmış ve ilk ürününü Yahşi Fakih’in “Menakıb-ı Al-i Osman” (Osmanlı Hanedanının Hikayeleri) adlı eseriyle vermiştir. 1300’lü yılların sonlarında yazıldığı tahmin edilen bu yapıt, bugüne kadar bulunamamıştır ve sonraki yazarların bu eserden yaptıkları alıntılar sayesinde tanınmaktadır. Osmanlı tarih yazıcılığının ilk örneğini bir şair olan Ahmedi(1334-1413) verdi. Ahmedi’nin manzum bir mesnevi tarzında hazırladığı “İskendername” adlı yapıtı tam

¹¹⁵ SAFRAN; **a.g.e.**, s. 175-176.

¹¹⁶ SAFRAN; **a.g.e.**, s. 176.

¹¹⁷ YILDIZ, Hakkı Dursun; “Ortaöğretimde Türk Tarihi”, **Türk Kültürü**, 1966, s.40.

¹¹⁸ SAFRAN; **a.g.e.**, s. 176.

manasıyla bir tarih yazıcılığı ürünü sayılamaz"¹¹⁹ Gerçek anlamda olmasa da, Osmanlı tarih yazıcılığının ilk ürünleri sayılabilecek olan tarihi nitelikteki eserler, II. Murat zamanında ortaya çıkmıştır.

II. Murat'ın saltanatı (1421-1451) zamanında, tarihi nitelikteki üç tür eser görülür. 1421 yılından itibaren, geçmiş olayların günü gününe tarihleriyle birlikte kaydedildiği "Tevarih-i Al-i Osman" (Osmanlı Hanedanı'nın Tarihleri) başlıklı anonim eserler ortaya çıkmaya başladı.¹²⁰ Hepsi de Süleyman Şah'ın Anadolu'ya gelişiyle başlayan, fakat çeşitli olaylarla son bulan bu kronikler (vaka kayıtları) içerik bakımından efsanevi hikayeler koleksiyonudur ve kısa ve özlü yazılar serisi şeklinde kaleme alınmıştır. Dönemin bir başka tarihi eser türü, Saray müneccimleri tarafından hazırlanan "Saray Takvimleri"dir. "Saray Almanakları" da denilen bu takvimlerde, önce Adem'den itibaren peygamberlerin, Abbasi halifelerinin kronolojik listeleri ile Selçuklu, Karamanlı ve Osmanlı hanedanlarının önemli olayları anlatılır, sonra içinde bulunulan yıl hakkında kehanetler ve rüya tabirlerine ilişkin prensipler ile benzeri konuları içeren astronomik ve astrolojik bölümlere de yer verilirdi. Bu dönemin diğer tarih eseri türü, Arapça'dan ve Farsça'dan Türkçe'ye çevrilen tarih eserleridir.¹²¹

Osmanlı hakimiyeti müddetince tarihe katkıları olan İdris- Bitlisi, Kemal Paşazade, Hoca Sadettin Efendi, Naima, Peçevi, Katip Çelebi, Şanizade Mehmet Efendi, Ahmet Paşazade Yusuf ve tercüme ve telif eserleriyle 19ncü asır edebi ve tarih yazınına damgasını vuran Ahmet Cevdet gibi isimlerin önemli çalışmaları olmuştur.¹²²

Kuşkusuz, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Batılı tarihçilerin eserlerinden yararlanan tek tarihçi Ahmet Cevdet değildi. O sıralarda başka Osmanlı tarihçileri de Avrupalı tarihçilerin yapıtlarına başvuruyorlar, hatta bazı Avrupa ülkelerinin tarihlerini yazıyorlardı. Avrupa literatüründen yapılan çevirilerin olumlu bir sonucu olarak, Batı eserlerinden uyarlama modern tarih eserleri

¹¹⁹ BABINGER, Franz; **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, Çev. Coşkun ÜÇÖK, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s. 11-13.

¹²⁰ BABINGER; **a.g.e.**, s. 16-17.

¹²¹ ORAL, Mustafa; **İmparatorluktan Ulusal Devlete Türkiye'de Tarih Anlayışı (1908-1937)**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2002, s. 27-28.

¹²² ORAL; **a.g.e.**, s. 30-39.

ortaya çıktı. Bu türden ilk yapıtı, Ahmet Hilmi (Ö.1878), Chambers'ın "Universal History" (Evrensel Tarih) adlı eserinden tercüme ve adapte ederek hazırladığı altı ciltlik "Tarih-i Umumi" (Genel Tarih) (1866) adlı eseriyle verdi. Zamanın en çok okunan yazarlarından Ahmet Mithat Efendi (1841-1912), Avrupa'nın çeşitli ülkeleriyle ilgili ondört kitap yazdı. Ahmet Vefik Paşa (1823-1891), "Fezleke-i Tarih-i Osmani" (Kısa Osmanlı Tarihi) (1863) adlı eseriyle ilk kez Fransız tarzında bir ders kitabı ortaya koydu. Süleyman Paşa (1838-1892), Arthur Lumely Davids'in "Grammer of the Turkish Language" (Türk Dilinin Grameri) (1832) eserine dayanarak "Tarih-i Alem"i (Dünya Tarihi) (1876) yazdı. Mustafa Celaleddin Paşa (1828-1875) "Les Turcs anciens et modernes" (Eski ve Çağdaş Türkler) (1869) adlı yapıtıyla Türklerin etnik bakımından Avrupa halklarıyla akraba olduklarını ileri sürdü. Necip Asım Yazıksız (1861-1935), Leon Cahun'un "Introduction a l'Histoire de l'Asie" (Asya Tarihi'ne Giriş) (1896) adlı eserini temel alarak "Türk Tarihi" (1899)ni yazdı.¹²³

Süleyman Paşa, 1876'da "Tarih-i Alem"in önsözünde söylediği şu sözyle de milli tarih düşüncesini Osmanlı'da fiilen ders kitabı yoluyla ortaya koymuş oluyordu: "Askeri Okullar Nazırlığı'na geçince, bu okullara gerekli olan kitapların çevirisini uzmanlara bıraktım. Fakat sıra tarihe gelince, çeviri yoluyla yazdırılamayacağını düşündüm. Avrupa'da yazılan bütün tarih kitapları ya dinimize ya da Türklüğümüze kara çalmalarla doludur. Bu kitaplardan hiçbirisi çevirilip de yurdumuzda okutturulamaz. Bu gerekçeye dayanarak okullarımızda okunacak tarih kitabının yazılması işini ben üzerime aldım."¹²⁴

II. Meşrutiyet Döneminde tarih dersleri, "milli ve vatani terbiye " aracı olarak görüldüğü için çoğunun eleştirel düşünmesine , akıl yürütmesini geliştirmesine yönelik olarak düzenlenmemiştir. Öyle ki 1910 yılında bile Satı Bey, "Tarih Öğretiminin Temel Yöntemleri" (Tarih Tedrisatının Usul-ı Esasiyesi) adlı makalesinde, tarih dersinin Mutlakiyet Dönemi'nin (1876-1908) ne kadar kötülöklere neden olduğunu, meşrutiyet idaresinin ne kadar iyi bir idare olduğunu göstermesi gerektiğini yazmaktadır. Satı Bey'e göre tarih dersi,

¹²³ ARIKAN, Zeki; "Tanzimattan Cumhuriyet'e Tarihçilik", **Tanzimattan Meşrutiyete Türkiye Ansiklopedisi**, 4. C., İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 1587-1588.

¹²⁴ SÜLEYMAN PAŞA; **Tarih-i Alem**, İstanbul, 1876'dan aktaran GÖKALP, Ziya; **Türkçülüğün Esasları**, Varlık Yayınları, İstanbul, 1963, s. 5-6.

“meşrutiyet” özgürlüğünün ne kadar uzun yoksulluklar, ne kadar cansiperane uğraşmalar sonucunda elde edildiğini de anlatmalıdır.¹²⁵

Bu ifadelerden şunu anlıyoruz ki, Türkiye’deki “tarih öğretimi” Osmanlı’dan tevarüs edilmiş bir gelenek halinde oluşmuştur. Osmanlı imajı da bugünkü kolektif anlamıyla millet düşüncesinin yüceltilmesi gibi görülmeye çalışılmıştır. Bu telkinlerin müfredatlarda da artık dillendirilmeye başladığını görüyoruz: “1914 tarihli Darümuallimin-i İbtidai Müfredat Programı’nda 1. sınıfa haftada iki ders İlk Çağ Tarihi, 2. sınıfa Orta Çağ ve İslam Tarihi, 3. sınıfa Tarih-i Osmani ve Avrupa Tarihi, 4. sınıfa da Avrupa Tarihi konmuştur. Osmanlı tarihi dersinde öğretmenden öğrencileri, olay ve sebebi arasındaki ilişkiyi incelemeye yöneltmesi, özellikle, devletin duraklama ve gerilemesini meydana getiren sebeplere önem vermesi istenmektedir.”¹²⁶ Açıklamaya şöyle devam edilmektedir:

“Muallimler, tarihin, terbiye-i vataniye için en mühim bir vasıta olduğunu , vicdan meylinin teşekkülüne pek mühim bir vazife icra etmekte bulunduğunu nazar-ı dikkatten dur(uzak) tutmayacaklardır.”¹²⁷

C. Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Osmanlı Tarih Öğretimi

Saffet Paşa’nın 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi’nin öngördüğü üzere dört yıllık sübyan okullarına “Muhtasar Tarih-i Osman-i” ve rüştiyeye de “Tarih-i Umumi” ve “Tarih-i Osmani” isimli tarih dersleri konmuştur. Tarih ders kitabı şartnamesinde vatan sevgisine dayanan husus ve konulara özel bir önem verilmesini, kitabın hikaye şeklinde yazılması, “muhakemeye girişilmeyip” iyi hareketlerin övülmesi ve kötü hareketlerin de yerilmesi önerilmektedir.¹²⁸

¹²⁵ SATI BEY; “Tarih Dersinin Usul-u Esasiyesi”, **Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası**, C.8., 1910’dan aktaran SAFRAN, Mustafa; “Osmanlı Tarih Öğretimi ve Osmanlı İmajı”, **Tarih Eğitimi Makale ve Bildiriler**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2006, s. 146-147.

¹²⁶ SAFRAN, Mustafa; “Osmanlı Tarih Öğretimi ve Osmanlı İmajı”, **Tarih Eğitimi Makale ve Bildiriler**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2006, s. 148.

¹²⁷ Darü’l-Muallimin-i İbtidailere Mahsus Müfredat Programı, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1914’ten SAFRAN, Mustafa; “Osmanlı Tarih Öğretimi ve Osmanlı İmajı”, **Tarih Eğitimi Makale ve Bildiriler**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2006, s. 148.

¹²⁸ BAYMUR, Fuat; **Tarih Öğretimi**, İnkılap Kitabevi, Ankara, 1964, s. 13-14.

Abdülhamit Döneminde tarih dersleri, sıbyan okullarından kaldırılmıştır. Milletleri, hükümdarlarına karşı isyana teşvik eden Fransız İnkılabı'nın etkisini gençler arasında azaltmak için rüştiyelerde de genel tarih ve Osmanlı tarihinden birincisinin çıkarıldığı dikkati çekmektedir.¹²⁹

Hürriyet fikrinin yayılmaya başladığı bu dönemlerde gençler arasında tarihin sihirli bir etkisi olmuştur. Bu dönemde Namık Kemal, Ziya Paşa, Abdülhak Hamit gibi yazarlar, ideallerini gençlere tarih aracılığıyla aşılarmayı, hem yazan için nispeten tehlikesiz, hem de okuyan için daha etkili bulduklarından, tarihi yapıtlara önem vermişleridir. Namık Kemal'in "Evrak-ı Perişan", "Barika-ı Zafer", "Kaniye" ve tarihi piyesi "Vatan Yahut Silistre" adlı eserleri bunlardan bazılarıdır. O'nun 1888'de ölümünden birkaç ay önce yalnız bir fasikülü yayınlanmışken, II. Abdülhamit'in emri ile toplattırılan Osmanlı Tarihi gençlerde tarihe karşı büyük bir ilgi uyandırmıştır. Namık Kemal, Osmanlı Tarihi adlı kitabının giriş bölümünde tarih bilimine ilişkin görüşlerini açıklamıştır. Burada vicdanın temizlenmesinde, fikri gelişmede, zekanın olgunlaştırılmasında tarihin yararlarından söz etmektedir. Namık Kemal'e göre tarih, geçmişin ahlakça düşüklüğünü ve yüceliğini gösterir; Aristo'nun tarihi "ikinci bir şiir" kabul etmesi, bu yüksek bilimin vicdanda yarattığı etkiden dolayıdır.¹³⁰

II. Meşrutiyet Döneminde tarih dersleri, "milli ve vatani terbiye" aracı olarak görüldüğü için çocuğun eleştirel düşünmesine, akıl yürütmesini geliştirmesine yönelik olarak düzenlenmemiştir. Öyle ki 1910 yılında bile Satı Bey, Tarih Öğretiminin Temel Yöntemleri (Tarih Tedrisatının Usul-ı Esasiyyesi) adlı makalesinde, tarih dersinin Mutlakiyet Dönemi'nin (1876-1908) ne kadar kötülöklere neden olduğunu, meşrutiyet idaresinin ne kadar iyi bir idare olduğunu göstermesi gerektiğini yazmaktadır. Satı Bey'e göre tarih dersi, "meşrutiyet" özgürlüğünün ne kadar uzun yoksulluklar, ne kadar cansiperane uğraşmalar sonucunda elde edildiğini de anlatmalıdır.¹³¹

1914 tarihli Darülmualimin-i İbtidai Müfredat Programı'nda, 1'inci sınıfa kadar ikişer saat İlk Çağ Tarihi, 2'nci sınıfa Orta Çağ ve İslam Tarihi, 3'üncü

¹²⁹ BAYMUR, a.g.e., s. 16.

¹³⁰ SAFRAN, a.g.m., s. 145.

¹³¹ SAFRAN, a.g.m., s. 146-147.

sınıfa Tarih-i Osman-i ve Avrupa Tarihi, 4'üncü sınıfa da Avrupa Tarihi konmuştur. Osmanlı Tarihi dersinde öğretmenden öğrencileri, olay ve sebebi arasındaki ilişkiyi incelemeye yöneltmesi, özellikle, devletin duraklama ve gerilemesini meydana getiren sebeplere önem vermesi istenmektedir: “Muallimler, tarihin, terbiye-i vataniye için en mühim bir vasıta olduğunu, vicdan meylinin teşekkülüne pek mühim bir vazife icra etmekte bulunduğunu nazar-ı dikkatten dur(uzak) tutmayacaklardır.”¹³²

1930'lara kadar, Fuad Köprülü, İhsan Şerif ve Ahmet Refik'in yazdıkları ders kitaplarının okullarda kullanıldığı görülmektedir. Cumhuriyet dönemi ünlü tarih ders kitapları yazarı Emin Oktay'ın tarih öğretmenin İhsan Şerif olduğu düşünülürse, ki bu öğretmen-öğrenci ilişkilerini daha da geliştirebiliriz, Meşrutiyet kuşağının, bir sonraki kuşakta etki bırakacağını düşünmek kaçınılmazdır. Öte yandan, Cumhuriyet'in ilanı sonrasında, öğretim ve eğitimin aksamaması için ortaöğretim düzeyinde süratle bir tarih kitabının yazılması görevi Hamit Ongunsu ile Muhsin Teker'e verildi. 1926 tarihli program değişikliğini göz önüne getiren Hamit ve Muhsin “Türkiye Tarihi” adlı kitaplarını tekrar bastırdılar. Kitaplarının girişinde “orta tedrisatta (eğitimde) takip edilen başlıca gayelerin (amaçların) biri ve belki de en mühimi akli melekeleri (yetenekleri) inkişaf ettirmek (ortaya çıkarmak), idrak (algı), düşünme ve istidlal (çıkarım) itiyatlarını (alışkanlık) husule getirmek (meydana getirmek) velhasıl (sonuç olarak) akıl ve zekayı müsmir (verimli) olabileceği bir şekle ifrağ etmektir (dönüştürmektir). Tarih, bu gayeye, belki diğer her hangi dersten daha fazla, hizmet edebileceği için mephaslarımız (kaynaklarımız) bu cihet düşünülerek yazılmış...” denilmektedir.¹³³

1943 Maarif Şurasında ilk ve ortaokul tarih kitaplarının hazırlanmasında bilim ve pedagojik yönünden dikkate alınacak noktalar saptanmıştır. Lise tarih kitaplarının mükemmelleştirilmesi yolundaki mütalaaları belirtilmiştir. Şura'nın açılış konuşması Hasan Ali Yücel tarafından yapılmıştır. Yücel'in de belirttiği gibi, Türk milletinin en eski ve geniş tarihe sahip olması, Batı medeniyeti ile ilgisi başka milletlerin tarih öğretimi müfredatlarından daha yüklü hale getirmiştir.

¹³² SAFRAN, a.g.m., s. 148.

¹³³ SAFRAN, a.g.m., s. 149.

Ömer Lütfi Barkan, Enver Ziya Karal, Halil Demircioğlu, Mükrimin Halil Yinanç, Hamit Ongunsu gibi tarihçilerin katıldığı şurada tarih öğretiminin psikolojik meseleleri de ele alınmış, fakat bu müfredat programına yansımamıştır.¹³⁴

Kısaca, Tanzimat döneminde okullarda formel olarak okutulan Osmanlı tarihi bir tür vatandaşlık terbiyesinin bir aracı olarak görülmüştür. Namık Kemal'in Osmanlı Tarihi belli bir süre okul tarih ders kitaplarına alternatif teşkil etmiştir. Cumhuriyet döneminde ise, Osmanlı tarihi, Türk Tarihi'nin bir uzantısı olarak görülmekte, vatandaşlık ve kimlik eğitimi daha çok İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinde gerçekleştirilmektedir.¹³⁵

D. Türkiye'deki İlk Tarih Kitapları

Cumhuriyet'in ilk tarih kitabı diyebileceğimiz kitap, Hamit ve Muhsin imzası taşıyan, 1924-1929 yılları arasında üç kez basılmış ve orta dereceli okullarda okutulmuş olan "Türkiye Tarihi" adlı ders kitabıdır. İkinci kitap ise Kemalist tarih tezinin ilk girişimini temsil eden fakat yeterli ve başarılı görülmediği için okullarda okutulmayan, ancak özeti çıkarılarak 30000 adet bastırılıp "Türk Tarihinin Ana Hatları" adlı bir komisyon çalışmasıdır. 1929-1930 yıllarında hazırlanan bu kitap, bir iki yıl içinde resmi olarak okullara girecek dört ciltlik "Tarih" kitaplarının bir tür ön çalışması olarak kabul edilebilir. Bu kitap daha sonra basitleştirilerek "Ortamektep için Tarih" adını almıştır. Yani Büşra Ersanlı'nın dediği gibi "Resmi Tarih Tezi"nin oluşumunu sağlayan kitaplar toplamda 10 cildi buluyordu: "Türkiye tarihi bir cilt, Türk Tarihinin Ana Hatları ve Türk Tarihinin Ana Hatlarına Medhal iki cilt, Tarih dört cilt ve Ortamektep için Tarih üç cilt..."¹³⁶

---

¹³⁴ SAFRAN; **a.g.m.**, s. 150.

¹³⁵ SAFRAN; **a.g.m.**, s. 150.

¹³⁶ BEHAR; **a.g.e.**, s. 115.

IV. İNKILAP TARİHİ DERSLERİ

A. İlk İnkılap Tarihi Ders Kitapları

Atatürk ilkeleri ve İnkılap Tarihi derslerinin müfredat olarak tarihi seyri incelendiğinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarına ulaşılır. 1930'lu yıllarda Avrupa'daki siyasal yapılanmanın demokrasi aleyhine değişmesiyle birlikte gelişen totaliter hareketler (Almanya'da nazizm, İtalya'da faşizm, Rusya'da bolşevizm), gençlik üzerinde önemli ölçüde heyecan uyandırmış, yeni devlette bu konularda kaygılara kapılmıştı. İşte bu kaygılarla Reşit Galip'in ortaya attığı bir fikirle Devrim Tarihi derslerinin ilk olarak Darülfünun'da okutulması düşünülmüştür. Bu aşamada bu dersler rejim dersi olarak gündeme gelmiştir.¹³⁷

Nitekim, 4 Mart 1934'te ilk Devrim Tarihi dersi İstanbul'da verilmiş, aynı zamanda İnkılap Enstitüsü diye bir enstitü kurulmuştur. Bu enstitüye öğretim görevlisi olarak Yusuf Hikmet BAYUR, Mahmut Esat BOZKURT, Yusuf Kemal TENGİRŞEK ve Recep PEKER, kadrolu olarak atanmıştır. Bu öğretim görevlilerine yardımcı olarak atanan isimler ise; Enver Ziya KARAL, Yavuz ABADAN, Ömer Lütfü BARKAN ve Hıfzı Veldet VELİDEDEOĞLU'dur. Devrim Tarihi, daha sonra Ankara'da konferanslar şeklinde verilmeye başlanmış ve ilk konferansı İsmet İNÖNÜ vermiştir. 1942 yılında ise "İnkılap Tarihi ve Cumhuriyet Rejimi" adıyla bütün eğitim kurumlarında verilmeye başlanmış, Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü kurulmuştur. O tarihlerde verilen derslerin içeriğine bakıldığında gündemi takip eden, siyasal olayları değerlendiren, güncel dersler olduğu göze çarpmaktadır.¹³⁸

12 Eylül 1980 askeri müdahalesinden sonra İnkılap Tarihi dersleri yeniden şekillendirilmiş ve Milli Eğitim Temel Kanunu ile tüm eğitim kurumlarında mecburi ders olarak okutulmaya başlanmıştır. Cumhuriyet rejimine, Atatürk ilkelerine ve üniter devlete bağlı öğrenciler yetiştirmeyi

---

¹³⁷ TOPRAK, Zafer; "Bildiriler", **İnkılap Tarihi Dersleri Nasıl Okutulmalı?**, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 18.

¹³⁸ TOPRAK; **a.g.e.**, s. 19.

hedefleyen bu yaklaşım neticesinde ders kitapları da içeriksel olarak yeniden yazdırılmıştır.

Cumhuriyetimizin onuncu yıldönümü ve İstanbul Üniversitesinin kuruluş yılı olan 1933'de Zeynep Hanım Konağı'nda eski Edebiyat Fakültesi binasının yanındaki ahşap konferans salonunda İnkılap Tarihi dersleri vermeye başlandı. Atatürk'ün yakın ilgisi ve kontrolü altında bu dersler Prof. Yusuf Hikmet Bayur, Mahmut Esat Bozkurt, Recep Peker ve Prof. Dr. Yusuf Kemal Tengirşenk tarafından verilmekte idi. Bunlardan Mahmut Esat Bozkurt'un dersleri radyoda yayınlanarak liselerin son sınıflarında ve bütün yayın alanında heyecanla dinlenirdi. Bu derslerde tutulan notlar kısmen hocaları tarafından gözden geçirilerek, dağınık bir şekilde, basit baskılar halinde, çoğaltılıp öğrencilerin faydalanmasına sunuluyordu.

B. Liselerde Okutulan İnkılap Tarihi Ders Kitapları
(M.E.B. Tebliğler Dergisi Yayınlarına Göre)

1. 1944-1945 Ders Yılı

KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1944), M.f.V., İstanbul.

2. 1945-1946 Ders Yılı

KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1944), M.E.B., İstanbul.

3. 1946-1947 Ders Yılı

KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1944), M.E.B., İstanbul.

4. 1947-1948 Ders Yılı

KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1944), M.E.B., İstanbul.

5. 1948-1949 Ders Yılı

KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1944), M.E.B., İstanbul.

6. 1949-1950 Ders Yılı

KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1944), M.E.B., İstanbul.

7. 1950-1951 Ders Yılı

KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1944), M.E.B., İstanbul.

8. 1951-1952 Ders Yılı

ŞAPOLYO, Enver Behnan; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1950), M.E.B., İstanbul.

9. 1952-1953 Ders Yılı

ŞAPOLYO, Enver Behnan; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1950), M.E.B., İstanbul.

10.1953-1954 Ders Yılı

ŞAPOLYO, Enver Behnan; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1950), M.E.B., İstanbul.

11.1954-1955 Ders Yılı

a) KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1944), M.E.B., İstanbul.

b) ŞAPOLYO, Enver Behnan; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1950), M.E.B., İstanbul.

c) SU, Mükerrerrem Kamil; SU, Kamil; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Kanaat Yayınları, İstanbul.

12. 1955-1956 Ders Yılı

a) KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1944), M.E.B., İstanbul.

b) ŞAPOLYO, Enver Behnan; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1950), M.E.B., İstanbul.

c) SU, Mükerrerrem Kamil; SU, Kamil; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Kanaat Yayınları, İstanbul.

13. 1956-1957 Ders Yılı

a) KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1944), M.E.B., İstanbul.

b) ŞAPOLYO, Enver Behnan; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1950), M.E.B., İstanbul.

c) SU, Mükerrerrem Kamil; SU, Kamil; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Kanaat Yayınları, İstanbul.

d) YAZGAN, Fahriye; SERDARLAR, Neriman; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1955), İnkılap Kitabevi, İstanbul.

14. 1957-1958 Ders Yılı

a) KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1944), M.E.B., İstanbul.

b) ŞAPOLYO, Enver Behnan; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi(1918-1950), M.E.B., İstanbul.

c) SU, Mükerrerrem Kamil; SU, Kamil; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Kanaat Yayınları, İstanbul.

d) YAZGAN, Fahriye; SERDARLAR, Neriman; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1955), İnkılap Kitabevi, İstanbul.

15. 1958-1959 Ders Yılı

a) KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1944), M.E.B., İstanbul.

b) ŞAPOLYO, Enver Behnan; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1950), M.E.B., İstanbul.

c) SU, Mükerrerrem Kamil; SU, Kamil; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Kanaat Yayınları, İstanbul.

d) YAZGAN, Fahriye; SERDARLAR; Neriman, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1955), İnkılap Kitabevi, İstanbul.

16. 1959-1960 Ders Yılı

a) KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1944), M.E.B., İstanbul.

b) ŞAPOLYO, Enver Behnan; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1950), M.E.B., İstanbul.

c) SU, Mükerrerrem Kamil; SU, Kamil; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Kanaat Yayınları, İstanbul.

d) YAZGAN, Fahriye; SERDARLAR, Neriman; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1955), İnkılap Kitabevi, İstanbul.

17. 1960-1961 Ders Yılı

a) KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1944), M.E.B., İstanbul.

b) ŞAPOLYO, Enver Behnan; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1950), M.E.B., İstanbul.

c) SU, Mükerrerrem Kamil; SU, Kamil; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Kanaat Yayınları, İstanbul.

d) YAZGAN, Fahriye; SERDARLAR, Neriman; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1955), İnkılap Kitabevi, İstanbul.

18. 1961-1962 Ders Yılı

a) KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1944), M.E.B., İstanbul.

b) ŞAPOLYO, Enver Behnan; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1950), M.E.B., İstanbul.

c) SU, Mükerrerrem Kamil; SU, Kamil; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Kanaat Yayınları, İstanbul.

d) YAZGAN, Fahriye; SERDARLAR, Neriman; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1955), İnkılap Kitabevi, İstanbul.

19. 1962-1963 Ders Yılı

a) KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), M.E.B., İstanbul.

b) ŞAPOLYO, Enver Behnan; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), M.E.B., İstanbul.

c) SU, Mükerrerrem Kamil; SU, Kamil; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Kanaat Yayınları, İstanbul.

d) YAZGAN, Fahriye; SERDARLAR, Neriman; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), İnkılap Kitabevi, İstanbul.

20. 1963-1964 Ders Yılı

a) KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), M.E.B., İstanbul.

b) ŞAPOLYO, Enver Behnan; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), M.E.B., İstanbul.

c) SU, Mükerrerrem Kamil; SU, Kamil; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Kanaat Yayınları, İstanbul.

d) YAZGAN, Fahriye; SERDARLAR, Neriman; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi(1918-1960), İnkılap Kitabevi, İstanbul.

21. 1964-1965 Ders Yılı

a) KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), M.E.B., İstanbul.

b) ŞAPOLYO, Enver Behnan; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi(1918-1960), M.E.B., İstanbul.

c) SU, Mükerrerrem Kamil; SU, Kamil; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Kanaat Yayınları, İstanbul.

d) YAZGAN, Fahriye; SERDARLAR; Neriman, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi(1918-1960), İnkılap Kitabevi, İstanbul.

22. 1965-1966 Ders Yılı

a) KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), M.E.B., İstanbul.

b) ŞAPOLYO, Enver Behnan; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi(1918-1960), M.E.B., İstanbul.

c) SU, Mükerrerrem Kamil; SU, Kamil; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Kanaat Yayınları, İstanbul.

d) YAZGAN, Fahriye; SERDARLAR, Neriman; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi(1918-1960), İnkılap Kitabevi, İstanbul.

23. 1966-1967 Ders Yılı

a) KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), M.E.B., İstanbul.

b) ŞAPOLYO, Enver Behnan; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi(1918-1960), M.E.B., İstanbul.

c) SU, Mükerrerem Kamil; SU, Kamil; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Kanaat Yayınları, İstanbul.

d) ÇETİNKANAT, Fahriye; SERDARLAR, Neriman; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi(1918-1960), İnkılap Kitabevi, İstanbul.

24. 1967-1968 Ders Yılı

a) KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), M.E.B., İstanbul.

b) ŞAPOLYO, Enver Behnan; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), M.E.B., İstanbul.

c) SU, Mükerrerem Kamil; SU, Kamil; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Kanaat Yayınları, İstanbul.

d) ÇETİNKANAT, Fahriye; SERDARLAR, Neriman; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), İnkılap Kitabevi, İstanbul.

25. 1968-1969 Ders Yılı

a) KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), M.E.B., İstanbul.

b) ŞAPOLYO, Enver Behnan; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), M.E.B., İstanbul.

c) SU, Mükerrerem Kamil; SU, Kamil; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Kanaat Yayınları, İstanbul.

d) ÇETİNKANAT, Fahriye; SERDARLAR, Neriman; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), İnkılap Kitabevi, İstanbul.

26. 1969-1970 Ders Yılı

- a) KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), M.E.B., İstanbul.
- b) ŞAPOLYO, Enver Behnan; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), M.E.B., İstanbul.
- c) SU, Mükerrerrem Kamil; SU, Kamil; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Kanaat Yayınları, İstanbul.
- d) ÇETİNKANAT, Fahriye; SERDARLAR, Neriman; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), İnkılap Kitabevi, İstanbul.

27. 1970-1971 Ders Yılı

- a) KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), M.E.B., İstanbul.
- b) ŞAPOLYO, Enver Behnan; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), M.E.B., İstanbul.
- c) SU, Mükerrerrem Kamil; SU, Kamil; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Kanaat Yayınları, İstanbul.
- d) ÇETİNKANAT, Fahriye; SERDARLAR, Neriman; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), İnkılap Kitabevi, İstanbul.

28. 1971-1972 Ders Yılı

- a) KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), M.E.B., İstanbul.
- b) ŞAPOLYO, Enver Behnan; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), M.E.B., İstanbul.
- c) SU, Mükerrerrem Kamil; SU, Kamil; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Kanaat Yayınları, İstanbul.
- d) ÇETİNKANAT, Fahriye; SERDARLAR, Neriman; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), İnkılap Kitabevi, İstanbul.

29. 1972-1973 Ders Yılı

- a) KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), M.E.B., İstanbul.
- b) ŞAPOLYO, Enver Behnan; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), M.E.B., İstanbul.
- c) SU, Mükerrerrem Kamil; SU, Kamil; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Kanaat Yayınları, İstanbul.
- d) ÇETİNKANAT, Fahriye; SERDARLAR, Neriman; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), İnkılap Kitabevi, İstanbul.

30. 1973-1974 Ders Yılı

- a) KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), M.E.B., İstanbul.
- b) ŞAPOLYO, Enver Behnan; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi(1918-1960), M.E.B., İstanbul.
- c) SU, Mükerrerrem Kamil; SU, Kamil; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Kanaat Yayınları, İstanbul.
- d) ÇETİNKANAT, Fahriye; SERDARLAR, Neriman; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), İnkılap Kitabevi, İstanbul.

31. 1974-1975 Ders Yılı

- a) KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), M.E.B., İstanbul.
- b) ŞAPOLYO, Enver Behnan; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), M.E.B., İstanbul.
- c) SU, Mükerrerrem Kamil; SU, Kamil; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Kanaat Yayınları, İstanbul.
- d) ÇETİNKANAT, Fahriye; SERDARLAR, Neriman; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), İnkılap Kitabevi, İstanbul.

32. 1975-1976 Ders Yılı

- a) KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), M.E.B., İstanbul.
- b) ŞAPOLYO, Enver Behnan; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi(1918-1960), M.E.B., İstanbul.
- c) SU, Mükerrerrem Kamil; SU, Kamil; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Kanaat Yayınları, İstanbul.
- d) ÇETİNKANAT, Fahriye; SERDARLAR, Neriman; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), İnkılap Kitabevi, İstanbul.

33. 1976-1977 Ders Yılı

- a) KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), M.E.B., İstanbul.
- b) ŞAPOLYO, Enver Behnan; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), M.E.B., İstanbul.
- c) SU, Mükerrerrem Kamil; SU, Kamil; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Kanaat Yayınları, İstanbul.
- d) ÇETİNKANAT, Fahriye; SERDARLAR, Neriman; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), İnkılap Kitabevi, İstanbul.

34. 1977-1978 Ders Yılı

- a) KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), M.E.B., İstanbul.
- b) ŞAPOLYO, Enver Behnan; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), M.E.B., İstanbul.
- c) SU, Mükerrerrem Kamil; SU, Kamil; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Kanaat Yayınları, İstanbul.
- d) ÇETİNKANAT, Fahriye; SERDARLAR, Neriman; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), İnkılap Kitabevi, İstanbul.

35. 1978-1979 Ders Yılı

- a) KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), M.E.B., İstanbul.
- b) ŞAPOLYO, Enver Behnan; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi(1918-1960), M.E.B., İstanbul.
- c) SU, Mükerrerrem Kamil; SU, Kamil; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Kanaat Yayınları, İstanbul.
- d) ÇETİNKANAT, Fahriye; SERDARLAR, Neriman; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), İnkılap Kitabevi, İstanbul.

36. 1979-1980 Ders Yılı

- a) KARAL, Enver Ziya; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), M.E.B., İstanbul.
- b) ŞAPOLYO, Enver Behnan; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), M.E.B., İstanbul.
- c) SU, Mükerrerrem Kamil; SU, Kamil; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Kanaat Yayınları, İstanbul.
- d) ÇETİNKANAT, Fahriye; SERDARLAR, Neriman; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960), İnkılap Kitabevi, İstanbul.

37. 1980-1981 Ders Yılı

Ders Kitabı yok.

38. 1981-1982 Ders Yılı

Ders Kitabı yok. (Ders kitabı daha sonra duyurulacaktır.)¹³⁹

39. 1982-1983 Ders Yılı

MUMCU, Ahmet; SU, Mükerrerrem Kamil; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi, M.E.B., Ankara.

---

¹³⁹ M.E.B. **Tebliğler Dergisi**, Cilt: 44, 30 Mart 1981, sayı: 2083.

40. 1983-1984 Ders Yılı

MUMCU, Ahmet; SU, Mükerrem Kamil; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi, M.E.B., Ankara.

41. 1984-1985 Ders Yılı

MUMCU, Ahmet; SU, Mükerrem Kamil; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi, M.E.B., Ankara.

42. 1985-1986 Ders Yılı

MUMCU, Ahmet; SU, Mükerrem Kamil; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi, M.E.B., Ankara.

43. 1986-1987 Ders Yılı

MUMCU, Ahmet; SU, Mükerrem Kamil; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi, M.E.B., Ankara.

44. 1987-1988 Ders Yılı

MUMCU, Ahmet; SU, Mükerrem Kamil; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi, M.E.B., Ankara.

45. 1988-1989 Ders Yılı

MUMCU, Ahmet; SU, Mükerrem Kamil; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi, M.E.B., Ankara.

46. 1989-1990 Ders Yılı

MUMCU, Ahmet; SU, Mükerrem Kamil; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi, M.E.B., Ankara.

47. 1990-1991 Ders Yılı

MUMCU, Ahmet; SU, Mükerrem Kamil; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi, M.E.B., Ankara.

48. 1991-1992 Ders Yılı

MUMCU, Ahmet; SU, Mükerrerem Kamil; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi, M.E.B., Ankara.

49. 1992-1993 Ders Yılı

MUMCU, Ahmet; SU, Mükerrerem Kamil; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi, M.E.B., Ankara.

50. 1993-1994 Ders Yılı

MUMCU, Ahmet; SU, Mükerrerem Kamil; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi, M.E.B., Ankara.

51. 1994-1995 Ders Yılı

a) SU, Mükerrerem Kamil; MUMCU, Prof. Dr. Ahmet; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, M.E.B.

b) PALAZOĞLU, Ahmet Bekir; BİRCAN, Osman; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük (1-2), Koza Eğt. ve Yayıncılık Ltd. Şti., Ankara.

c) KARA, Kemal; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Önde Yayıncılık.

d) KALECİKLİ, Kenan; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Gendaş A.Ş., İstanbul.

52. 1995-1996 Ders Yılı

a) SU, Mükerrerem Kamil; MUMCU, Prof. Dr. Ahmet; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, M.E.B.

b) PALAZOĞLU, Ahmet Bekir; BİRCAN Osman; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük (1-2), Koza Eğt. Ve Yayıncılık Ltd. Şti., Ankara.

c) KARA, Kemal; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Önde Yayıncılık.

d) KALECİKLİ, Kenan; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Gendaş A.Ş., İstanbul.

53. 1996-1997 Ders Yılı

a) SU, Mükerrerem Kamil; MUMCU, Prof. Dr. Ahmet; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, M.E.B.

b) PALAZOĞLU, Ahmet Bekir; BİRCAN, Osman; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük (1-2), Koza Eğt. Ve Yayıncılık Ltd. Şti., Ankara.

c) KARA, Kemal; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Önde Yayıncılık.

d) KALECİKLİ, Kenan; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Gendaş A.Ő., İstanbul.

54. 1997-1998 Ders Yılı

a) SU, Mükerrerem Kamil; MUMCU, Prof. Dr. Ahmet; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, M.E.B.

b) PALAZOĞLU, Ahmet Bekir; BİRCAN, Osman; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük (1-2), Koza Eğt. Ve Yayıncılık Ltd. Şti., Ankara.

c) KARA, Kemal; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Önde Yayıncılık.

d) KALECİKLİ, Kenan; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Gendaş A.Ő., İstanbul.

55. 1998-1999 Ders Yılı

a) SU, Mükerrerem Kamil; MUMCU, Prof. Dr. Ahmet; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, M.E.B.

b) PALAZOĞLU, Ahmet Bekir; BİRCAN, Osman; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük (1-2), Koza Eğt. Ve Yayıncılık Ltd. Şti., Ankara.

c) KARA, Kemal; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Önde Yayıncılık.

d) KALECİKLİ, Kenan; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Gendaş A.Ő., İstanbul.

56. 1999-2000 Ders Yılı

a) SU, Mükerrerem Kamil; MUMCU, Prof. Dr. Ahmet; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, M.E.B.

b) PALAZOĞLU, Ahmet Bekir; BİRCAN, Osman; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük (1-2), Koza Eğt. Ve Yayıncılık Ltd. Şti., Ankara.

c) KARA, Kemal; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Önde Yayıncılık.

d) KALECİKLİ, Kenan; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Gendaş A.Ő., İstanbul.

57. 2000-2001 Ders Yılı

a) SU, Mükerrerem Kamil; MUMCU, Prof. Dr. Ahmet; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, M.E.B.

b) PALAZOĞLU, Ahmet Bekir; BİRCAN, Osman; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük (1-2), Koza Eğt. Ve Yayıncılık Ltd. Şti., Ankara.

c) KARA, Kemal; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Önde Yayıncılık.

d) KALECİKLİ, Kenan; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Gendaş A.Ő., İstanbul.

58. 2001-2002 Ders Yılı

a) SU, Mükerrerem Kamil; MUMCU, Prof. Dr. Ahmet; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, M.E.B.

b) PALAZOĞLU, Ahmet Bekir; BİRCAN, Osman; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük (1-2), Koza Eğt. Ve Yayıncılık Ltd. Şti., Ankara.

c) KARA, Kemal; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Önde Yayıncılık.

d) KALECİKLİ, Kenan; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Gendaş A.Ő., İstanbul.

59. 2002-2003 Ders Yılı

SU, Mükerrem Kamil; MUMCU, Prof. Dr. Ahmet; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatrklk, M.E.B.

60. 2003-2004 Ders Yılı

SU, Mükerrem Kamil; MUMCU, Prof. Dr. Ahmet; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatrklk, M.E.B.

61. 2004-2005 Ders Yılı

SU, Mükerrem Kamil; MUMCU, Prof. Dr. Ahmet; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatrklk, M.E.B.

62. 2005-2006 Ders Yılı

ÇAKMAK, M.; GENÇ, M.; AKDİN, İ.; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatrklk.

63. 2006-2007 Ders Yılı

ÇAKMAK, M.; GENÇ, M.; AKDİN, İ.; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatrklk.

1. Enver Ziya KARAL- Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1944)

İÇİNDEKİLER

I.BÖLÜM

<u>Konu</u>	<u>Sayfa</u>
Osmanlı Hükümeti ve Mondros Mütarekesi(1918).....	1
Mondros Mütarekesi.....	1
Mondros Mütarekesinin Yürütülmesi ve Zararlı Cemiyetlerin Kurulması.....	5
Okuma: Mondros Mütarekesi İçin Baş Murahhas Seçilmesi Hakkında.....	8

II.BÖLÜM

Türk Milletinin Ayaklanması(1918-1919).....	9
Memleketin Durumu ve Osmanlı Hükümetinin Aczi.....	9
Milli Cemiyetlerin Kurulması.....	11
Okuma: Sultan Vahidettin'in Yabancıların Baskısından Şikayeti.....	13

III.BÖLÜM

Mustafa Kemal(1881-1919).....	15
Okuma: Mustafa Kemal'e Göre Hürriyet ve İstiklalin Manası.....	21

IV.BÖLÜM

İstiklal Savaşımızın Başlaması(15 Mayıs 1919).....	22
İtilaf Devletlerinin Türk Toprakları Hakkında Maksatları.....	22
Yunan Ordusunun İzmir'e Çıkması ve Türk Milletinin Mukavemeti.....	25
Okuma: İzmir'in İşgali Münasebetiyle İstanbul Darülfünun'unda Yapılan Mitingte Sırrı Bey'in Söylediği Nutuk.....	28

V.BÖLÜM

Milli Birlik İçin Teşebbüsler(1919-1920).....	29
Mustafa Kemal'in Milli Birlik Hakkındaki Düşünceleri.....	29
Amasya Tamimi.....	35
Erzurum Kongresi (23 Temmuz 1919).....	37
Sivas Kongresi.....(4-12 Eylül 1919).....	40
Okuma: Mustafa Kemal'in Anadolu'dan İstanbul'a Çağırılması ve Memuriyetinden İstifası Hakkında Vesikalar.....	42
Okuma: Mustafa Kemal'in Sivas Kongresi Sıralarında Dahiliye Nazırı Adil Bey'e Telgrafı.....	43
Okuma: Kuvay-ı Milliyeye Dair Sorular ve Cevaplar.....	43

VI.BÖLÜM

Heyeti Temsiliye ve İstanbul Hükümeti (Eylül 1919-Mart 1920).....	45
Sadrazam Damat Ferit Paşa Hükümetinin Düşürülmesi.....	45
Ali Rıza Paşa Hükümetinin Kurulması ve Amasya Görüşmeleri.....	49
Heyeti Temsiliye'in Sivas'tan Ankara'ya Gelmesi.....	51
Mebuslar Meclisi'nin Toplanması(12 Ocak 1920).....	52
İstanbul'un Resmen İşgali(16 Mart 1920).....	53
Okuma: Heyeti Temsiliye'nin Ankara'ya Gelmesi.....	55

VII.BÖLÜM

Yeni Türkiye Devleti'nin Kurulması (16 Mart-23 Nisan 1920).....	57
Anadolu'nun İstanbul'un İşgali Karşısındaki Tepkisi.....	57
Türkiye Büyük Millet Meclisi Kuruluyor.....	59
Yeni Türkiye Devletinin Fiili Başkenti: Ankara.....	61
Okuma: İstanbul'un İşgalini Anadolu Nasıl Öğrendi.....	62

VIII.BÖLÜM

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti İstiklal Savaşı'nın İdaresini	
Ele Alıyor(23 Nisan-28 Eylül 1920).....	64
Milli Cephelerin Durumu(1918-1920).....	64
Damat Ferit Paşa Hükümetinin Hıyanetleri(5 Nisan-21 Ekim 1920).....	77
Sevr Andlaşması(10 Ağustos 1920).....	83
Türkiye Büyük Millet Meclisi Ordularının Teşkilatlandırılması(1920-1921).....	89
Okuma: Gaziantep Müdafaası.....	91
Okuma: Türkiye Büyük Millet Meclisinde İstiklal Marşının Kabul Edilmesi.....	93
Okuma: İstiklal Marşı ve Ankara.....	94

IX.BÖLÜM

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Askeri ve Siyasi	
Başarıları(1920-1923).....	96
Ermenistan ile Harp ve Gürcistan ile Mevcut İhtilafların Halli	
(5 Eylül 1920- Ocak 1921).....	97
Batı Cephesinde Yunanlılarla Savaşlar.....	98
Savunma Zaferlerimizin Dış Siyaset Üzerine Tesiri.....	107
Büyük Türk Taarruzu ve Kesin Zafer (26 Ağustos-9 Eylül 1922).....	112
Mudanya Mütarekesi(11 Ekim 1922).....	117
Lozan Konferansı ve Barışı(20 Kasım-24 Temmuz 1923).....	119
Okuma: Lozan Zaferi.....	122

X.BÖLÜM

Siyasi İnkılaplar: (1920-1930).....	124
Saltanatın Kaldırılması(1 Kasım 1922)	125
Cumhuriyet'in İlanı (29 Ekim 1923).....	126
Halifeliğin Kaldırılması(3 Mart 1924).....	132
Cumhuriyet Devrinde Siyasi Cereyanlar.....	136

Okuma: Milletın İradesi ve Saltanat.....	140
--	-----

XI.BÖLÜM

Hukuk ve Cemiyet Alanında İnkılap(1920-1934).....	141
Kadın Hakları.....	145
Kılık ve Kıyafette Değişiklik.....	147
Cemiyet Hayatında Değişiklik.....	150
Okuma: Türk İnkılabının Tarifi.....	153

XII.BÖLÜM

Maarifin Geliştirilmesi(1920-1952).....	154
Genel Eğitim Prensipleri ve Müesseseler.....	154
Harf İnkılabı (1 Kasım 1928)	159
Yeni Tarih Anlayışı(1932).....	162
Türk Dilinin Geliştirilmesi İçin Çalışmalar.....	166
Okuma: Yazı Dili ve Konuşma Dili.....	170

XIII.BÖLÜM

Milli Ekonominin Kurulması ve Geliştirilmesi(1920-1952).....	172
Milli Ekonominin Genel Şartları ve Prensipler.....	172
Ziraat.....	175
Milli Endüstrinin Kurulması.....	180
Ticaret Alanında Gelişmeler.....	185
Bayındırlık Hareketleri.....	187
Okuma: Türkiye ve Milli Ekonomi.....	190

XIV.BÖLÜM

Sağlık ve Sosyal Yardım Alanında Çalışmalar(1920-1952).....	191
---	-----

XV.BÖLÜM

Milli Savunma(1920-1952).....	194
Okuma: Atatürk'ün Türk Ordusu'na Mesajı.....	195

XVI.BÖLÜM

Türkiye Cumhuriyeti'nin Dış Siyaseti(1923-1938).....	196
Türkiye'nin Dış Siyaset Prensipleri ve Çalışmaları.....	196
Okuma: Milli Saadet ve İnsanlık Ülkesi.....	203

XVII.BÖLÜM

İkinci Cihan Savaşı'nda Türkiye (1939-1945).....	205
Birinci Cihan Savaşı ile İkinci Cihan Savaşı Arasında Avrupa'nın Durumu(1918-1939).....	206
Türkiye'nin İkinci Cihan Savaşı'nda Durumu(1939-1945).....	208

XVIII.BÖLÜM

İkinci Cihan Savaşı'ndan Sonra Türkiye (1945-1952).....	217
Türk Demokrasi Sisteminin Gelişmesi.....	217
Türkiye'nin Dış Siyaseti.....	221
27 Mayıs İnkılabı.....	226
Kronoloji Cetveli.....	235

a. Kitabın Genel Karakteri

Liselerde İnkılap Tarihi dersi verilmeye başlandığı zaman yazılan ilk ders kitabı olma özelliğini taşıyan Enver Ziya Karal'ın "Türkiye Cumhuriyeti Tarihi" adlı yapıtı, 1946-1951 yılları arasında tek kaynak olarak, daha sonraki yıllarda ise dönemsel değişmelerle tekil veya diğer kitaplarla birlikte okutulmuştur. 1945 basımlı kitap, 1918-1944 yılları arasını, 1963 basımlı genişletilmiş baskısı ise 1918-1960 yılları arasını kapsamaktadır.

İncelememe esas olarak daha uzun süre okutulmuş ve ilk baskısına göre kısmi farklılıkları olan 1963 basımlı olanını alacağım. Konumuzun içeriği açısından bizi ilgilendiren farklılıkları ise belirtmeye çalışacağım.

Kapsam açısından yazılış yılları itibariyle aralarında 18 yıllık bir cumhuriyet tarihi farkının bulunduğu iki kitabın ilkinin sonunda ilginç bir ek olarak 7 sayfalık İsmet İNÖNÜ'nün 1944 Nutku bulunmaktadır.

1945 baskısında olup 1963 baskısında çıkarılmış olan Mustafa Kemal'in uluslaşmanın devlet eliyle ve hatta gerekirse zorla sağlanacağına dair 30 Ekim 1922 günü mecliste verdiği beyanat ise şöyledir:

"Türk milleti, hakimiyeti ve saltanatı eline almış bulunuyor. Bu olmuş bitmiş bir iştir. Burada toplananlar, meclis ve herkes meseleyi tabii görürse fikrimce uygun olur. Aksi takdirde yine hakikat usulü dairesinde ifade olunacaktır. Fakat ihtimal bazı kafalar kesilecektir."¹⁴⁰

1945 basımlı kitapta ise 1963 basımlı kitaptan farklı olarak Atatürk ilkelerinin açıklandığı bir bölüm bulunmaktadır.

Gene 1945 basımlı kitapta olup da 1963 basımlı kitapta çıkarılmış olan diğer bir konu da Türk tarih tezinin temel fikirleridir:

"1-Türk milletinin anayurdu: Orta Asyadır. Türk milleti dünyanın en eski milletidir. En eski medeniyetleri kuran ve yayan Türklerdir.

2-Türk milleti: tarihin bütün devirlerinde ve dünyanın muhtelif yerlerinde anarşi içinde kalmış insan topluluklarını kurduğu yüzlerce devlet idaresiyle Türk nizam ve düzeninden ve Türk medeniyetinden faydalandırmıştır.

---

¹⁴⁰ KARAL, Enver Ziya, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1944)**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1945, s. 89.

3-Türk milleti: birinci cihan harbinin sonunda en bitkin sanıldığı bir anda topraklarını taksim ve kendisini mahvetmeğe kalkışan büyük devletlere İstiklal Savaşı'nı açmakla dünyaya bir Türk mucizesi göstermiş ve Türk milletinin dünya tarihinin en eski devirlerinde olduğu gibi en yeni devirlerinde de misilsiz bir yaşama kudret ve kabiliyet sahibi olduğunu öğretmiştir.”¹⁴¹

b. Kitapta Öne Çıkan Konu Başlıkları

ba. Mondros Mütarekesi

Kitap, anlatımına hemen hemen bütün İnkılap Tarihi ders kitaplarında olduğu gibi Mondros Mütarekesi(1918) ile başlıyor:

“1914-1918 yılları arasında süren Birinci Cihan Savaşı'nın sonunda, Osmanlı Devleti, müttefikleri gibi mütareke yapmak zorunda bulunduğunu anladı ve 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzaladı.

Mütarekenin hükümleriyle; Osmanlı İmparatorluğu fiilen sona erdi. İtilaf Devletleri Boğazlarla İstanbul'un kontrolünü ellerine geçirdiler. Türk ordusunu silahsızlandırmak için teşebbüslere giriştiler; Türk topraklarından diledikleri yerleri, kendi güvenlikleri bakımından işgal etmek hakkını sağladılar.

Osmanlı hükümet adamları bu hükümlerin korkunç mahiyetini kavriyamadılar. Türk umumi efkari da ilk anlarda bir intizar durumu takındı, azınlıklara gelince, Türk hakimiyetinin ortadan kalkmak üzere olduğunu sandılar ve devleti içerden yıkmak üzere türlü isimlerle gizli cemiyetler kurarak çalışmalara başladılar. Zayıf iradeli ve zayıf karakterli bazı Türk-Müslüman toplulukları da İtilaf Devletlerinin yardım ve himayesiyle Türk birliğini parçalamak maksadını güden cemiyetler kurmak suretiyle zararlı çalışmalara koyuldular.”¹⁴²

Görüldüğü gibi kitabın daha ilk cümlelerinde “müttefikler dolayısıyla mütarekeye imza attık” denilmeye çalışılarak etnosantrik (ulus-merkezci) bir

---

¹⁴¹ KARAL; **a.g.e.**, s. 142-143.

¹⁴² KARAL, Enver Ziya; **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960)**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1963, s. 1.

yaklaşım la kitaba giriş yapılmış oluyor. Oysaki savaşta taraf olmak, mütarekeye de taraf olmayı gerektiriyor.

Hemen ikinci paragrafta da Osmanlı Ordusu yerine Türk Ordusu denilerek anakronik bir hataya düşülmüş oluyor. Fakat bu yanlışın, etnik bir anlatımdan ziyade coğrafi bir vurgu yapma çabasından kaynaklandığı kanaatindeyiz.

Mondros Mütarekesi başlığının bu giriş mahiyetindeki özetinin son paragrafında da “Osmanlı hükümet adamları” ve “Türk umumi efkarı” denilmek suretiyle çok keskin bir ayrıma gidilerek bugünün bilgisiyle retrospektif (geriye bakışlı) bir yaklaşım kullanılmış oluyor.

bb. Memleketin Durumu

Kitabın daha pek çok yerinde rastlayacağımız abartılı ifadeler, mütareke sonrası dönemi anlatılırken ve ülkenin bu durumdan çıkmasında ve millet bilincinin oluşumunda kuşkusuz en büyük rolü üstlenmiş olan Mustafa Kemal’den bahsedilirken karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Mustafa Kemal’in rolü, memleketin durumuyla bağdaştırılmaya çalışılırken adeta “imkansız mümkün yapan doğaüstü bir güç” gibi sunulmuş ve tarihi süreç tedricen anlatılmak yerine bir milli kahraman kültü yaratılmak suretiyle kolaycılığa kaçılmıştır:

“Uzun süren seferberlikten takatsiz kalmış, birbirleri ardınca muharebelerden bıkmış usanmış olan halk, artık askerlikten nefret ediyordu. Memleketin her tarafı asker firarileri, hapishane kaçkınları ile dolmuş, Anadolu eşkiya yatağı olmuştu. Binlerce aziz vücutleri toprağa gömen, yüzbinlerce öksüz çocuklara, alil ve kötürüm insanlara şahit olan bu milleti artık kimse harbe sürükleyemezdi.

Memleketin ve milletin bu durumu hamiyetli aydınlarımızın kalblerinde ıstırap ve isyan fırtınaları koparıyordu. Yakup Kadri (Karaosmanoğlu): ‘Yeryüzünde her milletin hakları, hakikatleri, yurdu ve Tanrısı vardı. Yalnız Türk Milleti, haksız, hakikatsiz, yurtsuz ve Tanrısızdı. Tıpkı büyük Perseküsyon (çatışma) devirlerindeki Beni-İsrail gibi idik. Gökten inecek Mesahi bekliyorduk

ve iki asır hasretiyle yandıığımız milli kahraman hala, bir türlü görünmüyordu' demek suretiyle onların ruh haletine tercüman oluyordu."¹⁴³ Burada açıkça lider kültürünün oluşumuna bir kapı açılmış oluyor.

bc. Zararlı Cemiyetler

Mondros Mütarekesi'nin yürürlüğe girmesi sonucunda İtilaf Devletleri ile çeşitli ilişkiler içerisinde bulunan bir takım cemiyetler de siyasi nüfuz kazanmaya başlamıştır. Görünen odur ki bu cemiyetlerin esas amacı, Osmanlı Devleti'nin mağlup olmasıyla birlikte Osmanlı'dan tevarüs edecek coğrafyada pay sahibi olmak ve yeni kurulabilecek bir devletin asli kurucu unsuru içerisinde yer alabilmektir. Yani devlet için zararlı olma sebebi rejimdir. Oysaki kitaptaki konu başlığı "Türklüğe zararlı Cemiyetlerin Kurulması ve Çalışmaları"¹⁴⁴ şeklindedir. Nasıl ki "İngilizliğe, Almanlığa, Ermeniliğe yahut Kürtlüğe zararlı" deyince kavram yerine oturmuyorsa "Türklüğe zararlı" denilerek de o dönem için henüz tam anlamıyla oluşumunu bile tamamlamamış olan bir kimliğe erken ve fazla sahip çıkan bir konu başlığı tercih edilmiştir.

Bu başlık altında Türk dışındaki milliyetlerin de mevcut olmadığı savunulmuştur: "Birinci Cihan Harbinde, İtilaf Devletlerinin, Osmanlı İmparatorluğu'nu içinden yıkmak için yaptıkları propagandalardan biri de bir Kürt milletinin mevcut olduğu fikirlerini ortaya atmak olmuştur."¹⁴⁵

"...Yabancı parasıyla beslenen bu cemiyet, bütün Türkler ve bilhassa, Doğu Anadolu vilayetleri halkı tarafından şiddetle reddedildi."¹⁴⁶

Bu başlık altında etnik ve kültürel kimlikler, tümüyle yok sayılmaya çalışılırken, bu dönemde devletin yıkılmasını engellemek için bir çıkış arayan cemiyetler de tümüyle düşman ilan ediliyor. Oysaki o döneme bütüncül bir bakışla yaklaşırsak "yararlı" başlığıyla anlatılan cemiyetlerin de bölgesel ve kültürel temellerle yola çıktığını görürüz. Bu bakış açısı, bugünden geçmişe bakarak ulus-devlet hakkında yorum yapmanın ürünüdür.

¹⁴³ KARAL; **a.g.e.**, 1963, s. 10.

¹⁴⁴ KARAL; **a.g.e.**, 1963, s. 6.

¹⁴⁵ KARAL; **a.g.e.**, 1963, s. 6.

¹⁴⁶ KARAL; **a.g.e.**, 1963, s. 6.

bd. Yararlı Cemiyetler

“İtilaf Devletlerinin Türk vatanının topraklarını bölüşmek ve devletin istiklalini yok etmek teşebbüsleri ile Osmanlı hükümetinin böyle bir durumu önlemek hususundaki aczini gören Türk Milleti, haklarını her türlü vasıtalarla korumak için yer yer milli cemiyetler teşkil etti...” paragrafıyla da millet bilincinin oluşumunda önemli katkıları olan cemiyetler anlatılmakta fakat “hükümet” ve “millet” ayrımı gene yazarın keskin çizgileriyle karşımıza çıkmaktadır. Bu konunun başlığı ise “Türk Milletinin Ayaklanması(1918-1919)”dır. Başlık, sanki bir ulus-devlete karşı başka bir azınlığın ayaklanmasını anlatır biçimdedir, oysa bunun yerine “millet bilincinin oluşumu” gibi bir ifade tercih etmek kanımca daha uygun olurdu.

Gene “Milli Cemiyetlerin Kurulması” başlığı altında “milletin kararı” alt başlığı ile Türk milletinin toprakla olan ilişkisine yerinde bir vurgu yapılarak vatan-millet ilişkisi kurulmuştur:

“Türk vatanının parçalanacağı yolunda yabancı basında yayımlanmaya başlayan tasarılar karşısında Osmanlı hükümetinin gösterdiği tevekkül Türk milletinde hudutsuz bir isyan ruhu uyandırdı. Halkın yüzde sekseni çiftçi idi. Toprağına bağlı bulunuyordu. Üzerinde daima hür yaşamış olduğu bu toprağı düşmana kaptırmak köleliğe razı olmaktı. Esnafın, memurların ve askerlerin hür insanlar olarak yaşaması da ancak toprak sahiplerinin hürlüğü ile mümkündü. Türk milleti için karar verme anı gelmişti. Millet, esir yaşamaktansa, hürriyet için mücadeleye karar verdi. Bu mücadelenin parolası, ya istiklal ya ölümdü. Trakya'nın ve Anadolu'nun düşman istilasına mevzu teşkil eden yerlerinde, Müdafaa-ı Hukuk-u Milliye cemiyetleri kurulmaya başlandı.”¹⁴⁷

---

¹⁴⁷ KARAL; a.g.e., 1963, s. 11.

be. İstiklal Harbi İçin Türk Milletinin Manevi Kaynakları

Bu başlık altında anlatılmak istenen de Türk milletinin karakteristik özellikleridir. Fakat bu karakter, ancak günümüzün kavramsallaştırması içerisinde tarifi yerini bulabilecek bir ulus-devletten bahsedercesine gene anakronik (zamandışı) bir üslupla sunulmuştur ki zira millet bilinci o günlerde daha yeni yeni uyanmakta olan bir düşüncedir:

“Türk, haysiyet ve izzetinesis sahibidir. Kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Türk milleti, karanlık anlarda büyük fedakarlıklara, büyük acı ve ıstıraplara katlanmasını bilmiş millettir. Tarihi, büyük davalar için yapılmış büyük mücadelelerin tarihidir. Hulasa Türk milletinin kurtuluş cevherleri kendi ruhunda saklı idi...”¹⁴⁸

bf. Misak-ı Milli

Kitabın başında mütarekeyi imzalamasıyla birlikte iyiden iyiye güç kaybeden Osmanlı'nın durumunu ve Türk Milleti'nin Fransız İhtilali sonrasında Avrupa'da oluşmaya başlayan biçimiyle uluslaşma sürecine girildiğini ifade eden yazar, daha sonraki bölümlerde Mustafa Kemal'in hayatından ve milli birlik için ilk teşebbüsler olarak adlandırabileceğimiz kongrelerden bahsederek ulus-devletin oluşumunun temellerini atmış oluyor.

Kuşkusuz yazarın bahsettiği kongreler, birçok Avrupa ulus-devlet yapısında da gördüğümüz üzere devletle eşzamanlı oluşan milliyet düşüncesine önemli katkılar sağlamıştır. Zira bu kongreler, daha ziyade muayyen ve mahdut Türk topraklarının kurtarılması için kurulmuş olan milli cemiyetlerin müşterek bir amaç altında toplanmalarına ön ayak olmuştur.

Bu kongrelerin toplanmasının hemen akabinde de 12 Ocak 1920'de son Mebuslar Meclisi toplanarak bir yurt için hayati önemi haiz sınırlarını meclisin kendi iradesiyle belirleyerek “misak-ı milli” adlı bir vesika hazırladılar.

---

¹⁴⁸ KARAL; a.g.e., 1963, s. 33.

Kitabımızda bu konuya da uygun bir bölümde yer verilmiş ve böylelikle “millet”in uğruna savaşıacağı bir vatanın sınırlarının da henüz milletçe olmasa da meclis tarafından çizildiği belirtilerek Kurtuluş Savaşı’nın habercisi oluyordu.¹⁴⁹

bg. Milli Cephelerin Durumu

23 Nisan 1920 de Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanından sonra Türk halkı da Anadolu’nun çeşitli cephelerinde ülkeyi savunmaya koyulmuşlardı. Bu cephelerden belki de Milli Mücadele açısından en önemlisi Antep cephesidir. Yazar, aslında Antep müdafaasını anlatırken halkın uluslaşma sürecinin ilk fikirsel nüvelerine de değinmiş oluyordu. Bu uluslaşma, öyle ki Fransa’da Napolyonvari gelişen devletin milleti uluslaştırmasıyla süreç ve temel anlamında farklılıklar arz etmektedir Zira halkın kulağına gelen bu bilgiler, doğruluğundan ziyade etkileyiciliği ve bir karşıt tepki doğurması bakımından önem taşımaktadır:

“...Türk polisi ve jandarma kuvvetlerini Fransız subaylarının kumandasına verdiler. Ermenilerden de polis teşkilatı kurmaya kalkıştılar. Bunlar yetmiyormuş gibi, her cuma Akyol Camiine çekilmesi mutad olan Türk bayrağını, bir cuma günü indirdiler ve çekilmesini yasak ettiler ve bu sırada annesini müdafaa eden 12 yaşındaki bir Türk çocuğunu süngü ile şehit ettiler. Kendilerine selam vermiyen Türk polislerini cezalandırdılar ve daha bu gibi haysiyet kırıcı hareketler yaptılar. Bütün bu hareketler, Türk halkının mücadele için teşkilat ve hazırlıklarını kuvvetlendirmesine sebep oldu.”¹⁵⁰

Görüldüğü gibi yazarın son cümlesiyle de yargımız desteklenmiş oluyor. Bu uluslaşma bilinci, Etienne Copeaux’nun savında olduğu gibi Türk uluslaşması, İslam ile eşgüdümlü ortaya çıkmış ve ilerleyen bir bilinç seviyesidir.¹⁵¹

Diğer cepheler anlatılırken de benzer ifadelerle mücadele anlatılmış, bunun yanı sıra “Maraş’lı Türk aslanları” gibi bir ders kitabının diline uymayan abartılı ifadelerden gene kaçınılamamıştır: “...Ermeni azınlığı ile elbirliği ederek

¹⁴⁹ KARAL; **a.g.e.**, 1963, s. 52.

¹⁵⁰ KARAL; **a.g.e.**, 1963, s. 73.

¹⁵¹ COPEAUX; **a.g.e.**, s. 23.

Türklere türlü hakaretlerde bulundular. Türk kadınlarını kıyafetleriyle alay ettiler; kaleden Türk bayrağını indirdiler. Ermenilerin iftirası üzerine bazı Türkleri hapsedtiler. Bu hareketler sakın görünüşlü Maraş'lı Türk aslanlarını harekete getirdi..."¹⁵² Ayrıca Urfa cephesindeki mücadele için de gerçekçi olmayan bir güç karşılaştırması yapılarak okuyucunun milli duyguları alevlendirilmek istenmiştir: "...Bir Türk şehri, tek başına bir devlete karşı savaşmış ve muzaffer olmuştur."¹⁵³

Dönemin şartları gereği uluslaşma bilincinin kazanılması kuşkusuz gerekliydi. Günümüz öğrencilerinin ise bu uluslaşma sürecini ve kendi ulus bilinçlenmelerini kazanmaları için diğer milletleri, bilhassa da azınlık statüsünde yurttaş olarak bu coğrafyada yaşayan etnik ve kültürel farklılıkları olumlayarak öğrenmesi daha anlamlıdır.

bh. Milli Mücadele Karşıtı İsyanlar

Anadolu'nun çeşitli yerlerinde başlayan Milli Mücadele hareketlerine karşılık Damat Ferit Paşa'nın iktidarı döneminde Aznavur, Düzce, Hendek, Adapazarı, Yenihan, Yozgat, Boğazlıyan, Afyonkarahisar ve Konya da isyanlar baş göstermişti. Bu isyanlara kısaca değinen yazar, konunun sonunda ise "İsyanların Genel Karakteri" başlığı altında isyancıları üstü kapalı biçimde avam olmakla suçlamakta ve Türk uluslaşmasını burjuva tekeliyle oluşmuş Avrupa uluslaşması ile tamamen aynı karakterde gördüğünü açık etmektedir:

"Anadolu, düşman istilalarıyla ateşten bir çember içine alındığı sıralarda ve bu cephelerde hürriyet ve istiklal için savaşılırken, Anadolu'nun türlü bölgelerinde çıkan isyanlar hazin ve korkunç bir manzara gösteriyordu. İsyanlar yukarda belirtildiği gibi İstanbul hükümeti ile İtilaf devletlerinin tahriki neticesinde çıkmıştı. Asilerin başları, bölgelerinde zorbalıkla geçinen mutaassıp ve cahil kimselerdi. İçlerinde yüksek rütbeli memur ve asker yoktu. Başlarına topladıkları kimseler de kendileri gibi idi..."¹⁵⁴

¹⁵² KARAL; **a.g.e.**, 1963, s. 76.

¹⁵³ KARAL; **a.g.e.**, 1963, s. 76.

¹⁵⁴ KARAL; **a.g.e.**, 1963, s. 81.

Görüldüğü gibi uluslaşmanın karakterini sadece “yüksek rütbeli memur ve askerler belirledi” yaklaşımı, “ulus” olma bilincine yaklaşım olarak tezatlık taşır. Bunun yanı sıra yazar, bu başlık altında bugünün değer yargılarıyla geçmişi değerlendirmeye çalışarak hissi bir yorumda da bulunmuştur.

bı. Sevr Andlaşması

Tarih, 10 Ağustos 1920'ye geldiğinde Sevr Anlaşması anlatılıyor fakat anlaşmanın ağır maddeleri mevzu bahis edilmeden önce “cihan umumi efkarı, Türk inkılabını ciddiye almıyor”¹⁵⁵ başlığı altında o günün çeşitli gazetelerinde çıkan Türklerin milli birliğine ilişkin eleştirilere yer verilmiş. Yazar, başlangıçta ilgisiz gibi görünen bu girişi, “İstanbul Hükümeti, bu andlaşmaya imza koydu fakat biz Türkler olarak milli beraberliğimizi ve teşkilatlanmamızı sağladık, dolayısıyla da andlaşmayı tersine çevirecek bir irade oluştu” demeye getirmektedir. Konunun sonuna “Türkiye Büyük Millet Meclisi Ordularının Teşkilatlandırılması” başlıklı metnin ve bölümün sonuna da “Gaziantep Müdafası”, “İstiklal Marşı'nın Kabulü ve İstiklal Marşı” ile “Ankara” adlı bir kahramanlık şiirinin konması da adeta “Sevr Andlaşması”nı arada sıkıştırmış bir vaziyettedir. Yazar, bu noktada Türk uluslaşmasını tamamlanmış bir süreç olarak gördüğü için, konuyu milletten tamamen bağımsız kabul ettiği İstanbul Hükümeti'ni de “öteki” sayarak konuyu anlatma yoluna gitmektedir.

Sevr'in ardından 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Andlaşması ile de uluslaşma sürecini siyasi olarak hemen hemen tamamlayan bir milletin Misakı Milli ile belirtilen yurt sınırları diğer devletlerce tanınmış oluyordu. Zaten 21 Şubat 1921'de başlayan Londra Konferansı'nda, İstanbul Hükümeti'ni temsilen orada bulunan Tefik Paşa'nın söz hakkını TBMM temsilcisi Bekir Sami Bey'e bırakmasıyla milleti temsil hakkı, yeni bir ulus-devletin iradesine geçiyor ve diğer devletlerce bu durum tanınmış oluyordu. Yazar, bu önemli kırılma noktalarını da ihmal etmeden aktarmıştır.

---

¹⁵⁵ KARAL; **a.g.e.**, 1963, s. 83.

bi. Yeni Tarih Anlayışı

Yazar, Cumhuriyet'in ilk inkılaplarını anlattıktan sonra, bu başlıkla sunduğu konuya "Osmanlı İmparatorluğu'nda Tarih Anlayışı" alt başlığıyla devam ediyor. Bu konunun içeriğinde ise Osmanlı'nın tarih anlayışı, milli olmamakla ve objektif davranmamakla eleştiriliyor:

"... Tanzimata kadar olan devirde Osmanlı bilginleri, din temellerine dayanan imparatorluk için ortak bir kültür vasıtası olarak İslam tarihini kabul etmişlerdi. Halbuki bu tarihte cihan tarihinin olaylarına yer verilmediği gibi İslamlığın meydana çıkmasından önceki Türk tarihine ve Türklerin İslam tarihinin gelişmesindeki hizmetlerine de temas edilmemişti. Kaldı ki İslam tarihinin izahında da kullanılan usul, objektif olmaktan uzaktı."¹⁵⁶

Bildiğimiz gibi modern çağın hakim ideolojisi "milliyetçilik" ve bugünkü anlamda "millet" anlayışı, çok değil iki yüzyıllık bir geçmişe sahiptir. Yaklaşık altı yüzyıl varlığını sürdürmüş bir devlet olan Osmanlı, kedisini doğal olarak Türk değil, Müslüman olarak tanımlıyordu. "Türkiyya" yahut "Türkmeniyye", coğrafi bir kavramsallaştırmayı temsil ederken, Türk ise Osmanlı toplumunu oluşturan daha ziyade "raiyya"ya mensup, çiftçi kesime verilen addı. Bu sebeple daha o zaman için kendisini Türk diye tanımlama imkanı olmayan bir devletin tarih politikasını "milli değil" diye eleştirmek ve de yazarın kitabının yukarıda örneğini çok defalar gördüğümüz mübağalalı ifadelerle tarihin objektifliğinden yer yer ödün vermesi, eleştirisini kanımca ironik kılmıştır.

1967 yılında basılan bu kitap, 1930'lu yılların başında Mustafa Kemal'in önderliğinde başlayan Milli Tarih çalışmalarını halihazırda savunmaktadır ki Mustafa Kemal'in kendisi dahi 1930'da bastırılan ve bu görüşleri savunan "Türk Tarihi'nin Ana Hatları" kitabını daha sonra beğenmediğini İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya ifade etmiştir.¹⁵⁷

"Atatürk, bu mesnetsiz, haksız, iftiracı ve kinci tarih iddialarının doğru olmadığına inanıyordu. Türk vatanının bizim olduğuna gerçek tarih, şahitti. Türk

¹⁵⁶ KARAL; a.g.e., 1963, s. 162.

¹⁵⁷ UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; "Türk Tarihi Yazılırken", **Atatürk'ün Alâka ve Görüşlerine Dair Hatıralar**, "Belleken", III, sayı: 10, 1939, s. 349-350.

milletinin eski ve beyaz ırktan bir millet olduğu, parlak medeniyet örnekleri meydana getirdiği, üzerinde yaşadığı toprakların hakiki sahibi bulunduğu bazı batılı bilginler tarafından bile kabul edilmişti. O halde, Türk nesillerine bu hakikatleri bildirmek ve dünya umumi efkârında Türkler hakkında yanlış görüşleri ve bilgileri değiştirmek icabediyordu.”¹⁵⁸

bj. Türk Dilinin Geliştirilmesi İçin Yapılan Çalışmalar

Uluslaşmanın temel faktörlerinden “milli tarih” kadar önemli bir diğeri de kuşkusuz “milli dil”dir. Milli dilin oluşumu, “Dil Çalışmalarını Gerektiren Sebepler” başlığı altında verilmiştir:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin kurulmasıyla tasfiyesi başlamış olan Osmanlı müesseselerinin ve Osmanlı zihniyetinin yerine modern bir Türkiye devleti ve milliyetçi bir cemiyet görüşü meydana gelmişti. Bu iki önemli olay siyasi olduğu kadar sosyal hareketlerdi ve Türk milletinin psikolojisinde derin bir tahavvül yapmıştı. Dilin milletin psikolojisine uygun olması, onun yeni ihtiyaçlarını ve arzularını ifade edecek bir yapıya sahip bulunması lazımdı. Halbuki Osmanlı devrinde aydınların kullandığı Türkçe bu esaslara uygun değildi.”¹⁵⁹

François HARTOG’un “her devrim, kendi tarihini sıfırlar”¹⁶⁰ görüşünden hareketle bu konuya yorum getirecek olursak; ulus-devletin kendisiyle birlikte getirdiği her şeyin yeni olması gerekliliğini görürüz. Bu yenilik, daha ziyade batıyla entegre olmak için özellikle dilin, alfabenin, rakamların ve zaman ölçülerinin değiştirilmesinde bilhassa kendini gösterir.

---

¹⁵⁸ KARAL; **a.g.e.**, 1963, s. 164.

¹⁵⁹ KARAL; **a.g.e.**, 1963, s. 166.

¹⁶⁰ HARTOG, François; **Tarih, Başkalık, Zamansallık**, Dost Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 27.

bk. Hatay'ın Anavatana Katılması

Kitabımızın bu başlığı altında ise, konu nerden yapıldığı belirtilmeyen bir alıntıyla konu anlatılma yoluna gidilmiştir ki bu, millet kavramını dinin yerine koyma yanlışlığını da beraberinde getirmiştir. Yazar, konuya Hatay'ın Türkiye sınırlarına sonradan dahil edilmesi ve Suriye'den yani bir İslam devletinden kopmasını anlatırken, Hatay halkının inkılaplara verdiği tepkiyi ifade maksadıyla bir köylüye “Amca Türkler geldiği vakit sana şapka giydirecekler” dediklerini yazmaktadır. Köylünün cevabı ise şu şekildedir: “Oğul, oğul, onlar buraya gelsin de ben başıma işkembe bile geçirir gezerim. Hem senin şapka dediğin şey nedir? İnsan cennete bile milletle gider. Ben dünyada esir olanın ahirette cennete gideceğine inanmam. Ben başkalarıyla cennette ne yapayım; onlar beni anlamaz, ben onları.”¹⁶¹

Yazar, bu cümlesiyle uluslaşma sürecini anlatırken düşülen en yaygın hataya düşerek Türk uluslaşmasının İslam kimliği ile eşgüdümlü geliştiğini göz önünde bulundurmadan İslam kimliği yerine Türk kimliğini koyma yoluna gitmiş ve bu savını kaynağı belirsiz bu alıntısıyla da pekiştirme yoluna gitmiştir. Zira kimlik olgusu, zamana ve çevreye göre değişim gösterebilen bir kavramdır. Örneğin daha önce kendisini sadece Müslüman olarak tanımlayan Osmanlılar, Cumhuriyet'in ilanından sonra kendilerini Türk olarak da tanımlamaya başlamışlardır. Ya da vatandaş olarak A.B.D' de yaşayan bir Ermeni kendini ancak Ermeni kökenli Amerikan vatandaşı olarak tanımlayabilmektedir. Bu değişim ve geçişkenlik, kimliğin kullanımında zaman ve coğrafyaya bağlı olarak daha özenli olmamızı gerekli kılmaktadır.

---

¹⁶¹ KARAL, a.g.e., 1963, s. 201.

2. Enver Behnan ŞAPOLYO-Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1950)

İÇİNDEKİLER

I.BÖLÜM

Birinci Cihan Savaşı'ndan Sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun Durumu.....	1
Mondros Mütarekesi-Mütarekenin Önemli Maddeleri.....	2
İtilaf Devletleri İstanbul'da.....	3
Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması.....	3
İzmir'in İşgali.....	4
İstanbul Mitingleri.....	6
Zararlı Cemiyetler.....	8
Müdafaai Hukuk Cemiyetleri.....	12

II.BÖLÜM

Mustafa Kemal.....	14
Mustafa Kemal İstanbul'da.....	23
Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı.....	27
Amasya Tamimi.....	28

III.BÖLÜM

Kongreler ve Son Osmanlı Meclisi Mebusanı-Erzurum Kongresi.....	30
Erzurum Kongresinin Esasları-Sivas Kongresi.....	31
Sivas Kongresinin Esasları.....	32
Amasya Mülakatı.....	33
Amasya Protokolü Esasları.....	35
Atatürk'ün Ankara'ya Gelişi.....	35
Son Osmanlı Meclisi Mebusanı.....	37
Misakı Milli.....	38
İstanbul'un Resmen İşgali.....	39

IV.BÖLÜM

Türkiye Büyük Millet Meclisinin Açılışı-Kuruluş Hazırlıkları.....	42
Büyük Millet Meclisinin Programı ve Karakteri.....	44
Teşkilat Esasiye Kanunu.....	46
Milli Mücadele ve İstanbul Hükümeti.....	47

V.BÖLÜM

Milli Müdafaa Teşkilatı-İlk Cephelerin Kurulması (Ödemiş, Ayvalık, Soma, Akhisar, Salihli, Aydın, Adana Cepheleri, Diğer Cepheler, Doğu Cephesi).....	50-60
Maraş Müdafaası.....	60
Urfa Müdafaası.....	61
Antep Müdafaası.....	62

VI.BÖLÜM

Milli Mücadele Devrinde Konferans ve Muahedeler.....	67
Sevr Muahedesi.....	67
Sevr Muahedesinin Önemli Maddeleri.....	69
Gümrü Muahedesi.....	70
Gürcülerle Anlaşma.....	70
Londra Konferansı.....	71
Afganistan Muahedesi.....	72
Moskova Muahedesi.....	73
Kars Muahedesi.....	74
Ankara İtilafnamesi.....	74
Paris Mukarreratı.....	75

VII. BÖLÜM

Hilafet Ordusu ve İsyanlar.....	78
Anadolu İsyanları.....	79
Kuvayi Seyyare-Çerkez Ethem-Yeşil Ordu.....	80
Muntazam Ordunun Kuruluşu.....	81

VIII. BÖLÜM

İstiklal Harbi-Birinci İnönü Savaşı.....	85
İkinci İnönü Savaşı.....	88
Aslıhanlar Savaşı.....	89
Kütahya Savaşı.....	90
Sakarya Savaşı.....	92
Afyon Savaşı.....	97
Dumlupınar Savaşı.....	102
İzmir'in Kurtuluşu.....	104

IX. BÖLÜM

Mudanya Mütarekesi-Mudanya Mütarekesinin Esasları.....	107
Saltanatın Kaldırılması.....	108
Lozan Muahedesi.....	111
Lozan Muahedesinin Önemli Maddeleri.....	113

X. BÖLÜM

Cumhuriyet'in İlanı.....	115
Halifeliği'nin Kaldırılması.....	118

XI. BÖLÜM

Partiler ve Muhalefet (Terakkiperver Fırka ve Doğu İsyanı, İzmir Suikastı, Serbest Cumhuriyet Fırkası, Menemen İsyanı).....	122-124
---	---------

XII. BÖLÜM

Cumhuriyet Devrinde İnkılaplar (Hukukta İnkılap, Kadın Haklarında İnkılap, Kılık ve Kıyafet İnkılabı, Tarikatların Kaldırılması, Yeni Takvim, Saat ve Rakamlar, Harf İnkılabı, Türk Tarihi İnkılabı, Türk Dili İnkılabı).....125-135

XIII. BÖLÜM

Milli Eğitim Alanında Gelişme.....136

XIV. BÖLÜM

Ekonomi Alanında Gelişme (Endüstri ve Maden İşleri).....139

XV. BÖLÜM

Ziraat Alanında Gelişme (Ormancılık-Hayvancılık).....143

Ticaret Alanında Gelişme.....145

XVI. BÖLÜM

Bayındırlık Alanında Gelişme.....147

Sağlık ve Sosyal Yardım Alanında Gelişme.....149

Milli Savunmada Gelişme.....150

XVII. BÖLÜM

Türkiye Cumhuriyeti'nin Dış Siyaseti.....154

Balkan Antantı.....157

Sadabat Paktı.....157

Montrö Antlaşması.....158

Hatay'ın İlhakı.....159

Ankara Paktı.....	160
Atatürk'ün Ölümü.....	161

XVIII. BÖLÜM

İkinci Cihan Savaşı'nda Türkiye.....	168
Atlantik Beyannamesi.....	171
Birleşik Milletler Beyannamesi.....	172
İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.....	176
Atlantik Paktı.....	177

XIX. BÖLÜM

1950 İnkılabı.....	178
--------------------	-----

XX. BÖLÜM

Kore Savaşı.....	183
İstiklal Marşı.....	185
Özetler.....	187
Kronoloji.....	197
Bibliyografya.....	200

a. Kitabın Genel Karakteri

Cumhuriyet Tarihi'nin liselerde okutulan ikinci "Türkiye Cumhuriyeti Tarihi" kitabı olma özelliğini taşıyan Enver Behnan Şapolyo'ya ait bu ders kitabımız ise 201 sayfadır.

Yazar, kitabı içerik olarak 1950'ye kadar getirmekte ve 1950 İnkılabı adını verdiği bir tarihte kitabı bitirmeyi uygun bulmaktadır. Demokrat partinin bu dönemde çıkardığı "inkılaplar yasası" reformu böylelikle kitabımızda inkılap olarak kendine isim bulmaktadır. Bu yasayla birlikte Atatürk'ü koruma kanunu da yürürlüğe girdiğinden bu dönemden sonraki kitaplarda Demokrat Parti'nin politikası olarak Atatürk'ün hayatına daha çok yer verildiğini göreceğimizi de belirtelim.

Kitabın sonlarında Balkan Antantı, Sadabat Paktı, Atlantik Paktı gibi anlaşmalara; Atlantik Beyannamesi, Birleşik Milletler Beyannamesine ve İnsan Hakları Beyannamesine ilk kez yer verilerek diğer devletlerle uluslar arası ilişkiler anlamında temaslarda bulunulduğuna ve batılı devletlere entegre olma sürecimize dikkat çekiliyor.

b. Kitapta Öne Çıkan Konu Başlıkları

ba. Zararlı ve Yararlı Cemiyetler

Enver Ziya'nın aksine ŞAPOLYO, bu konunun başlığını "Türklüğe Zararlı Cemiyetler" yerine sadece "Zararlı Cemiyetler" koyarak nispeten makul ama biraz da muğlak bir ifade kullanmış olsa da konunun sonunda bu muğlaklığı daha özenli bir ifade kullanarak açıklığa kavuşturmuştur: "...Bütün bu cemiyetler, Türk milletinin hürriyet ve istiklali için tamamen zararlı teşekküllerdi."¹⁶²

---

¹⁶² ŞAPOLYO, Enver Behnan; **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1950)**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1951, s. 12.

Enver Ziya'nın yaklaşımına paralel olarak bu kaynağımızda da yeni bir devletin oluşum sürecinde onların da uluslaşma fikrini benimsememelerinin yanı sıra devletin parçalanmaması yahut bağımsız bir devlet kurulması için birer çıkış kapısı arayan örgütlenmeler olduğuna vurgu yapılmamıştır.

Yararlı Cemiyetler başlığı ise bu kitapta yerini "Müdafaai Hukuk Cemiyetleri" başlığına bırakmıştır. Konu içeriği, Enver Ziya'nın kitabıyla çok benzer olmakla birlikte konu başlığı olarak seçilen cemiyet isimleri dikkate değerdir. Zira hukukun müdafaası, meşruiyetin sağlanması anlamında çok önemlidir. Hele de halkın, hukuk kavramını Hak olarak algılaması ve meşruiyetin temelini orada görmesi ve yeni kurulacak devletin de meşruiyet problemini hukuk yoluyla çözebilecek olması bakımından bu isimler, özenli birer seçimdir.

bb. İstanbul Mitingleri

19 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in işgalini öğrenen İstanbul halkının yapmış olduğu mitingleri, ŞAPOLYO, "uluslaşma (nation-building)" sürecini tümüyle hissi bir açıdan ele alıp anlatmaya çalışırken öğrencileri de bir anlamda o hissiyat içerisine sürüklemek ister gibidir:

"...Buna Türk milletinin milli gururu razı olmadı. Bu meşum haber, umumi bir yeis doğurdu. İstanbul gazetelerinde İzmir hakkında ateşin yazılar neşrediliyordu. Süleyman Nazif, bir makalesinde: 'Dört yüz yıldan beri Muhammedin ezanından ve Türkün topundan başka bir şey duymıyan İstanbul, uykudan uyan!...' diye feryadediyordu. Şairlerimiz bu karanlık günler için şiirler yazıyorlardı..."¹⁶³

Yazar, tarihi biraz da şairane bir üslupla anlatırken; Türk kimliğinin Müslüman kimliği ile beraber nasıl uluslaşma sürecine girdiğini anlatmaya çalışmaktadır. Fakat aşağıdaki paragraftaki gibi galeyan kültürünü olumlamaya çalışarak uluslaşma sürecini açmaya çalışmak, öğrencilerin zihin dünyaları açısından çok da uygun düşmeyen bir yaklaşımdır.

---

¹⁶³ ŞAPOLYO; a.g.e., s. 6.

“23 Mayıs 1919 öğleden sonra İstanbul’un bütün sokaklarından bir insan seli Sultanahmet meydanına akmağa başladı. Bu kalabalık, tarihte görülmemiş bir şekil aldı. Meydan bir mahşere döndü. Al bayrağı siyaha bürünmüş gören gözler, kanlı yaşlarla doldu. Halka, kenarları tırtıllı, yuvarlak ve üzerinde ‘İzmir Türk kalacaktır!’ yazılı rozetler dağıtıldı. Bütün kadınlar ve kız liseleri öğrencileri, siyah çarşafı bürünmüşler, ellerinde ‘İzmir Türkündür!’ diye yazılı levhalar taşıyorlardı. Mitinge başlamadan önce, Sultanahmet camiinin bir minaresine sesi gayet güzel bir müezzin çıkararak hazin hazin bir ezan okudu. Bu ezanı müteakip Sultanahmet’in 16 şerefesiyle, Ayasofya camiinin 4 şerefesine çıkmış olan hafızlar hep birden sala vermeye başladıkları bir sırada Sultanahmet hapisanesindeki mahkumlar hep bir ağızdan tekbir getirdiler. Bu tekbir sesi korkunç bir vaveylayı andırıp, ruhlara ölüm korkusu veren bir dehşet saçtı...”¹⁶⁴

bc. Maraş Müdafaası

Sütçü İmam’ın Maraş Müdafaası’nı fiili olarak başlatmasının ardından, Fransızların askeri mutasarrıflarının Maraş’a gelmesiyle yaşanan olayları ŞAPOLYO, bize şöyle aktarıyor:

“...Fransızların askeri mutasarrıfı Maraş’a geldi. Bu komutana azınlıklar, bir ziyafet verdiler. Ziyafette Fransız komutanı azınlıklardan bir kızla dans etmek istedi. Fakat kız:

-Sizinle dans etmek isterim fakat Türk bayrağının dalgalandığı bir yerde değil. Maraş kalesinde Fransız bayrağını gördüğüm zaman!... dedi. Komutanın emri üzerine Maraş kalesindeki Türk bayrağı indirildi. Bayrak indirme hadisesi halk arasında bu şekilde yaşamaktadır.

28 Kasım 1919 Cuma günü sabahleyin uykularından uyanan Türkler, kale burcunda Türk bayrağının yerine Fransız bayrağını görünce galeyana geldi. Bu hadiseden müteessir olan Avukat Kısakürek Mehmet Ali Bey, bir beyanname yazıp namaza gelenlere dağıttı. Bu ateşli beyannameyi cemaat okudu. İmam, halka şunu söyledi: ‘Kalelerinde hür bayrağı dalgalanmıyan esir

---

¹⁶⁴ ŞAPOLYO; **a.g.e.**, s. 7-8.

bir memlekette Cuma namazı kılınmaz!’ Bu söz caminin avlusuna toplanmış olan binlerce halkın milli vicdanında bir galeyan hasıl etti. Önlerinde imamları olduğu halde kaleye doğru ilerlediler. Hocaoğlu Osman adında bir delikanlı yerde duran Türk bayrağını alıp öptü ve direğe tırmanarak Türk bayrağını astı. Binlerce Maraşlının alkış tufanı arasında Türk bayrağı dalgalandı. İmam, cemaati namaza durmaya davet etti. Halk, bayrağının gölgesinde Cuma namazını kıldı. Kan dökülmeden, Türk bayrağı sahip olduğu vatan kalesine asıldı. Artık Maraşlılar milli mücadeleye başlamışlardı.”¹⁶⁵

Görüldüğü gibi kendi itirafından da anladığımız kadarıyla belgesiz, halk arasında anlatılagelen bir olaydan yola çıkan yazar, aşırı coşkulu ifadeler de kullanarak tarihçi anlatımından hikayeci bir üsluba geçerek lise seviyesinde bir öğrenci için uygun olmayan bir pedagojik yöntem izlemiştir. Bu yöntem öğrencilerde kolaylıkla hissi tahrike sebebiyet verebilmektedir. Bunun yanı sıra yazar, kimliğin toplumsallaşması anlamında milliyetçilik düşüncesini islam düşüncesinin bir adım önüne koyarak erken bir saptamayla konuyu hikaye etme yoluna başvurmuştur.

Bu paragrafta da daha Enver Ziya’nın kitabından alışkın olduğumuz şekilde azınlıklar genel olarak olumsuz bir topluluk olarak anlatılırken, din vurgusu da yoğun bir şekilde göze çarpmaktadır. Nitekim bu da halkın kimlik olarak daha önceden yalnızca Müslüman olarak tanımlamasından ileri gelmektedir.

bd. Antep Müdafaası

8 Şubat 1921’de Antep müdafaasının sona ermesinden sonra yaşananları yazar, şöyle anlatıyor:

“Şehirde kalanlar Fransızlara teslim olacaklarını bildirdiler, 9 Şubat’ta Antep teslim oldu. Kaleye bir teslim bayrağı çekilmek lazım geliyordu. Kimse evinden beyaz bir bez parçası vermedi. Nihayet bir ölünün kanlı kefenini kaleye teslim bayrağı olarak çektiler. Kahraman Antep’liler 10 ay, 9 gün Antep’i

---

¹⁶⁵ ŞAPOLYO; a.g.e., s. 60.

müdafaa ettikten sonra teslim mecbur oldular. Antep müdafaası Kuvayi Milliye devrinin şanlı bir safhasını teşkil etti. Türkiye Büyük Millet Meclisi 6 Şubat 1921 tarihindeki toplantısında Antep'e "gazilik" unvanını verdi. Bugün bu şehrin adı Gaziantep oldu. Bu müdafaa ile Türk milleti istiklal ve vatan aşkının en canlı misalini verdi. Ankara itilafnamesiyle de Antep yine Türklere teslim olundu. Şanlı Türk bayrağı tekrar kalede dalgalandı."¹⁶⁶

Antep Müdafaası anlatılırken de yazarın, kan ve ölüm temalarıyla bir bayrak kültü oluşturarak ulus bilincinin oluşturulma sürecini anlatmaya çalışması , gene hikayeci bir üslubu benimsemesinin sonucudur.

---

¹⁶⁶ ŞAPOLYO; a.g.e., s. 66.

3. Mükerrerem Kamil Su ve Kamil Su- Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1955)

İÇİNDEKİLER

Birinci Cihan Harbi Sonunda Osmanlı Devleti'nin Durumu.....	3-15
Atatürk'ün Hayatı.....	6-14
Türk Milleti'nin Yurdunu Müdafaa Azmi.....	15-24
Yurdun Müdafası Yolunda Teşkilatlanma: Kongreler.....	31-39
İstanbul Hükümeti ve Son Osmanlı Mebusan Meclisi.....	40-49
Yeni Türk Devleti'nin Kuruluşu.....	50-55
Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Devri.....	56-66
İstiklal Savaşı.....	67-75
T.B.M.M. Hükümetinin Dış Münasebetleri.....	76-79
Batı Cephesi Savaşları ve Bu Savaşların Doğurduğu Siyasi Sonuçlar.....	80-96
Büyük Taarruz ve Zafer.....	97-101
Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu.....	112-120
Halifeliğin Kaldırılması.....	121-124
Cumhuriyet Devrinde Siyasi Partiler.....	125-131
Cumhuriyet Devrinde Türkiye'nin Dış Siyaseti.....	132-143
Cumhuriyet Devri İnkıpları.....	144-162
İkinci Dünya Harbi ve Türkiye.....	163-175
Kronoloji Cetveli.....	175-176

a. Kitabın Genel Karakteri

Mükerrem Kamil Su ve Kamil SU'nun birlikte yazdıkları bu kaynak, başlıklar ve içerik olarak en zayıf ders kitabımız sayılabilir. Mükerrem Kamil SU'nun Prof. Dr. Ahmet MUMCU ile birlikte yazdıkları ve Cumhuriyet tarihimizin en uzun süreli okutulan inkılap tarihi ders kitabı olan kitapta konuları daha ayrıntılı bir biçimde inceleyeceğimden bu kitabı daha özet olarak inceleyeceğim.

Kaynağımız, daha önceki diğer ders kitapları gibi Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı'nın durumunu ele alarak anlatımına başlamıştır. Yazarlar, ŞAPOLYO'dan farklı olarak anlaşmalara ve beyannameler yer vermeden "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye" konusuyla kitabı sonlandırmaktadır.

Dil olarak tarihin seyrine uygun kelimeler seçmeye çalışılmış, örneğin; kitabın daha başlarında "Birinci Cihan Harbi" denilirken bitişine yakın son konu başlığı "İkinci Dünya Savaşı" olmuştur.

Kitabın konu başlıkları seçimi de özensiz olmuş; "Yeni Türk Devleti'nin Kuruluşu"nun ardından "İstiklal Savaşı" başlığı gibi başlıklar konulmuştur.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi Demokrat Parti'nin "Atatürk'ü Koruma Kanunu"nu çıkarmasıyla birlikte Atatürk'ün hayatına daha fazla önem verilmiş ve bu ders kitaplarına da yansımıştı; bu kitabımızda da "Atatürk'ün Hayatı", konu başlığı olarak kitabımızın hemen başlarında yer almıştır.

**4. Neriman SERDARLAR ve Fahriye YAZGAN (ÇETİNKANAT)
Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi (1918-1960)**

İÇİNDEKİLER

Ünite-I

Birinci Cihan Harbi Sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nun Durumu.....	13
1- Birinci Cihan Harbi ve Osmanlı Devleti.....	13
A- Mondros Mütarekesi.....	13
B- Mütarekenin Önemli Maddeleri.....	13
2- Mütarekeden 19 Mayıs 1919'a Kadar Cereyan Eden Mühim Olaylar.....	14
A- İtilaf Devletleri İstanbul'da.....	14
B- Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması.....	14
C- İzmir'in İşgali.....	15
3- Memleketin İç Durumu ve Cemiyetler.....	17
A- Azınlıkların Çalışması.....	17
a) Mavri Mira Cemiyeti.....	17
b) Pontus Rum Cemiyeti.....	17
c) Hınçak Komitesi.....	17
B- Milli Varlığa Düşman Cemiyetler.....	17
a) Kürdistan Teali Cemiyeti.....	18
b) Taalii İslam Cemiyeti.....	18
c) İngiliz Muhipleri Cemiyeti.....	18
C- Milli Cemiyetlerin Kurulması.....	18
a) Trakya-Paşaeli Cemiyeti.....	18
b) Vilayati Şarkiye Müdafai Hukuku Milliye Cemiyeti.....	18
c) Trabzon ve Havalisi Ademi Merkeziet Cemiyeti.....	18
d) İzmir Reddi İlhak Cemiyeti.....	19

Ünite-II

Mustafa Kemal (Atatürk).....	22
1- Çocukluğu ve Gençliği.....	22
2- Askeri ve Siyasi Hayatı.....	23
A- Trablusgarp Harbinde.....	24
B- Balkan Harbinde.....	25
C- Birinci Cihan Harbinde.....	25
D- Kafkas Cephesinde.....	26
E- Suriye Cephesinde.....	26
F- Mütareke Devresinde.....	27

Ünite-III

Kongreler ve Osmanlı Mebusan Meclisi.....	30
1- İstiklal Harbinin Mahiyeti.....	30
2- Milli Birliğin Mustafa Kemal Etrafında Toplanması.....	30
A- Mustafa Kemal'in Dayandığı Kuvvet.....	30
B- Millet'in Mustafa Kemal Etrafında Toplanması.....	31
C- Askeri Birliklerle Temas.....	31
3- Milli Kongreler.....	32
A- Erzurum Kongresi.....	32
B- Sivas Kongresi.....	33
4- Milli Müdafaa ve İstanbul Hükümeti.....	35
A- İstanbul Hükümetinin Mustafa Kemal'e karşı mücadele kararı.....	35
a) Amasya Mülakatı.....	36
b) Mustafa Kemal'in Ankara'ya Gelişi.....	37
B- Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin Toplanması.....	38
a) Misakı Milli.....	38
b) İstanbul'un Resmen İşgali.....	39

Ünite-IV

Türkiye Büyük Millet Meclisinin Açılışı.....	43
1- Büyük Millet Meclisinin Açılışı İçin Hazırlık.....	43
2- Türkiye Büyük Millet Meclisinin Toplanması.....	43
3- İlk Teşkilatı Esasiye Kanunu.....	45

Ünite-V

Padişah Hükümetine Karşı Savaş.....	50
1- Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetiyle İstanbul Hükümetinin Mücadelesi.....	50
2- Büyük Millet Meclisi Hükümetine Karşı İç İsyenlar.....	50
A- Hilafet Ordusu.....	51
B- Türkiye Büyük Millet Meclisinin İstanbul Hükümetine Karşı Aldığı Mukabil Tedbirler.....	51
C- Yeşil Ordu.....	51
D- Çerkez Ethem ve Yeşil Ordu.....	52
E- Çerkez Ethem'in İsyanı.....	52

Ünite-VI

Sevr Muahedesi ve Yunan İleri Hareketi.....	54
1- Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Yabancı Devletler.....	54
2- Sevr Muahedesi.....	54
3- Milli Cephelerin Kurulması.....	58
4- Milli Ordunun Kuruluşu.....	60

Ünite-VII

Yeni Türk Devletinin Doğuda ve Batıda İlk Başarıları.....	62
1- Doğu Cephesinde Ermenilerle Harb.....	62

A- Gümrü Muahedesinin Önemli Maddeleri.....	63
B- Gürcülerle Anlaşma.....	63
2- Batı Cephesinde Yunanlılarla Harp.....	64
A- Yunan Taarruzu.....	64
B- Trakya'nın İşgali.....	64
3- Birinci İnönü Muharebesi.....	65
A- Birinci İnönü Muharebesinin Neticeleri.....	66
B- Londra Konferansı.....	66
4- İkinci İnönü Muharebesi.....	68
5- Eskişehir ve Kütahya Muharebeleri.....	69

Ünite-VIII

Sakarya Muharebesi ve Kazanılan Zaferin Neticeleri.....	72
1- Muharebeden Önceki Hadiseler.....	72
A- Hazırlık.....	72
B- Muharebeden Önce Orduların Durumu ve Sakarya Muharebesi.....	73
2- Sakarya Muharebesinin Neticeleri.....	74
A- Moskova Muahedesi.....	75
B- Kars Muahedesi.....	76
C- Ankara İtilafnamesi.....	76

Ünite-IX

Müttefik Devletlerin Sulh Taarruzları ve Türkiye'nin Mukavemeti.....	78
--	----

Ünite-X

Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi, Düşmanın Yurttan Kovulması.....	80
1- Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi.....	80
A- Büyük Millet Meclisinde Muhaliflerin Çalışmaları.....	80

B- Taarruz Hazırlıkları.....	81
C- Büyük Taarruz.....	82
D- Başkomutanlık Meydan Muharebesi.....	83

Ünite-XI

Mudanya Mütarekesi,Mütarekenin Neticesi,Saltanatın Kaldırılması	88
1- Mudanya Mütarekesi.....	88
2- Saltanatın Kaldırılması.....	89

Ünite-XII

Lozan Konferansı,Lozan Muahedesi,Muahedenin Önemi.....	92
1- Lozan Konferansına Hazırlık.....	92
2- Birinci Lozan Konferansı.....	92
3- İkinci Lozan Konferansı ve Muahedenin İmzası.....	93
4- Lozan Muahedesinin Önemli Maddeleri	94
5- Lozan Muahedesinin Önemi.....	94

Ünite-XIII

Türkiye Cumhuriyeti.....	96
1- Lozan Görüşmeleri Sırasında Büyük Millet Meclisi.....	96
A- Mustafa Kemal'i Vatandaşlık Haklarından Mahrum Bırakmak Teşebbüsü ve Meclisin Dağılması.....	96
B- Halk Partisinin Kuruluşu.....	97
2- İkinci Büyük Millet Meclisi.....	97
A- İstanbul'un Kurtuluşu.....	97
B- Ankara'nın Resmen Merkez Oluşu.....	97
3- Cumhuriyet'in Resmen İlanı ve Mustafa Kemal'in Reiscumhur Seçilmesi....	98

Ünite-XIV

Halifeliğin Kaldırılması.....	101
-------------------------------	-----

Ünite-XV

Cumhuriyet Devrinde Partiler.....	105
1- Cumhuriyet Halk Partisinin Tarihçesi ve Gelişmesi.....	105
2- Muhalefet ve Doğu İsyanı.....	105
A- Terakkiperver Fırka ve Doğu İsyanı.....	105
B- Mustafa Kemal'i Öldürme Teşebbüsü.....	106
C- Serbest Cumhuriyet Fırkası.....	107
D- Menemen Hadisesi.....	108
E- Dördüncü Büyük Millet Meclisi.....	108

Ünite-XVI

Cumhuriyet Devrinde İnkılaplar.....	110
1- Dinin Devletten Ayrılması.....	110
2- Dinin Devletten Ayrılmasının Merhaleleri.....	111
3- Hukukta İnkılap.....	111
4- Kadın Hakları.....	112

Ünite-XVII

Kıyafet İnkılabı, Batıl Adet ve Geleneklerin Kaldırılması.....	115
1- Kıyafet İnkılabı.....	115
2- Tekkelerin, Türbelerin ve Zaviyelerin Kapatılması.....	117
3- Milletlerarası Takvim, Saat ve Rakamların Kabulü.....	118

Ünite-XVIII

Eğitimde İnkılap.....	119
1- Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Yıllarında Eğitim ve Öğretim.....	119
A- Medreseler.....	119
B- Devlet Okulları.....	119
C- Azınlık Okulları.....	119
D- Yabancı Okullar.....	119
2- Cumhuriyet Devrinde Milli Eğitim Alanında Gelişme.....	120

Ünite-XIX

Harf, Dil ve Tarih İnkıpları.....	125
1- Harf İnkılabı.....	125
2- Tarih İnkılabı.....	126
3- Türk Dil İnkılabı.....	128

Ünite-XX

Ekonomi Alanında İnkılap.....	131
1- Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Devirlerinde Ekonomik Durum.....	131
2- Milli Ekonominin Esasları.....	131
3- Ziraat Alanında Gelişme.....	132
A- Aşarın Kaldırılması.....	133
B- Köylüye Para ve Kredi Temini.....	133
C- Köylünün Mahsullerini Islah ve Himaye.....	134
D- Ziraat Okulları.....	134
E- Topraksız Çiftçiyi Topraklandırma.....	135
4- Ormancılık.....	135
5- Hayvancılık.....	136
6- Endüstri.....	136
A- Maden İşleri.....	138

B- Ticaret Alanında Gelişme.....	139
C- Ticaret Müesseselerinin Gelişmesi.....	140

Ünite-XXI

Bayındırlık Sağlık ve Sosyal Yardım İşlerinde Gelişme.....	141
1- Bayındırlık Alanında Gelişme.....	141
A- Karayolları.....	141
B- Demiryolları.....	141
C- Denizyolları.....	142
D- Havayolları.....	143
E- Şehircilik.....	143
2- Sağlık ve Sosyal Yardım Alanında Gelişme.....	143
A- Sağlık Müesseselerinin Gelişmesi.....	143
B- Salgın Hastalıklarla Mücadele.....	145
C- Sosyal Yardım Alanında Gelişme.....	145

Ünite-XXII

Türk Ordusu ve Milli Savunma.....	147
1- Türklük ve Askerlik.....	147
2- Cumhuriyet Ordusu.....	147

Ünite-XXIII

Türkiye Cumhuriyeti'nin Dış Siyaseti.....	152
1- Milli Siyasetimizin Dayandığı Esaslar.....	152
2- Lozan Muahedesinde Sonra Siyaset Yolu İle Halledilen Meseleler.....	153
A- Yabancı Okullar Meselesi.....	153
B- Irak Hududu Meselesi.....	154
C- Milletler Cemiyetine Girişimiz.....	154

D- Balkan Antantı.....	155
E- Montrö Muahedenamesi.....	156
F- Sadabat Paktı.....	157
G- Hatay'ın İlhakı.....	157
H- Ankara Paktı.....	159

Ünite-XXIV

Atatürk'ün Ölümü ve İnönü'nün Reiscumhur Seçilmesi.....	160
---	-----

Ünite-XXV

İkinci Cihan Harbinde Türkiye.....	165
1- İkinci Cihan Harbinin Sebepleri.....	165
2- İttifak ve Anlaşmalar.....	165
3- İkinci Cihan Harbinin Cereyanı.....	165
4- İkinci Cihan Harbinde Türkiye'nin Durumu.....	167
5- Atlantik Beyannamesi.....	168
6- Birleşmiş Milletler Beyannamesi.....	169
7- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.....	170
8- Unesco.....	171
9- Atlantik Paktı.....	172
10- Kore Harbi.....	173
11- Türk-Pakistan Paktı	174

Ünite-XXVI

Harb Sonunda Türkiye'de Demokrasi Gelişmesi.....	175
1- Türkiye'de Demokrasinin Gelişmesi.....	175
2- Toprak Kanunu.....	175
3- Yeni Seçim Kanununda Değişiklik.....	176
4- Yeni Partiler.....	176

A- Demokrat Partinin Kuruluşu.....	176
B- Diğer Partiler.....	176

Ünite-XXVII

1- İnkılabı Hazırlayan Sebepler.....	178
A- Demokrat Partinin İktidar Devri(1950-1960).....	178
a) Ekonomik Durumun Bozulması.....	178
b) Anayasa'nın Çiğnenmesi ve Meclis Tahkikat Komisyonunun Kurulması....	179
B- İnkılabtan Önceki Hadiseler.....	181
a) 28 Nisan Hadiseleri.....	181
b) Ankara'da Cereyan Eden Hadiseler.....	182
c) Ordu, Gençlik ve Halk Arasındaki Bağlılık.....	184
2- 27 Mayıs İnkılabı.....	186
A- Türk Ordusunu Harekete Geçiren Sebepler.....	186
a) Ordunun Siyasete Karıştırılması.....	186
b) Demokrat Parti İktidarının Tutumu.....	186
3- 27 Mayıs İnkılabının Mana ve Değeri.....	189
4- İnkılap Hükümetinin Ele Aldığı Ana Davalar.....	191
A- İnkılap Hükümetinin Kuruluşu.....	191
B- Hukuk Sahasındaki Çalışmaları.....	191
C- Siyasi Sahadaki Çalışmaları.....	192
D- Ekonomik ve Sosyal Sahadaki Çalışmaları.....	193
E- Milli Eğitim Sahasındaki Çalışmaları.....	193

Kronoloji

Bibliyografya

a. Kitabın Genel Karakteri

Kitabımızın ilk basımı 1956 yılıdır, fakat 1960 ve sonrasına ilişkin içerdiği önemli yaklaşımları dolayısıyla 1967 basımını inceledim. Kitap, başlık ve alt başlıkları itibariyle hayli zengindir; konuları kısa ve öz bir biçimde ele almasının yanında bütün konulara ayrı birer başlık adı verilmiştir.

“Milli varlığa düşman cemiyetler” gibi erken ve tümüyle retçi bir yaklaşımdan ziyade “Azınlıkların Çalışması” gibi daha dikkatli başlıklar göze çarpmaktadır.

Mustafa Kemal’le ilgili bölümde de dile özellikle dikkat edilmiş; önce Mustafa Kemal, daha sonra da tarih içerisinde Atatürk ismi kullanılmıştır. Konumuz kapsamında Atatürk’ün adının da milli önder adı olarak isabetli bir seçim olduğunu da belirtmeliyiz.

“Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi, Düşmanın Yurttan Kovulması” ünite adının içerisinde “Büyük Millet Meclisi’nde Muhaliflerin Çalışmaları” şeklinde bir alt başlık görmekteyiz. Aslında bu alt başlığın burada yer alması, ulus-devletin varlığına karşı bir tehlike olarak görülen muhaliflerin iç düşman olarak sınıflandırılmasının bir sonucudur.

Kitapta özensiz başlıklar da fazlasıyla seçilmiştir. Örneğin Mustafa Kemal’e karşı yapılan suikast, “Öldürme teşebbüsü” gibi nispeten kışkırtıcı bir başlıkla sunulmuştur. Kıyafet İnkılabı konusunun yanında da “Batıl adet ve geleneklerin kaldırılması” gibi marjinal bir başlık tercih edilmiştir. “Aşarın kaldırılması”, “Köylüye Para ve Kredi Temini”, “Ziraat Okulları”, “Şehircilik”, gibi başlıklarla da Osmanlı döneminde, bilhassa da Tanzimat sonrası dönemde başlatılan yenilik ve reformlar, ulus-devletle birlikte ortaya çıkmış gibi Cumhuriyet dönemi inkılaplarının içerisinde alt başlıklar olarak yer almıştır.

Atlantik Paktı, Kore Harbi ve Türk-Pakistan Paktı konuları ardı ardına ve ilk kez bu kadar detaylı bir biçimde ele alınmış. Bu yaklaşım, 1960’lı yıllardaki Amerikan etkileşimiyle de doğrudan ilişkili olsa gerektir.

Çalışmamın kapsamı gereği içeriğine girmeyeceğim diğer bir ilginç konu başlığı da Menderes’in asılmasını meşru gösteren yaklaşımdan sonra yer alan “İnkılap Hükümetinin Kuruluşu” başlığıdır. Zira bu yaklaşım sanki 1960

müdahalesi sonrasında çıkarılan yasaların meşruiyetinin Atatürk İnkıplarında arandığı sonucunu göstermektedir.

b. Kitapta Öne Çıkan Konu Başlıkları

ba. Milli Cemiyetlerin Kurulması

Kitabımız, bu başlık altında cemiyetleri anlatırken aynı zamanda da Türk halkında ulus bilincinin oluşmasının da temel nüvelerinden bahsetmiş oluyordu: “İstanbul Hükümeti, Türk davasını ele alıp yürütecek durumda değildi. Bütün bu felaketlere karşı kayıtsız, duygusuz bir seyirci vaziyetinde kalmıştı. Bu şartlar altında teşkilatsız, mürşitsiz, Türk Milleti, kurtuluş vazifesinin kendisine düştüğünü anladı, bizzat çalışmaya karar verdi. Hamiyetli Türk evlatları yer yer milli duygulara dayanan cemiyetler kurdular.”¹⁶⁷

bb. Eğitimde İnkılap

Eğitim-öğretimdeki millet fikri, Cumhuriyet döneminde çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile iyice pekişmiş ve milliyetçilik, devlet ideolojisi olarak eğitimdeki yerini bulmuştu. Kitabımız, bu başlık altında milli eğitim programının dayandığı temel esaslara yer veriyordu:

“1-Milli Eğitim programımız, milletimizin bugünkü durumu ile içtimai ihtiyaçlarıyla, muhitin şartlarıyla ve asrın icaplarına tamamen münasip ve uygun olmalıdır.

2-Türk çocuklarına her şeyden evvel Türkiye'nin istiklaline, kendi benliğine ve milli geleneklerine düşman olan unsurlarla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir.”¹⁶⁸

Özellikle ikinci maddede öğrencilere programdan bahsedilirken, milliyetçiliğin bir mücadele şekli olduğu da yansıtılıyor.

---

¹⁶⁷ SERDARLAR, Neriman; YAZGAN, Fahriye; **Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi (1918-1960)**, M.E.B., 1964, s. 18.

¹⁶⁸ SERDARLAR ve YAZGAN; **a.g.e.**, s. 119.

bc. Tarih İnkılabı

Tarih inkılabı başlığı altında tarih dersinin İslam tarihi alanından çıkarılıp Türk tarihi alanına sokulması anlatılmaya çalışılmıştır. Bu noktada Türk milliyetçiliğinin İslam düşüncesinin önüne geçmediği, aksine İslam düşüncesini Türklerin geliştirip sahip çıktıkları düşüncesine özellikle vurgu yapılmıştır:

“Osmanlı İmparatorluğu’nda milli tarihten ziyade ümmet tarihine kıymet verilirdi. Medreselerde İslam Tarihi okutuluyordu. İslam tarihinde, Cihan tarihine yer verilmediği gibi, İslamiyetten önceki ve sonraki Türk tarihinden de bahsedilmiyordu. Bu vaziyet, Osmanlı İmparatorluğu’ndan önce bir Türk tarihi olduğu düşüncesini ortadan kaldırmış, Türk milletinin ihmal edilmiş ve unutulmuş değerlerini meydana çıkarmak için teşebbüse girişilmesine mani olmuştur. Halbuki İslamiyetten önce kurulan Türk devletleri, kültür ve medeniyetin öncülüğünü yapmış, İslam’ın gelişmesinde, İslam medeniyetinin yayılmasında ve korunmasında esaslı rolü Türkler oynamışlardı.”¹⁶⁹ Bu yaklaşım, tam olarak Türkler, “İslam’ın kılıcı” yaklaşımına denk düşmektedir.

Kitapta ayrıca “Tarih-i Alem” kitabının yazarı Süleyman Paşa’nın bir sözüne yer verilerek milli bir tarih oluşturma çabalarının daha Birinci Meşrutiyet döneminde başladığına vurgu yapılmıştır: “...Avrupa’da yazılan bütün tarih kitapları ya dinimize ya milliyetimize iftiralarla doludur. Bu kitaplardan hiçbirisi mekteplerde okutulamaz.”¹⁷⁰

Aslında özellikle Unesco’nun da çabalarıyla 1950’lerden itibaren Avrupa’da daha tarafsız tarih ders kitapları yazılmıştır. Fakat bu nesnellik, bize Türk tarihinin henüz daha oluşturulmaya başlandığı bu dönemlerde uymadığı gibi bugün de uymamaktadır. Bu neticeye ders kitaplarımızın kaynakçalarına bakarak dahi ulaşabiliriz.

Atatürk’ün eski tarih görüşünden ayrılıp, milli bir tarih anlayışı kurmaya sevk eden sebepleri de kitabımız şu iki başlık altında açıklıyordu:

¹⁶⁹ SERDARLAR ve YAZGAN; **a.g.e.**, s. 126.

¹⁷⁰ SERDARLAR ve YAZGAN; **a.g.e.**, s. 126.

1- Türk Milletinin geçmişi, medeni hüviyeti ve ,insanlık değeri hakkındaki iftiracı, kinci, esassız tarih iddialarının yanlış olduğunu ispat etmek artık bizim için milli bir haysiyet meselesi olmuştu.

2- Şerefli bir geçmişe sahip olan Türk Milletinin milli tarihine kavuşması icabediyordu. Zira bir milletin milli benliğini duyması için evvela kendi değerini ve kendi varlığının köklerini öğrenmesi lazımdı. Cumhuriyet devrine kadar bütün dünyada Türkler hakkında hakim olan fikir şuydu:

a) Türk'ü sarı ırka bağlı, batılılardan geri bir insan tipi olarak kabul ediyorlardı.

b) Türklerin medeni kabiliyet ve istidattan mahrum buldukları, hiçbir medeniyet yaratmadıkları gibi başka medeniyetleri de yok eden barbar kavimler oldukları ileri sürülüyordu.”¹⁷¹

Tüm bu sebeplerden dolayı Türk tarihinin yeniden yazılma ihtiyacı 15 Nisan 1931 tarihinde kurulan “Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti”nce ortaya konan Türk Tarih Tezi ile vücut bulacaktı:

“1- Türk Milletinin tarihi şimdiye kadar sanıldığı gibi yalnız Osmanlı tarihinden ibaret değildir. Türkün tarihi çok eskidir ve temasta bulunduğu milletlerin medeniyetleri üzerine tesir etmiştir.

2- Türk ırkı, çok kere ileri sürdüğü gibi sarı değildir. Türkler, beyaz insandırlar ve brakisefaldirler.

3- Türk milletinin anayurdu Orta Asya'dır. En eski medeniyetleri kuranlar Türklerdir.”¹⁷²

Kitabımız, Türk Tarih Tezini bu üç maddeyle özetlerken, tezin ucunu açık bırakarak halen yürürlükteymiş gibi aktarmaktadır. Oysaki tezin özellikle “En eski medeniyetleri kuranlar Türklerdir” kısmı henüz bilimsellik kazanmamış; zira Uzunçarşılı'nın aktardığı'na göre Mustafa Kemal de bu fikirlerin temelini oluşturduğu “Türk Tarihinin Ana Hatları” kitabını tam olarak uygun görmemiş ve dolayısıyla bu kitap müfredata girememiştir.

¹⁷¹ SERDARLAR ve YAZGAN; **a.g.e.**, s. 126.

¹⁷² SERDARLAR ve YAZGAN; **a.g.e.**, s. 127.

bd. 27 Mayıs İnkılabı

Kitabımızın ilk baskısı olan 1956 baskısında yer almayıp 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin hemen ardından gelen baskılarda eklenen konu başlığı ise “27 Mayıs İnkılabı”dır. Kitapta “27 Mayıs İnkılabının Mana ve Değeri” alt başlığıyla müdahalenin meşru ve milli olduğu ifade edilmiştir:

“...Mevcut iktidara karşı, Türk Silahlı Kuvvetlerinin, kanunların kendilerine verdiği yetki ile ve millet adına harekete geçmiş olması, hem milli hem de meşru bir olaydır.

27 Mayıs İnkılabı, Türk Silahlı Kuvvetlerinin eseridir. Ancak, ordu bu harekate bir parti veya zümre namına değil, milli menfaatleri korumak gayesiyle girişmiştir.”¹⁷³

Görüldüğü gibi müdahale, inkılap olarak adlandırılırken ordunun meşruiyetini millette aradığı belirtilmektedir.

---

¹⁷³ SERDARLAR ve YAZGAN; **a.g.e.**, s. 186.

5. Mükerrerrem Kamil Su ve Ahmet Mumcu-Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük (1918-1939)

İÇİNDEKİLER

Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersini Neden Öğreniyoruz?

Giriş

XX. Yüzyılın Başında Osmanlı İmparatorluğu

1. II. Meşrutiyet Dönemi.....	1
2. Trablusgarp Savaşı.....	4
3. Balkan Savaşları.....	6
a) Sebepleri.....	6
b) Birinci Balkan Savaşı ve Sonucu.....	8
c) İkinci Balkan Savaşı ve Sonucu.....	9
4. Birinci Dünya Savaşı.....	11
a) Savaşın Sebepleri.....	11
b) Savaşın Çıkışı.....	11
c) Osmanlı İmparatorluğu'nun Savaşa Girişi.....	12
d) Cepheler.....	13
e) Savaşın Sona Ermesi.....	16

Birinci Bölüm

Birinci Dünya Savaşı Sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nun Durumu

1. Mondros Ateşkes Anlaşması ve Uygulanması.....	19
2. Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması Tasarıları.....	23
3. Wilson İlkeleri ve Paris Barış Konferansı.....	23
4. İzmir'in İşgali.....	26
Okuma Parçası: Amiral Bristol Raporu.....	28
5. Memleketin İç Durumu ve Cemiyetler.....	31
a) Osmanlı Devleti'nin Durumu.....	31
b) Milli Varlığa Düşman Cemiyetler.....	32

c) Milli Cemiyetler.....	33
ç) Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a Gelişi ve Duruma Bakışı.....	34

İkinci Bölüm

Mustafa Kemal'in Hayatı

1. Mustafa Kemal'in Çocukluğu ve İlk Gençlik Yılları.....	37
2. Mustafa Kemal'in Komutanlık Dönemi (19.5.1919'a kadar).....	43
Okuma Parçası: Mustafa Kemal Çanakkale Muharebelerinde-I.....	49
Okuma Parçası: Mustafa Kemal Çanakkale Muharebelerinde-II.....	51
3. Mustafa Kemal'in Kişiliği.....	52
Okuma Parçası: Yabancı Gözüyle Atatürk.....	54

Üçüncü Bölüm

Kurtuluş Savaşı

A- Hazırlık Dönemi.....	59
1- Kuva-i Milliye Hareketinin Başlaması ve Batı Cephesinin Kurulması.....	59
2- Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Çıkışı ve Milli Bilincin Uyandırılması.....	61
Okuma Parçası: İstanbul Mitingleri.....	65
3- Amasya Genelgesi.....	68
4- Erzurum Kongresi ve Önemi.....	70
5- Sivas Kongresi.....	72
6- Damat Ferit Hükümetinin Tutumu.....	75
Okuma Parçası: Damat Ferit Paşa.....	77
7- Ali Rıza Paşa Kabinesi, Amasya Görüşmesi ve Sonuçları.....	80
8- Temsil Kurulu'nun Ankara'ya Gelişi.....	82
9- Son Osmanlı Mebusan Meclisi ve Misak-ı Milli.....	83
10- İstanbul'un Anlaşma Devletlerince Resmen İşgali ve Mebusan Meclisi'nin Dağıtılması.....	86
Okuma Parçası: Telgrafçı Hamdi Bey.....	87
11- Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılması.....	89

12- Yeni Türk Devletinin İlk Anayasası.....	91
B- Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti İle İstanbul	
Hükümeti'nin Mücadelesi.....	95
1- İstanbul Hükümeti'nin Tutumu.....	95
2- Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Karşı Ayaklanmalar.....	96
a) Doğrudan Doğruya İstanbul Hükümetince Yürütülen	
Ayaklanmalar.....	97
b) İstanbul Hükümeti'nin ve İşgal Güçlerinin Kışkırtmaları	
Sonucunda Çıkan Ayaklanmalar.....	101
c) Azınlıkların Çıkardıkları Ayaklanmalar.....	104
d) Kuva-i Milliye Yanlısı Olup Sonradan Ayaklananlar.....	104
3- Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Tedbirleri.....	105
C- Sevr Barış Antlaşması.....	107
1- Sevr Barış Antlaşması ve Önemli Maddeleri.....	107
2- Sevr Antlaşmasına Karşı Tepkiler.....	112
D- Düzenli Ordunun Kurulması.....	113
E- Muharebeler ve Sonuçları (Sakarya Muharebesine Kadar).....	116
1- Ermeni Sorunu ve Ermenilerle Savaş.....	117
a) Birinci Dünya Savaşı'na Kadar Ermeni Sorunu.....	117
b) Birinci Dünya Savaşı'nda Ermeni Sorunu.....	118
c) Kurtuluş Savaşı'nda Ermeni Sorunu ve Gümrü Anlaşması....	118
2- Güney Cephesindeki Çarpışmalar.....	121
Okuma Parçası: Sütçü İmam Olayı.....	122
Şahin Bey.....	124
3- Batı Cephesi Muharebeleri ve Sonuçları.....	127
a) Çerkes Ethem Olayı.....	127
b) Birinci İnönü Muharebesi.....	128
c) Londra Konferansı.....	130
ç) Ruslarla İlişkiler ve Moskova Anlaşması.....	133
d) İkinci İnönü Muharebesi.....	134
e) Kütahya-Eskişehir Muharebeleri.....	135

f) Ordunun Sakarya'nın Doğusuna Çekilmesi, TBMM'nin Tepkileri, Mustafa Kemal'in Başkomutan seçilmesi.....	135
g) İstiklal Marşı'nın Kabulü.....	137
Okuma Parçası: İstiklal Marşı.....	139
F- Siyasi İlişkiler.....	141
1- Amerika İle Olan İlişkiler	141
2- Sovyet Rusya İle Olan İlişkiler.....	142
3- Fransa İle Olan İlişkiler.....	143
4- İtalya İle Olan İlişkiler.....	143
5- Afganistan İle Olan İlişkiler.....	143
6- İngilizlerle Olan İlişkiler.....	144
G- Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonuçları.....	145
1- Sakarya Meydan Muharebesi.....	145
2- Mustafa Kemal Paşa'ya Mareşallik ve Gazilik Ünvanlarının Verilmesi.....	148
3- Fransa İle İlişkiler ve Kars Antlaşması.....	149
4- Fransa İle İlişkiler ve Ankara Antlaşması.....	149
5- Anlaşma Devletlerinin Barış Önerileri.....	150
Okuma Parçası: Sakarya Meydan Muharebesi.....	151
H- Büyük Taarruz ve Sonuçları.....	153
1- Taarruz Hazırlıkları ve Taarruzun Başlaması.....	153
2- Başkumandan Meydan Muharebesi ve Anadolu'nun Düşmandan Temizlenmesi.....	157
Okuma Parçası: 57. Tümen Komutanı Albay Reşat Olayı.....	159
3- Mudanya Ateşkes Anlaşması, Esasları, Önemi.....	160
4- Saltanatın Kaldırılması.....	162
Okuma Parçası: Mustafa Kemal'in Saltanatın Kaldırılmasıyla İlgili Konuşması.....	164
5- Lozan Konferansı ve Barışı.....	165
a) Konferansa Hazırlık, Görüşme Konuları ve Katılan Devletler.....	165
b) Görüşmelerin Başlaması ve Kesilmesi.....	167
c) Lozan Barış Anlaşması Esasları ve Önemi.....	168

6- İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi.....	172
Dördüncü Bölüm	
Cumhuriyet Dönemi	
A- Cumhuriyetin İlanı ve Halifeliğin Kaldırılması.....	176
1- Cumhuriyetin İlanı ve Mustafa Kemal Paşa'nın İlk Cumhurbaşkanı Seçilmesi.....	176
2- Halifeliğin Kaldırılması ve Bunun Önemi.....	178
a) Halifeliğin Anlamı.....	178
b) Halifeliğin Kaldırılması.....	180
c) Halifeliğin Kaldırılmasının Önemi.....	182
B- Partiler ve Çok Partili Döneme Geçiş Denemeleri.....	183
1- Türk İnkılabı ve Demokrasi.....	183
2- Cumhuriyet Halk Fırkası.....	184
3- Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Şeyh Said Ayaklanması.....	186
4- Mustafa Kemal'e Suikast Girişimi.....	188
5- Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Menemen Olayı.....	189
C- İnkılabın Gelişimi – Devlet ve Toplum Kurumlarının Laikleşmesi.....	193
1- Devlet Düzeni ve Hukuk.....	193
2- Osmanlı Devletinde Hukuk.....	194
3- Din-Devlet İlişkilerinin Aşamaları.....	196
4- Türk Medeni Kanunu'nun Kabulü ve Karakteri.....	197
D- Eğitim ve Kültür Alanında İnkılap Hareketleri.....	201
1- Eski Eğitim Sistemi.....	201
2- Tevhid-i Tedrisat Kanunu.....	203
3- Medreselerin Kaldırılması.....	203
4- Türk Harflerinin Kabulü.....	204
5- Eğitim-Öğretim Alanındaki Gelişmeler.....	206
6- Yeni Tarih Anlayışı.....	208
7- Türk Dilinin Gelişmesi.....	210
E- Toplumsal Yaşayışın Düzenlenmesi.....	212
1- Laiklik İlkesinin Yerleştirilmesi Çabalarının Sürmesi.....	212
2- Tekkelerin, Zaviyelerin ve Türbelerin Kapatılması.....	212

3- Kıyafette Değişiklik.....	214
4- Soyadı Kanunu'nun Kabulü.....	216
5- Takvim, Saat ve Ölçülerde Değişiklik.....	218
F- Ekonomik Alanda Gelişme.....	221
1- Mili Ekonominin Kurulması.....	221
a) Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Ekonomik Durum.....	221
b) Milli Ekonomi İlkesi ve Uygulanması.....	223
c) Tarım.....	224
d) Ticaret.....	226
e) Sanayi ve Madencilik.....	227
2- Bayındırlık ve Ulaştırma Alanında Gelişme.....	229
3- Sağlık ve Tıp Alanında Gelişme.....	231

Beşinci Bölüm

Türk Ordusu ve Milli Savunma

Altıncı Bölüm

Atatürk Döneminde Türkiye Cumhuriyeti'nin Dış Siyaseti

A- Nüfus Mübadelesi.....	239
B- Yabancı Okullar Sorunu.....	241
C- Irak Sınırı ve Musul Sorunu.....	241
D- Milletler Cemiyeti ve Milletler Cemiyeti'ne Girişimiz.....	242
E- Balkan Antantı.....	243
F- Montrö (Montreux) Sözleşmesi.....	244
G- Sadabat Paktı.....	245
H- Hatay Sorunu.....	245
Okuma Parçası: Atatürk'ün 10. Yıl Nutku.....	247

Yedinci Bölüm

Atatürkçülük;

Türk İnkılabının Dayandığı İlkeler ve İnkılabın Nitelikleri

A- Temel İlkeler.....	252
1- Cumhuriyetçilik.....	252
2- Milliyetçilik.....	256

3- Halkçılık.....	261
4- Laiklik.....	262
5- Devletçilik.....	266
6- İnkılapçılık.....	269
B- Bütünleyici İlkeler.....	272
1- Milli Egemenlik.....	272
2- Milli Birlik ve Beraberlik, Ülke Bütünlüğü.....	273
3- Özgürlük ve Bağımsızlık.....	274
4- Yurtta Barış – Cihanda Barış.....	274
5- Akılcılık ve Bilimsellik.....	275
6- Çağdaşçılık ve Batılılaşma.....	276
7- İnsan ve İnsanlık Sevgisi.....	277
Okuma Parçası: Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi.....	278
C- Türk İnkılabının Nitelikleri.....	280

Sekizinci Bölüm

Atatürk'ün Ölümü ve İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı Seçilmesi

A- Atatürk'ün Ölümü.....	283
B- İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı Seçilmesi.....	289
Okuma Parçası: İsmet İnönü'nün Atatürk'ün Ölümü Üzerine Türk Milletine Yayınladığı Bildirisi.....	290
Kitapta Anlatılan ve Yazılan Olayların Kronolojisi.....	293
Sözlük.....	299
Bibliyografya.....	309

a. Kitabın Genel Karakteri

1981 yılında okutulmayan “Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi” dersi, M. Kamil SU-Ahmet MUMCU ikilisinin yazdığı 1981 basımlı “Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi” adlı ders kitabının 1982 yılında kabulüyle tekrar okutulmaya devam etmiştir. Bu kitabın daha sonraki baskılarında adı, “Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük” olarak değiştirilmiştir.

Savaş tarihçiliği, siyasal olayların ayrıntılı açıklaması ve subjektif ifadelerin bolluğu, askeri müdahale sonrası dönemin bir neticesi gibi görünmektedir. Bunun yanı sıra Kurtuluş Savaşı’nı, İnkılabı ve Atatürkçülüğü anlatış biçimi itibariyle olumlu kazanımları olmuştur. Bu dönemden sonraki kredili sistem ders kitapları, SU-MUMCU ikilisinin kitabıyla hemen hemen aynıdır.

b. Kitapta Öne Çıkan Konu Başlıkları

ba. İnkılap Tarihini Neden Öğreniyoruz?

Dersin amacı, “Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersini Neden Öğreniyoruz?” başlığı altında açıklanmıştır. Bu başlık, iki yıldır okutulmayan bu dersi tarif amaçlıdır. “Milli birlik ve beraberliğe ihtiyacımız olan bu günlerde”¹⁷⁴ diye başlayan cümle ise siyasetin bu dönemde inkılap tarihi dersiyle ne kadar iç içe bir hal aldığını gösterir gibidir.

Aslında çalışmamın tam da bir özeti gibi olan bu cümle, “tarih”in gündelik politikayla ne kadar iç içe geçtiğini ve “Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi” dersi adı altında iktidarlarca kullanılmaya ne kadar müsait olduğunu da açıkça göstermektedir.

---

¹⁷⁴ SU, Mükerrerem Kamil; MUMCU, Ahmet; **Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük**, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1982, s. 1.

bb. Wilson İlkeleri

SU-MUMCU ikilisinin çok yerinde bir tespitle ilk defa müfredata kazandırdıkları konu, Wilson ilkeleridir. Wilson ilkeleri, 1918 yılında I. Dünya Savaşı neticelenince Amerika Başkanı'nın yeni oluşacak dünya devletleri ile ilgili ortaya koyduğu ilkeleri kapsamaktadır. Bu ilkeler ulus-devletlerin sınırlarının hangi ölçütlerle oluşturulacağına bir anlamda tarifidir. Osmanlı Devleti'ni doğrudan ilgilendiren ilkeler de kitapta yer almıştır:

“Osmanlı Devleti'nde Türkler'in oturdukları bölgelere kesin egemenlik hakkı tanınmamalıdır. Türk egemenliği altında bulunan diğer milletlere de kendi kendini yönetme hakkı verilmelidir.

Boğazların güvenliği sağlandığı takdirde bütün devletlerin ticaret gemilerine açık olmalıdır.”¹⁷⁵

bc. Londra Konferansı

1921 yılında Sevr Anlaşması'nı yeniden yorumlamak üzere toplanan Londra konferansı, net bir kararla sonuçlanmasa da yeni bir ulus-devletin yurt sınırlarının ifadesi olan “misak-ı milli”nin tüm devletlere ilan edilmesi bakımından önemlidir. Osmanlı Devleti'nin temsil edilmesi olarak da “Tevfik Paşa, söz sırası kendisine gelince, ‘Türk Milleti’nin gerçek temsilcisi TBMM’nin baş temsilcisidir’ diyerek sözü Bekir Sami Bey’e bıraktı. O da Misak-ı Milli ile tespit edilmiş olan haklarımızı anlattı.”¹⁷⁶ gibi kısa bir anlatımla geçirilmemesi gereken bir konudur. Bu toplantıyla millet iradesi, bir devlet adı altında olmasa da bir meclis iradesi ile tüm dünyaya deklere edilmiş oluyordu. Bu yeni devlet aynı zamanda “misak-ı milli” adını verdiği coğrafyayı da yurt kabul edeceğini uluslar arası bir arenada siyasi bir güç olarak ortaya koyuyordu. Devletin bir güç unsuru olarak kendini yeniden deklere etmesi, irade gücünün meclis elinde olduğunu ve siyasi bir hedef olarak belirli bir coğrafyayı kendisine hedef saydığını ifade etmesi

¹⁷⁵ SU ve MUMCU; **a.g.e.**, s. 23.

¹⁷⁶ SU ve MUMCU; **a.g.e.**, s. 130.

bakımından hayati önemi haizdir ve bu yüzden de ders kitaplarımızda “uluslaşma”nın tarifi olarak yer almalıdır.

bd. Milliyetçilik İlkesi

Milliyetçilik ilkesi, inkılap tarihi kitaplarımızda tam da Bernard LEWIS'in tarif ettiği gibi Orta ve Doğu Avrupa türü bir milliyetçilikle; dil, kültür ve soydaşlıkla kendisine tanım buluyordu. Bu milliyetçilik türü, Batı'nın liberal yurtseverliğinden daha anlaşılabilir ve daha kabul edilebilirdi¹⁷⁷: “Atatürkçü Düşünce Sistemi içinde yer alan milliyetçilik ilkesinin dayanağı da millettir. Millet, aralarında dil, kültür ve duygu birliği olan insan topluluğudur. Milliyetçilik de kişiyi topluma bağlayan bağıdır. Bu nedenden dolayı da Atatürk, ‘Ne mutlu Türk olana’ değil, ‘Ne mutlu Türküm diyene!’ demiştir.”¹⁷⁸

“Türk” olmak, burada hem yurttaşlığı hem de soydaşlık ve ifade etme biçimi olarak da dil birliğini içinde barındıran bir kimlik olarak karşımıza çıkıyor.

---

¹⁷⁷ LEWIS, Bernard; **Ortadoğu**, çev. Mehmet Harmancı, Sabah Kitapları, İstanbul, 1996, s. 256-257.

¹⁷⁸ SU ve MUMCU; **a.g.e.**, s. 256.

**6. Ahmet Bekir PALAZOĞLU ve Osman BİRCAN-Türkiye
Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük (1-2)**

İÇİNDEKİLER

1

GİRİŞ

XX. YÜZYIL BAŞLARINDA

OSMANLI DEVLETİ

1. II. Meşrutiyet Dönemi.....	2
2. Trablusgarp Savaşı.....	6
3. Balkan Savaşları.....	8
4. I. Dünya Savaşı.....	12
Okuma Parçası: Bizim Evlatlarımız Olmuşlardır.....	22

BİRİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONUNDA OSMANLI DEVLETİ'NİN DURUMU

1. Mondros Ateşkes Anlaşması ve Önemli Maddeleri, Ateşkes Anlaşması'nın Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri ve Sonuçları.....	26
2. Ateşkes Anlaşması'ndan 19 Mayıs 1919'a Kadar Meydana Gelen Önemli Olaylar.....	29
3. Osmanlı Devleti'nin Paylaşılması Tasarıları.....	30
4. Wilson Prensipleri ve Paris Barış Konferansı.....	31
5. İzmir'in İşgali.....	33
Okuma Parçası: Amiral Bristol Raporu.....	36
6. Memleketin İç Durumu ve Cemiyetler.....	40

İKİNCİ BÖLÜM

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN HAYATI

A. HAYATI.....	46
1. Mustafa Kemal Atatürk'ün Hayatı.....	46
2. Fikir Hayatı.....	55
3. Askerlik Hayatı.....	56
4. Siyasi Hayatı.....	56
5. Eserleri.....	57

6. Atatürk'ün Karşılaştığı Güçlükler.....	58
Okuma Parçası: Mustafa Kemal Çanakkale Savaşlarında.....	60
B. ATATÜRK'ÜN KİŞİSEL GÖRÜŞLERİ VE ÇEŞİTLİ YÖNLERİ.....	64
1. Vatanseverliği.....	65
2. İdealistliği.....	65
3. Hakikati Arama Gücü.....	67
4. Yaratıcı Zihniyeti.....	67
5. İleri Görüşlülüğü.....	68
6. Mantıklılığı.....	69
7. Çok Cepheliliği.....	70
8. Yöneticiliği.....	70
9. Gurura ve Ümitsizliğe Yer Vermemesi.....	71
C. KENDİSİNDE ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCE SİSTEMİ'NİN OLUŞMASINA SEBEP OLAN ETKENLER.....	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURTULUŞ SAVAŞI

A. HAZIRLIK DÖNEMİ.....	82
1. Kuva-yi Milliye Hareketi ve Batı Cephesi'nin Kurulması.....	82
2. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Çıkışı ve Milli Bilincin Uyandırılması.....	83
Okuma Parçası: İstanbul Mitingleri.....	88
3. Amasya Genelgesi.....	92
4. Erzurum Kongresi ve Önemi.....	96
5. Sivas Kongresi ve Önemi.....	101
6. Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin Tutumu ve Sonuçları.....	104
Okuma Parçası: Damat Ferit Paşa.....	106
7. Ali Rıza Paşa Kabinesi, Amasya Görüşmesi ve Sonuçları.....	107
8. Temsil Heyeti'nin Ankara'ya Gelmesi.....	109
9. Son Osmanlı Mebusan Meclisi ve Misak-ı Milli.....	109
10. İstanbul'un İtilaf Devletleri Tarafından Resmen İşgali ve Mebusan Meclisi'nin Dağıtılması.....	111
Okuma Parçası: Telgrafçı Hamdi Bey.....	113

11. Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılması.....	115
12. Yeni Türkiye Devleti'nin İlk Anayasası.....	119
B. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ HÜKÜMETİ İLE İSTANBUL HÜKÜMETİ'NİN MÜCADELESİ.....	122
1. İstanbul Hükümeti'nin Tutumu.....	122
2. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Karşı Ayaklanmalar.....	123
3. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Tedbirleri.....	132
C. SEVR BARIŞ ANDLAŞMASI.....	135
1. Sevr Barış Andlaşması ve Önemli Maddeleri.....	135
2. Sevr Barış Andlaşması'na Karşı Tepkiler.....	140
D. DÜZENLİ ORDUNUN KURULMASI.....	141
E. MUHAREBELER VE SONUÇLARI.....	144
1. Ermeni Sorunu ve Ermenilerle Savaş.....	144
2. Güney Cephesindeki Çarpışmalar.....	148
Okuma Parçası: Sütçü İmam Olayı.....	151
Okuma Parçası: Şahin Bey.....	152
3. Batı Cephesi Muharebeleri ve Sonuçları.....	156
Okuma Parçası: İstiklal Marşı.....	170
F. SİYASİ İLİŞKİLER.....	172
1. Amerika İle Olan İlişkiler.....	172
2. Sovyet Rusya İle Olan İlişkiler.....	173
3. Fransa İle Olan İlişkiler.....	173
4. İtalya İle Olan İlişkiler.....	174
5. Afganistan İle Olan İlişkiler.....	174
6. İngilizlerle Olan İlişkiler.....	175
G. SAKARYA MEYDAN MUHAREBESİ VE SONUÇLARI.....	176
1. Sakarya Meydan Muharebesi.....	176
2. Mustafa Kemal Paşa'ya Mareşallik ve Gazilik Ünvanlarının Verilmesi.....	178
3. Kars Andlaşması.....	179
4. Fransa İle İlişkiler ve Ankara Andlaşması.....	179
5. İtilaf Devletleri'nin Barış Önerileri.....	180

Okuma Parçası: Sakarya Meydan Muharebesi.....	182
H. BÜYÜK TAARRUZ VE SONUÇLARI.....	183
1. Taarruz Hazırlıkları ve Taarruzun Başlaması.....	183
2. Başkumandan Meydan Muharebesi ve Anadolu'nun Düşmandan Temizlenmesi.....	186
Okuma Parçası: 57. Tümen Komutanı Albay Reşat Olayı.....	191
3. Mudanya Ateşkes Anlaşması, Esasları ve Önemi.....	193
4. Saltanat'ın Kaldırılması.....	195
Okuma Parçası: Saltanat'ın Kaldırılmasıyla İlgili Mustafa Kemal'in Konuşması.....	198
5. Lozan Konferansı ve Barışı.....	199
6. İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi.....	205
SÖZLÜK.....	207
İNDEKS.....	212
KRONOLOJİ.....	217
BİBLİYOGRAFYA.....	223

2

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ

A. CUMHURİYET'İN İLANI VE HALİFELİĞİN KALDIRILMASI.....	2
1. Cumhuriyet'in İlanı ve Mustafa Kemal Paşa'nın İlk Cumhurbaşkanı Seçilmesi.....	2
2. Halifeliğin Kaldırılması ve Bunun Önemi.....	7
B. PARTİLER VE ÇOK PARTİLİ DÖNEME GEÇİŞ DENEMELERİ.....	13
1. Cumhuriyet Halk Fırkası.....	13
2. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Şeyh Said Ayaklanması.....	15
3. Mustafa Kemal'e Suikast Girişimi.....	17
4. Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Menemen Olayı.....	18
C. İNKILABIN GELİŞİMİ, DEVLET VE TOPLUM KURUMLARININ LAİKLEŞMESİ.....	21
1. Osmanlı Devleti'nde Hukuk.....	22
2. Din-Devlet İlişkisi ve Aşamaları.....	23
3. Türk Medeni Kanunu'nun Kabulü ve Karakteri.....	25
4. Kadın Haklarının Kabulü.....	28
D. EĞİTİM VE KÜLTÜR ALANINDA İNKILAP HAREKETLERİ.....	34
1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu.....	37
2. Medreselerin Kaldırılması.....	37
3. Türk Harflerinin Kabulü.....	37
4. Eğitim-Öğretim Alanında Gelişmeler.....	42
5. Milli Tarih.....	49
6. Türk Dilinin Gelişmesi.....	56
7. Çağdaşlaşma ve Uygarlık.....	59
8. Güzel Sanatlar.....	71
Okuma Parçası: Milletlerin Tanınmasında Güzel Sanatların Rolü: "Atatürk ve Sanat".....	74
E. TOPLUMSAL YAŞAYIŞIN DÜZENLENMESİ.....	76
1. Tekkelerin, Zaviyelerin ve Türbelerin Kapatılması.....	76
2. Kıyafette Değişiklik.....	79

3. Soyadı Kanunu'nun Kabulü.....	85
4. Takvim, Saat ve Ölçülerde Değişiklik.....	86
F. EKONOMİK ALANDA GELİŞME.....	89
1. Milli Ekonominin Kurulması.....	89
2. Bayındırlık ve Ulaştırma Alanında Gelişme.....	100
3. Sağlık ve Tıp Alanında Gelişme.....	102

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK ORDUSU VE MİLLİ SAVUNMA

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİNDE TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN DIŞ SİYASETİ

1. Nüfus Mübadelesi (Değiş-Tokuş).....	110
2. Yabancı Okullar Sorunu.....	110
3. Irak Sınırı ve Musul Sorunu.....	112
4. Milletler Cemiyeti ve Milletler Cemiyeti'ne Girişimiz.....	113
5. Balkan Antantı.....	114
6. Montrö Sözleşmesi.....	115
7. Sadabat Paktı.....	116
8. Hatay Sorunu ve Sonucu.....	118
Okuma Parçası: Atatürk'ün 10. Yıl Nutku.....	119

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ATATÜRKÇÜLÜK, TÜRK İNKILABININ DAYANDIĞI İLKELER VE TÜRK İNKILABININ NİTELİKLERİ

A. ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCE SİSTEMİ.....	121
1. Atatürkçülüğün Tanımı ve Önemi.....	121
2. Atatürkçülüğün Nitelikleri.....	121
B. ATATÜRK İLKELERİ.....	124
1. Genel Bilgiler.....	124
2. Cumhuriyetçilik.....	140
3. Milliyetçilik.....	148
4. Halkçılık.....	159
5. Devletçilik.....	162
6. İnkılapçılık.....	168

7. Laiklik.....	173
8. Atatürk İlkelerine Sahip Çıkmak ve Onların Devamlılığını Sağlamak.....	183
9. Atatürk İlkeleri ve Bugünkü Gerçekler.....	192
C. ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCEDE MİLLİ GÜÇ UNSURLARI.....	195
1. Siyasal Güç.....	195
2. Ekonomik Güç.....	196
3. Askeri Güç.....	196
D. TÜRKİYE'NİN KARŞILAŞTIĞI İÇ VE DIŞ TEHDİTLER.....	198
1. Tehdidi Meydana Getiren Sebepler.....	198
2. Atatürkçü Düşünce Sistemine Yönelik İç ve Dış Tehdit.....	200
Okuma Parçası: Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi.....	203
BEŞİNCİ BÖLÜM	
ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜ VE İSMET İNÖNÜ'NÜN	
CUMHURBAŞKANI SEÇİLMESİ	
1. Atatürk'ün Son Günleri.....	205
2. İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı Seçilmesi.....	209
3. İsmet İnönü'nün Kişiliği ve Devlet Adamlığı.....	210
Okuma Parçası: İsmet İnönü'nün Türk Milleti'ne Bildirisi.....	213
SÖZLÜK.....	215
İNDEKS.....	219
KRONOLOJİ.....	223
BİBLİYOGRAFYA.....	225

a. Kitabın Genel Karakteri

1994 yılında Kredili Sistem'e geçilmesinden sonra okutulmaya başlayan kitaplardan birisi de PALAZOĞLU ve BİRCAN'ın birlikte yazdıkları ders kitabıdır. İki cilt halinde yazılmıştır. MUMCU ve SU ile başlayan 1876-1939 arasını içerik olarak seçme, bu kitabımızla da devam etmiştir. Başlık, içerik ve hatta okuma parçaları bile artık birbirinin aynıdır. "Milli" tanımı, birçok yerde devletin millileştirilmesinden önce kullanılırken; özellikle bu kitapta rastladığımız bir kavramsallaştırma yanlışı da "Osmanlı Devleti" savaşa giren taraf olurken, neticeyi alanın "Türk Ordusu" olmasıdır.

Kitabın başında daha öncekilerde mevcut olmayan bir bölüm de "Önsöz"dür. Önsözde dersin amacı şöyle açıklanmaktadır: "Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi, geleceğimizin güvencesi olan gençlerimizi her bakımdan yüceltmek, onlara Atatürk'ün ölmez düşüncelerini en iyi biçimde öğretmek amacını taşımaktadır."¹⁷⁹

Burada dersin amacı, "öğrencileri yüceltmek" olarak sunulurken özensiz bir tercih yapılmış; "tarihimizi öğretirken öğrencilerin de bireysel gelişimleri sağlanacaktır" gibi bir ifadenin daha yerinde olacağı düşünülmemiştir.

b. Kitapta Öne Çıkan Konu Başlıkları

ba. Doğrudan Doğruya İstanbul Hükümeti'nin Yürüttüğü Ayaklanmalar

1919 ve 1920 yıllarında Osmanlı'da ortaya çıkan iç ayaklanmalardan Anzavur ve Kuva-yi İnzibatiye Ayaklanmaları, "Doğrudan Doğruya İstanbul Hükümeti'nin Yürüttüğü Ayaklanmalar" olarak adlandırılmıştır. Ayaklanmalar şöyle tarif edilmiştir: "Ayaklanmaların hepsinde İstanbul Hükümeti'nin kışkırtıcılığı etkili olmuştur. Bazı ayaklanmalar, İstanbul Hükümeti tarafından

---

¹⁷⁹ PALAZOĞLU, Ahmet Bekir; BİRCAN, Osman; **Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük-1**, Bem Koza Yayın, Ankara, 1997, s. IV.

doğrudan düzenlenmiş, bunun için ayaklanma birlikleri kurulmuştur. İngilizlerin isteği üzerine çıkarılan bu ayaklanmaların ikisi çok önemlidir...”¹⁸⁰

Henüz bir ulus-devlet kurulmamış, uluslaşmanın ilk evrelerinin sürdüğü bir esnada yerel ayaklanmaların kaynağını doğrudan İstanbul Hükümeti olarak vermek, isabetli bir başlık olmamıştır. Zira İstanbul Hükümeti'nin ayaklanmalara göz yumması, muhtemel gibi durmaktadır; fakat henüz daha mevcut devlet, İstanbul Hükümeti'nin elindedir. Bu yüzden ayaklanmaları düzenleyen bizzat hükümetin kendisi olduğunu söylemek, eksik ve “öteki” oluşturmaya yönelik bir yaklaşımdır.

bb. Birinci Balkan Savaşı

Kitabın genel karakterini çizmeye çalışırken bahsettiğim “Osmanlı” ve “Türk” kavramlarını tam olarak nereye koyacağını seçememe tavrı Balkan Savaşları'nı anlatırken net bir şekilde göze çarpmaktadır: “... Öte yandan bağlaşımlarla bir araya gelen Balkan Devletleri, durumun kendileri için gayet elverişli olduğunu düşünerek Osmanlı Devleti'ne isteklerini bildirdiler. İstekleri kabul edilmeyince de savaş açtılar. Bu bölgede bulunan kuvvetlerimiz, Balkan bağlaşıklarının sahip olduğu kuvvetlerin mevcudunun yarısı kadardı. Bu kuvvetlerimizin birçok da eksiklikleri vardı. Bu sebeple Osmanlı Orduları, hemen hemen her cephede yenilgilere uğruyorlardı. Birkaç hafta içinde Balkan Yarımadası'nda bulunan son toprak parçaları da elimizden çıktı. Her ne kadar bazı bölgelerde Türk askerleri kahramanca çarpışmış ise de birliklerimiz arasında uyum sağlanamadığından bu savunmalarla bir sonuç elde edilemedi.”¹⁸¹

Görüldüğü gibi uluslaşma sürecinin problemleri tanımlamaları yazarlarımız için de sanki sorun olmuş gibidir. Bu yüzden de savaşa giren savaşı kaybeden taraf Osmanlı Devleti olurken, kahramanca çarpışan taraf da Türk askerleri olmuştur.

---

¹⁸⁰ PALAZOĞLU ve BİRCAN; **a.g.e.**, s. 124.

¹⁸¹ PALAZOĞLU ve BİRCAN; **a.g.e.**, s. 10.

bc. Milli Varlığa Düşman Cemiyetler

“Azınlıkların kurduğu cemiyetlerin çalışmaları devam ederken, bu çalışmalara paralel olarak milli çıkarlarımızla bağdaşmayan, milli birlik ve beraberliğimizi bozucu, işgalci devletlerin destek ve yardımlarıyla içimizdeki bir takım hain kimseler tarafından kurulan cemiyetler de vardı.”¹⁸²

Konu içeriğinden aldığım bu paragraf da daha önceki kaynaklarımıza benzer bir üslupla konuyu anlatıyor. Fakat daha 1919 yılı için “milli birlik ve beraberliğimizi bozucu” ifadesi bugünden geçmişe bakarak yazılmış bir ifade olarak isabetsiz olmuştur. Ayrıca “hain” kelimesi de hukuki bir kavram olmadığı sürece bir ders kitabı için uygun düşmemektedir.

bd. Kongreler

Kitabımız, ulus bilincinin toplumda oluşmasına en büyük katkıları yapmış olan kongrelere önem vererek anlatmıştır. Özellikle Erzurum Kongresi'nin ulus-devletin oluşmasındaki katkısı “Erzurum Kongresi'nin Önemi” adıyla ayrı bir başlık altında anlatılmış ve Mustafa Kemal'in kongrede yaptığı konuşmadan önemli cümleler alıntılanmıştır: “Milletin mukadderatında söz sahibi olabilecek ve sözünü yürütebilecek bir milli irade ancak Anadolu'dan doğabilecektir ve milli iradeye dayalı bir ‘Millet Meclisi’ ile milli iradeden güç alacak bir hükümetin kurulması, ilk hedefimizdir.”¹⁸³

be. Milli Tarih

“Milli Tarih” başlığıyla tarih öğrenmenin önemine dikkat çekilirken tarihin de tanımı şöyle yapılıyor: “Tarih, bir milletin doğrudan geçmiş hayatı ile ilgilidir. Ele aldığı konuyu geçmişi ve gelişmesi ile inceler ve anlatır. Bir toplumun nasıl millet olduğu, millet olarak gelişmesi, diğer milletlerle olan ilişkileri, varlığını

---

¹⁸² PALAZOĞLU ve BİRCAN; **a.g.e.**, s. 40.

¹⁸³ PALAZOĞLU ve BİRCAN; **a.g.e.**, s. 98-100.

sürdürmek için gösterdiği mücadeleler, insanlık için ortaya koyduğu uygarlık ve kültür hizmetleri tarihin inceleme alanı içindedir.¹⁸⁴

Bu tarih tanımı, tarihin inceleme alanını kısmen doğru bir biçimde anlatırken tarihin, milli tarih olsa dahi bir coğrafyanın da tarihi olduğunu yok saymış oluyor. Zira tarih, sadece ulusların ya da uluslaşma süreçlerinin değil toplumların bizzat ve bütün olarak da tarihidir.

---

¹⁸⁴ PALAZOĞLU ve BİRCAN; **a.g.e.**, s. 49.

**7. Kenan KALECİKLİ -Türkiye Cumhuriyeti
İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük (1-2)**

İÇİNDEKİLER

1

GİRİŞ

XX. YÜZYIL BAŞLARINDA OSMANLI DEVLETİ

1. II. Meşrutiyet Dönemi.....	2
2. Trablusgarp Savaşı.....	6
Okuma Parçası: Berlin Konferansı ve Berlin Antlaşması.....	9
3. Balkan Savaşları.....	10
4. I. Dünya Savaşı.....	17
Okuma Parçası: Çanakkale Zaferi.....	26
Nusret Mayın Gemisi ve Binbaşı Nazmi Bey.....	27
Birinci Dünya Savaşı'nın Bir Başka Sonucu.....	31

BİRİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONUNDA OSMANLI DEVLETİ

1. Mondros Ateşkes Anlaşması ve Önemli Maddeleri, Ateşkes Anlaşması'nın Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri ve Sonuçları.....	36
2. Ateşkes Anlaşmasından 19 Mayıs 1919'a Kadar Geçen Önemli Olaylar.....	39
3. Osmanlı Devleti'nin Paylaşılması Tasarıları.....	39
4. Wilson Prensipleri ve Paris Barış Konferansı.....	42
5. İzmir'in İşgali.....	43
Okuma Parçası: Amiral Bristol Raporu.....	44
6. Memleketin İç Durumu ve Cemiyetler.....	47

İKİNCİ BÖLÜM

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN HAYATI

A) HAYATI.....	56
1. Öğrencilik Yılları ve Askerlik Hayatı.....	56
2. Fikir Hayatı.....	62
3. Siyasi Hayatı.....	63

4. Eserleri.....	63
5. Atatürk'ün Karşılaştığı Güçlükler.....	63
Okuma Parçası: Mustafa Kemal Çanakkale Savaşları'nı Anlatıyor.....	64
B) ATATÜRK'ÜN KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ VE ÇEŞİTLİ YÖNLERİ.....	67
1. Vatanseverliği.....	68
2. İdealistliği.....	68
3. Hakikati Arama Gücü.....	69
4. Yaratıcı Zihniyeti.....	69
5. İleri Görüşlülüğü.....	69
6. Mantıklılığı.....	70
7. Çok Cepheliliği.....	70
8. Yöneticiliği.....	70
9. Gurura ve Ümitsizliğe Yer Vermemesi.....	71
C) KENDİSİNDE "ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCE SİSTEMİ"NİN OLUŞMASINA NEDEN OLAN ETKENLER.....	74
1. Mevcut Ortam.....	74
2. Bağımsızlık İhtiyacı.....	79
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
KURTULUŞ SAVAŞI	
A) HAZIRLIK DÖNEMİ.....	81
1. Kuva-yi Milliye Hareketi'nin Başlaması ve Batı Cephesi'nin Kurulması.....	82
2. Mustafa Kemal'in Samsun'a Çıkışı ve Milli Bilincin Oluşturulması....	86
Okuma Parçası: İstanbul Mitingleri.....	88
3. Amasya Genelgesi.....	90
4. Erzurum Kongresi ve Önemi.....	92
5. Sivas Kongresi ve Önemi.....	97
6. Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin Tutumu ve Sonuçları.....	100
7. Ali Rıza Paşa Kabinesi, Amasya Görüşmeleri ve Sonuçları.....	102
8. Temsil Heyeti'nin Ankara'ya Gelmesi.....	104
9. Son Osmanlı Mebusan Meclisi ve Misak-ı Milli.....	106

10. İstanbul'un İtilaf Devletleri Tarafından Resmen İşgali ve Mebusan Meclisi'nin Dağıtılması.....	108
Okuma Parçası: İstanbul'un Şerefli Telgrafçıları ve Manastırlı Hamdi Bey.....	111
11. Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin Açılması ve Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Kurulması.....	113
12. Yeni Türk Devleti'nin İlk Anayasası.....	115
B) TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ HÜKÜMETİ İLE İSTANBUL HÜKÜMETİ'NİN MÜCADELESİ.....	118
1. İstanbul Hükümeti'nin Tutumu.....	118
2. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Karşı Ayaklanmalar.....	119
3. T.B.M.M.'nin Tedbirleri.....	124
C) SEVR BARIŞ ANTLAŞMASI.....	125
1. Sevr Barış Antlaşması ve Önemli Maddeleri.....	125
2. Sevr Antlaşması'na Karşı Tepkiler.....	128
D) DÜZENLİ ORDUNUN KURULMASI.....	131
E) MUHAREBELER VE SONUÇLARI.....	133
1. Ermeni Sorunu ve Ermenilerle Savaş.....	133
2. Güney Cephesi'nde Maraş ve Urfa'nın Kurtarılması, Antep Savunması.....	139
Okuma Parçası: Adana Cephesi.....	143
Okuma Parçası: Sütçü İmam Olayı.....	143
Okuma Parçası: Şahin Bey.....	144
3. Batı Cephesi Muharebeleri.....	146
F) SİYASİ İLİŞKİLER.....	161
G) SAKARYA MEYDAN MUHAREBESİ VE SONUÇLARI.....	164
H) BÜYÜK TAARRUZ VE SONUÇLARI.....	175
1. Büyük Taarruz Öncesi Hazırlıklar ve Taarruzun Başlaması.....	175
2. Başkumandan Meydan Muharebesi ve Anadolu'nun Düşmandan Temizlenmesi.....	181
Okuma Parçası: 57. Tümen Komutanı Albay Reşat Olayı.....	186
3. Mudanya Ateşkes Anlaşması, Esasları ve Önemi.....	188

4. Saltanatın Kaldırılması.....	189
Okuma Parçası: Saltanatın Kaldırılmasıyla İlgili	
Mustafa Kemal'in Konuşması.....	191
İ) LOZAN KONFERANSI.....	192
SÖZLÜK.....	205
İNDEKS.....	207
KRONOLOJİ.....	209
KAYNAKLAR.....	212

2

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ

A) CUMHURİYET'İN İLANI VE HALİFELİĞİN KALDIRILMASI.....	2
1. Cumhuriyet'in İlanı ve Mustafa Kemal Paşa'nın İlk Cumhurbaşkanı Seçilmesi.....	2
2. Halifeliğin Kaldırılması ve Bunun Önemi.....	7
B) PARTİLER VE ÇOK PARTİLİ DÖNEME GEÇİŞ DENEMELERİ.....	13
1. Cumhuriyet Halk Fırkası.....	13
2. Terakkipver Cumhuriyet Fırkası ve Şeyh Said Ayaklanması.....	15
3. Mustafa Kemal'e Suikast Girişimi.....	17
4. Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Menemen Olayı.....	18
C) İNKILABIN GELİŞİMİ, DEVLET VE TOPLUM KURUMLARININ LAİKLEŞMESİ.....	21
1. Osmanlı Devleti'nde Hukuk.....	22
2. Din-Devlet İlişkisi ve Aşamaları.....	23
3. Türk Medeni Kanunu'nun Kabulü ve Karakteri.....	25
4. Kadın Haklarının Kabulü.....	28
D) EĞİTİM VE KÜLTÜR ALANINDA İNKILAP HAREKETLERİ.....	34
1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu.....	37
2. Medreselerin Kaldırılması.....	37
3. Türk Harflerinin Kabulü.....	37
4. Eğitim-Öğretim Alanında Gelişmeler.....	42
5. Milli Tarih.....	49
6. Türk Dilinin Gelişmesi.....	56
7. Çağdaşlaşma ve Uygarlık.....	59
8. Güzel Sanatlar.....	71
Okuma Parçası: Milletlerin Tanınmasında Güzel Sanatların Rolü: "Atatürk ve Sanat".....	74
E) TOPLUMSAL YAŞAYIŞIN DÜZENLENMESİ.....	76
1. Tekkelerin, Zaviyelerin ve Türbelerin Kapatılması.....	76
2. Kıyafette Değişiklik.....	79

3. Soyadı Kanunu'nun Kabulü.....	85
4. Takvim, Saat ve Ölçülerde Değişiklik.....	86
F) EKONOMİK ALANDA GELİŞME.....	89
1. Milli Ekonominin Kurulması.....	89
2. Bayındırlık ve Ulaştırma Alanında Gelişme.....	100
3. Sağlık ve Tıp Alanında Gelişme.....	102

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK ORDUSU VE MİLLİ SAVUNMA

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİNDE TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN

DIŞ SİYASETİ

1. Nüfus Mübadelesi (Değiş-Tokuş).....	110
2. Yabancı Okullar Sorunu.....	110
3. Irak Sınırı ve Musul Sorunu.....	112
4. Milletler Cemiyeti ve Milletler Cemiyeti'ne Girişimiz.....	113
5. Balkan Antantı.....	114
6. Montrö Sözleşmesi.....	115
7. Sadabat Paktı.....	116
8. Hatay Sorunu ve Sonucu.....	118
Okuma Parçası: Atatürk'ün 10. Yıl Nutku.....	119

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ATATÜRKÇÜLÜK, TÜRK İNKILABININ DAYANDIĞI

İLKELER VE TÜRK İNKILABININ NİTELİKLERİ

A) ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCE SİSTEMİ.....	121
1. Atatürkçülüğün Tanımı ve Önemi.....	121
2. Atatürkçülüğün Nitelikleri.....	121
B) ATATÜRK İLKELERİ.....	124
1. Genel Bilgiler.....	124
2. Cumhuriyetçilik.....	140
3. Milliyetçilik.....	148
4. Halkçılık.....	159
5. Devletçilik.....	162

6. İnkılapçılık.....	168
7. Laiklik.....	173
8. Atatürk İlkelerine Sahip Çıkmak ve Onların Devamlılığını Sağlamak.....	183
9. Atatürk İlkeleri ve Bugünkü Gerçekler.....	192
C) ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCEDE MİLLİ GÜÇ UNSURLARI.....	195
1. Siyasal Güç.....	195
2. Ekonomik Güç.....	196
3. Askeri Güç.....	196
D) TÜRKİYE'NİN KARŞILAŞTIĞI İÇ VE DIŞ TEHDİTLER.....	198
1. Tehdidi Meydana Getiren Sebepler.....	198
2. Atatürkçü Düşünce Sistemine Yönelik İç ve Dış Tehdit.....	200
Okuma Parçası: Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi.....	203
SÖZLÜK.....	205
İNDEKS.....	207
KRONOLOJİ.....	209
KAYNAKLAR.....	212

a. Kitabın Genel Karakteri

Liselerde kredili sisteme geçişle birlikte okutulan bir diğer kitabımız da Kenan KALECİKLİ'nin yazmış olduğu ders kitabıdır. Bugüne kadarki ders kitapları içerisinde KALECİKLİ'nin ders kitabı, en az tarihi bilgi içeriğine; bunun yanı sıra da en çok slogan ve yoruma sahip ders kitabımız olma niteliğine sahiptir diyebiliriz. Kitabın dili de son derece şairanedir. Konu başlıkları olarak da PALAZOĞLU ve BİRCAN'ın kitaplarıyla hemen hemen aynıdır. Kitapta Osmanlı Devleti'nin başarısızlığı salt Ermenilerle İslamcı örgütlenmelere indirgenmiş gibidir; bunu kitaptan alıntılarla diğer başlıklar altında açmaya çalışacağım.

b. Kitapta Öne Çıkan Konu Başlıkları

ba. Balkan Savaşları

Balkan Savaşları'nın neden çıktığı ve Osmanlı'nın savaşa girmesi üzerine hiçbir açıklama yapılmadan; başta Ruslar olmak üzere düşmanlar suçlanarak başlatılan konu anlatımına şöyle devam edilmiş ve parantezler içinde konu günümüze taşınarak sanki sadece öğrencinin kafası karıştırılmaya çalışılmıştır: “Balkanlar'daki karışıklıklarda Rusya'nın çok büyük etkisi olmuştur. Çünkü, Rusya'nın iki temel politikası da Balkanlar'a yönelikti. Birincisi; Slav kökenli milletleri birleştirip Osmanlı Devleti'nin topraklarını parçalamak; ikincisi ise, Boğazlara yerleşmekti. (Günümüzde Slav-Ortodoks birlikteliği, Azerbaycan'daki Ermeni işgaliyle yine gündemdedir.)”¹⁸⁵

Ardından Fransız İhtilali'ne ilişkin bir geçiş yapılmadan aynı başlık altında şu paragraf karşımıza çıkmaktadır: “Fransız İhtilali'nin en önemli sonucu, milliyetçilik akımının ortaya çıkmasıydı. Bunun en belirgin etkisi de Balkanlar'da görülmüştür. Oysa Osmanlı Devleti, insanlık tarihinin yazdığı en büyük uygarlığı göstermiş, topraklarına kattığı ülkelerin milli varlıklarına ve dinlerine

---

¹⁸⁵ KALECİKLİ, Kenan; **Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük-1**, Gendaş A.Ş. Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 10.

karışmamıştı. Başka milletler, egemenliklerine aldıkları ülkeleri acımasızca sömürürken, Osmanlı Devleti'nin bu yaklaşımı, büyük bir uygarlığı göstermekteydi. (Avrupa'nın yükselişinde ve zenginleşmesinde, mazlum milletlerin kanı ve gözyaşı vardır. Latin Amerika ve Afrika'daki sömürgeleri hatırlayalım.) Bu uygarlığın karşılığı, haçlı zihniyetiyle camileri dinamitlemek, Müslüman halka camiden çıkarken kurşun sıkmakla gösterilmiştir.”¹⁸⁶

Yazar, Fransız İhtilali ile birlikte ortaya çıkan milliyetçilik akımının etkisinin Osmanlı'da ilk olarak Balkanlarda ortaya çıkmasının doğruluğu üzerine burada yorum yaparken aslında Balkan milletlerini de bir yandan suçlamış oluyordu. Daha sonra ise “Günümüzde de aynı zihniyet, masum Müslüman halkın Bosna Hersek'te katledilmesiyle sergilenmektedir. Böylece Avrupa'nın gerçek yüzü bir kez daha tescil edilmiştir”¹⁸⁷ cümlesiyle de yakın tarihimizin olaylarına yer vermeden eleştirisine hissi bir yorumda bulunmuş oluyordu. Bu yaklaşım ise kuşkusuz bugünden düne bakmanın bir sonucudur.

bb. Osmanlı Devleti'nin Paylaşılması Tasarıları

Mondros Ateşkes Anlaşması maddelerine bu başlık altında yer verildikten sonra hangi konuya açıklık getirmeye çalıştığı belirsiz olan yazar, gene kronolojiye itibar etmeden kendince bir yorumla konuyu bitirmiştir: “Bütün bu anlaşmalar, günümüzde yurdumuzu bölmek için oynanan oyunların nasıl eski bir geçmişe sahip olduğunu belgelemektedir.”¹⁸⁸

bc. Cemiyetler

“Milli varlığa düşman cemiyetler” başlığın altında cemiyetlerin sadece adlarına ve birer cümleyle amaçlarına değinen kitabımız, gene “milli cemiyetler”i de tek tek fakat daha ayrıntılı bir biçimde anlatmış. Burada önemli olan nokta ise ilk kez karşılaştığımız bir yorumdur ki o da; bu cemiyetlerin “milli” diye

¹⁸⁶ KALECİKLİ; **a.g.e.**, s. 11-12.

¹⁸⁷ KALECİKLİ; **a.g.e.**, s. 13.

¹⁸⁸ KALECİKLİ; **a.g.e.**, s. 41.

adlandırılmalarının yanında henüz daha o bilince ulaşmamış fakat sadece yurtlarını savunma amacıyla yola çıkan örgütlenmeler olduklarıdır: “Fakat, Türkiye'nin kurtuluşu da bu cemiyetlerin dağınık çalışmalarından doğamazdı. Ortak duygu ve ortak amaçtan doğabilirdi. Böyle bir doğuş da her şeyden önce bir önder etrafında toplanmak ve onunla beraber çalışmakla mümkündü. Bu işi büyük iradesiyle yapacak olan da Mustafa Kemal'di.”¹⁸⁹

bd. İstiklal Mahkemeleri

1920 yılında çıkan ayaklanmalarının ardında meclis tarafından “Hıyanet-i Vataniye Kanunu” çıkarılmış ve “İstiklal Mahkemeleri” kurulmuştu. Kitabımız bu mahkemeler, “... kuruluşu, işleyişi ve kararlarının infazı ile tam bir ihtilal mahkemeleri özelliği gösterir” derken aynı zamanda da milli mücadelede bu mahkemelerin işlevine değinmek ister gibidir: “İstiklal mahkemeleri, isyancıların liderlerini amansız biçimde cezalandırarak milli mücadelemize hizmet etmiştir.”¹⁹⁰

be. Sevr Antlaşması ve Azınlık Hakları

Sevr Antlaşması'ndaki en önemli maddelerden biri de kuşkusuz “Azınlık Hakları”dır. Bu madde açıklanmaya çalışılırken ilk olarak “Azınlık diye kimlere denir?”, “Azınlıklar, milli kimliklerine göre mi yoksa dini kimliklerine göre mi azınlık olurlar?”, “Azınlık haklarıyla kastedilen nedir?” türünden hiçbir soruya cevap vermeyen şu basit bir cümleyle konu anlatımı tamamlanmıştır: “Bütün azınlıklara, her milletinkinden fazla ve Türklerinkinden aşırı haklar verilecekti. Bu durum yıllardır insan haklarının savunuculuğunu yapan devletlerin bu konudaki iddialarının gerçeklerden ne kadar uzak olduğunu göstermektedir.”¹⁹¹

---

¹⁸⁹ KALECİKLI; **a.g.e.**, s. 50.

¹⁹⁰ KALECİKLI; **a.g.e.**, s. 124.

¹⁹¹ KALECİKLI; **a.g.e.**, s. 128.

bf. Birinci Dünya Savaşı'nda Ermeni Sorunu

Ermenileri tarif ederken KALECİKLİ, başka hiçbir yerde rastlamadığımız bir bilgi nakletmiş fakat bir kaynakça belirtmemiştir: “Ermeniler, evlerinde Türkçe konuşurlar, ayinlerini bile Türkçe yaparlardı. Avrupa’da Ermeniler için “Hıristiyanlaşmış Türkler” denmesi; bu kaynaşmanın sonucuydu.” Görüldüğü gibi bu yaklaşım bizi, Ermenilerin de bir ulus kimliğine sahip olmalarının olumlanmayarak etnosantrik (ulus merkezci) bir neticeye götürürken Türk ulusçuluğunun da daha çok dil ve kültürden beslendiği neticesine varmamızı pekiştiriyor.

Ermeni Göçü meselesi anlatılırken konu bugünkü siyasi konularla da ilişkilendirilmiştir. Cumhuriyet tarihi kapsamında konuların bugüne değin gelmesi isabetli bir karar olmaktadır fakat sadece “Ermeni Sorunu” kapsamında ve tarihsel olaylara ve süreçlere değinmeden geçmişle bir bağlantı kurmak ve sonunda da kolaycı ve üstü kapalı çözüm önerilerinde bulunmak, öğrencilerin hayal dünyasında da sağlam temellere oturmayacaktır:

“ Ermeni ve Türkleri düşman kutuplarda bulundurup Ermeni halkını kışkırtanlar, bugün de yeni bir oyunla Türkiye’yi bölmek istemektedirler. Oynanan aynı oyundur. Yer, aynı yerdir; senaristler aynı emperyalistlerdir; değişen yalnızca oyuncular olmuştur.

1970’li yıllarda başlayan, yurt dışındaki Türk büyükelçilerine yönelik saldırılarla gelişen Ermeni terörünün birden kesilip hemen arkasından bölücü terörün başlamasını rastlantı olarak görmek akıl dışı bir yorum olur. Emperyalizm, yine açık vermiştir.

...

Türk Milleti kendine dönerse, düşmanlarının “onun ilini ve töresini bozmasına” imkan yoktur.”¹⁹²

---

¹⁹² KALECİKLİ, Kenan; **Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük-1**, Gendaş A.Ş. Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 136-137.

8. İdris AKDİN, Muhittin ÇAKMAK ve Mustafa GENÇ
Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

20. YÜZYIL BAŞLARINDA OSMANLI İMPARATORLUĞU.....	2
1. II. Meşrutiyet Dönemi.....	2
2. Trablusgarp Savaşı.....	4
3. Balkan Savaşları.....	6
4. Birinci Dünya Savaşı.....	9
Okuma Metni: Edremitli Seyit.....	17

BİRİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONUNDA OSMANLI

İMPARATORLUĞU'NUN DURUMU.....	22
1. Mondros Ateşkes Anlaşması ve Önemli Maddeleri, Ateşkes	
Anlaşması'nın Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri ve Sonuçları.....	23
2. Ateşkes Anlaşmasından 19 Mayıs 1919'a Kadar Geçen	
Önemli Olaylar.....	24
3. Osmanlı Devleti'nin Paylaşılması Tasarıları.....	25
4. Wilson Prensipleri ve Paris Barış Konferansı.....	26
5. İzmir'in İşgali.....	27
Okuma Metni: Amiral Bristol Raporu.....	30
6. Memleketin İç Durumu ve Cemiyetler.....	33

İKİNCİ BÖLÜM

MUSTAFA KEMAL'İN HAYATI.....	48
A. Atatürk'ün Hayatı.....	49
B. Atatürk'ün Kişiliği ve Özellikleri.....	54
Okuma Metni: Atatürk'ün Kişiliği.....	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURTULUŞ SAVAŞI.....	65
-----------------------------	-----------

A. Hazırlık Dönemi.....	67
1. Kuvayımilliye Hareketinin Başlaması ve Batı Cephesi'nin Oluşması.....	67
2. Mustafa Kemal'in Samsun'a Çıkışı ve Milli Bilincin Uyandırılması.....	69
Okuma Metni: İstanbul Mitingleri.....	72
3. Amasya Genelgesi.....	73
4. Erzurum Kongresi ve Önemi.....	75
5. Sivas Kongresi ve Önemi.....	77
6. Milli Mücadele ve İstanbul Hükümeti'nin Mustafa Kemal'e Karşı Mücadele Kararı.....	80
7. Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin Tutum ve Sonuçları.....	80
Okuma Metni: Damat Ferit Paşa.....	82
8. Ali Rıza Paşa Kabinesi, Amasya Görüşmesi ve Sonuçları.....	83
9. Temsil Heyeti'nin Ankara'ya Gelmesi.....	84
10. Son Osmanlı Mebusan Meclisi ve Misakımilli.....	85
11. İstanbul'un İtilaf Devletleri Tarafından Resmen İşgali ve Mebusan Meclisi'nin Dağıtılması.....	86
Okuma Metni: Telgrafçı Hamdi Bey.....	89
12. Ankara'da Büyük Millet Meclisinin Açılması ve Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Kurulması.....	91
13. Yeni Türk Devleti'nin İlk Anayasası.....	93
B. Büyük Millet Meclisi Hükümeti İle İstanbul Hükümeti'nin Mücadelesi.....	94
1. Büyük Millet Meclisi'ne Karşı Ayaklanmalar.....	94
2. Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun Kabulü ve İstiklal Mahkemeleri.....	98
C. Sevr Barış Antlaşması.....	100
1. Sevr Antlaşması ve Önemli Maddeleri.....	100
2. Sevr Antlaşması'na Karşı Tepkiler.....	102
D. Düzenli Ordunun Kurulması.....	103
E. Muharebeler ve Sonuçları.....	104
1. Ermeni Sorunu ve Ermenilerle Savaş.....	104
2. Güney Cephesi'nde Maraş ve Urfa'nın Kurtarılması ve Antep Savunması.....	108

Adana Savunması.....	110
Okuma Metni: Sütçü İmam Olayı.....	111
Okuma Metni: Şahin Bey.....	112
3. Batı Cephesi Muharebeleri.....	114
Okuma Metni: İstiklal Marşı'nın Kabulü.....	121
4. Gürcülerle Antlaşma, Afganistan, Fransa, İtalya ve Amerika İle İlişkilerimiz.....	122
5. Ruslarla İlişki ve Moskova Antlaşması.....	123
6. Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonuçları.....	125
Okuma Metni: Sakarya Meydan Muharebesi.....	127
7. Büyük Taarruz.....	130
8. Başkumandan Meydan Muharebesi ve Anadolu'nun Düşmandan Temizlenmesi.....	132
Okuma Metni: 57.Tümen Komutanı Albay Reşat Olayı.....	135
9. Mudanya Ateşkes Anlaşması, Esasları ve Önemi.....	136
10. Saltanatın Kaldırılması.....	137
Okuma Metni: Saltanatın Kaldırılması.....	140
11. Lozan Konferansı.....	141
12. İkinci Büyük Millet Meclisi.....	146
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
CUMHURİYET DÖNEMİ.....	150
A. Çağdaşlaşma.....	152
B. Cumhuriyet'in İlanı ve Halifeliğin Kaldırılması.....	152
1. Cumhuriyet'in İlanı ve Mustafa Kemal Paşa'nın İlk Cumhurbaşkanı Seçilişi.....	153
2. Halifeliğin Kaldırılması ve Bunun Önemi.....	154
C. Partiler ve Çok Partili Döneme Geçiş Denemeleri.....	156
1. Cumhuriyet Halk Fırkası.....	157
2. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Şeyh Sait Ayaklanması.....	158
3. Mustafa Kemal'e Suikast Girişimi.....	160
4. Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Menemen Olayı.....	161

D. İnkılabın Gelişimi, Devlet ve Toplum Kurallarının Laikleşmesi.....	163
1. Osmanlı Devleti'nde Hukuk.....	164
2. Din-Devlet İlişkisi ve Aşamaları.....	164
3. Türk Medeni Kanunu'nun Kabulü ve Karakteri.....	165
E. Eğitim ve Kültür Alanında İnkılap Hareketleri.....	166
1. Milli Eğitim.....	167
2. Tevhid-i Tedrisat Kanunu.....	168
3. Medreselerin Kaldırılması.....	168
4. Türk Harflerinin Kabulü.....	169
5. Eğitim-Öğretim ve Kültür Alanında Gelişmeler.....	170
6. Yeni Tarih Anlayışı.....	174
7. Türk Dilinin Gelişmesi.....	176
F. Toplumsal Yaşayışın Düzenlenmesi.....	177
1. Tekkelerin, Zaviyelerin ve Türbelerin Kapatılması.....	177
2. Kıyafette Değişiklik.....	178
3. Soyadı Kanunu'nun Kabulü.....	179
4. Öçüler, Saat ve Takvimde Değişiklik.....	180
5. Kadın Haklarının Kabulü ve Kadının Toplumdaki Yeri.....	181
G. Ekonomik Alanda Gelişme.....	182
1. Milli Ekonominin Kurulması.....	183
2. Bayındırlık Alanında Gelişme.....	188
3. Sağlık ve Tıp Alanında Gelişme.....	189
BEŞİNCİ BÖLÜM	
TÜRK ORDUSU VE MİLLİ SAVUNMA.....	193
ALTINCI BÖLÜM	
TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN DIŞ SİYASETİ.....	196
1. Milli Dış Politika.....	197
2. Nüfus Mübadelesi.....	198
3. Yabancı Okullar Sorunu.....	199
4. Irak Sınırı ve Musul Sorunu.....	200
5. Milletler Cemiyeti ve Milletler Cemiyeti'ne Girişimiz.....	201
6. Balkan Antantı.....	201

7. Montrö Sözleşmesi.....	202
8. Sadabat Paktı.....	203
9. Hatay Sorunu ve Sonucu.....	204
Okuma Metni: Atatürk'ün 10. Yıl Nutku.....	205

YEDİNCİ BÖLÜM

ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCE SİSTEMİ VE ATATÜRK İLKELERİ.....208

A. Atatürkçü Düşünce Sistemi.....209

1. Atatürk'ün Düşünce Sistemi'nin Oluşumunu Hazırlayan Etkenler.....	209
2. Atatürkçülüğün Tanımı ve Önemi.....	212
3. Atatürkçülüğün Nitelikleri.....	213
4. Atatürkçü Düşüncede Milli Güç Unsurları.....	213

B. Atatürk İlkeleri.....215

1. Atatürk İlkeleri'nin Amacı.....	215
2. Atatürk İlkelerinin Ortak Özellikleri.....	216
3. Atatürk İlke ve İnkılapları'nın Dayandığı Esaslar.....	216
4. İlkeler.....	219

C. Atatürk İlkelerine Sahip Çıkmak ve Devamlılığını

Sağlamak.....233

D. Türkiye'ye Yönelik İç ve Dış Tehditler.....234

1. Tehdidi Meydana Getiren Sebepler.....	234
2. Atatürkçü Düşünce Sistemi'ne Yönelik İç ve Dış Tehditler.....	236

SEKİZİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜ

İSMET İNÖNÜ'NÜN CUMHURBAŞKANI SEÇİLMESİ.....239

1. Atatürk'ün Ölümü.....	240
2. İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı Seçilmesi.....	242
3. İsmet İnönü'nün Kişiliği ve Devlet Adamlığı.....	242

Okuma Metni: İsmet İnönü'nün Atatürk'ün Ölümünden Sonra

Türk Milleti'ne Yayınladığı Beyanname.....	244
--	-----

SÖZLÜK.....245

TARİH DİZİNİ.....	257
KAYNAKLAR.....	260
CEVAP ANAHTARI.....	262

a. Kitabın Genel Karakteri

2005'ten itibaren okutulan bu son ders kitabımız, test mantığına uygun bir biçimde hazırlanmıştır. Durgun ve olaylar üzerinden bir anlatım benimsenmiştir. Konu içerikleri, günümüz siyasi sorunlarıyla mümkün olduğunca bir araya getirilmemeye çalışılmıştır. Polemikten uzak ve özet anlatımıyla bu kitabımız, KALECİKLİ'nin kitabıyla anlatım ve içerik bakımından tam bir tezat oluşturur.

b. Kitapta Öne Çıkan Konu Başlıkları

ba. Mustafa Kemal'in Samsun'a Çıkışı ve Milli Bilincin Uyandırılması

Bu konu, daha önceki kitaplarda göremediğimiz bir netlikle uluslaşmanın nasıl bir hamleyle başladığını ve ulus-devlet oluşturma amacıyla Mustafa Kemal'in Anadolu'ya gittiğini ifade etmiştir: "Mustafa Kemal, İngiltere himayesine girmek, Amerikan mandasını kabul etmek ve bölgesel kurtuluş çareleri aramak gibi düşüncelerin hiçbirini Türk milli varlığı ve istikbali için uygun bulmamıştı. O'na göre kurtuluşun tek çaresi, halkın kendisine gitmek; yani Anadolu'ya geçip halkı teşkilatlandırmak, Milli Mücadele'yi başlatmak, milli hakimiyete dayanan, kayıtsız, şartsız, bağımsız bir Türk Devleti kurmaktır."¹⁹³

bb. Yeni Tarih Anlayışı

Kitapta "Osmanlı dönemi tarih anlayışının İslam tarihi ve Osmanlı tarihiyle sınırlı tutulduğu"¹⁹⁴ eleştirisi yapılırken o tarihe dek ulusal bir kimlik henüz mevcut değilken milli bir tarihin yazılamayacağı dikkatlerden kaçmış gibidir. Yeni tarih çalışmalarının başlamasıyla birlikte ilk tarih kongresinde milli

---

¹⁹³ AKDİN, İdris; ÇAKMAK, Muhittin ve GENÇ, Mustafa; **Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük**, M.E.B. Devlet Kitapları, İstanbul, 2005, s. 69.

¹⁹⁴ AKDİN, ÇAKMAK ve GENÇ; **a.g.e.**, s. 174-175.

tarihi gerilere götürme düşüncesinin anlatıldığını görüyoruz: “Türk milliyetçiliğinin gelişmesi ve hızlanması, Türk’ün tarihi ile kıvanç duyması, Atatürk’ün bize kazandırdığı milli bilincin sonucudur. Yeni Türk Devleti’nin bireyleri, milliyet fikri etrafında toplanmaya başlamışlardı. Türk’ün milli tarihine sahip çıkılacak, araştırma yapılacak, geçmişin bilinmeyen yönleri gün ışığına çıkarılacaktır. Çünkü Türk milleti köklü, zengin bir tarihe ve medeniyete sahiptir. XX. yüzyılda Orta Asya’da yapılan kazılarda ortaya çıkan bulgular, Türklerin, tarih öncesinde de önemli kültür merkezlerine sahip olduklarını kanıtlamıştır. Ayrıca bulunan kanıtlar Türklerin dünyanın en eski milletlerinden biri olduğunu ispatlamıştır.”

bc. Nüfus Mübadelesi

Milletler Cemiyeti tarafından çözülemeyip ertelenen önemli bir sorun da Türkiye’deki Rumlar ve Yunanistan’daki Türkler sorunuydu. Bu sorun tam anlamıyla bir yurttaşlık sorunuydu. Kitabımızda 1930 yılında bu sorunu ortadan kaldıracak anlaşmanın maddelerine yer verilmiştir:

“Yerleşme tarihleri ve doğum yerlerine bakılmadan İstanbul Rumları ve Batı Trakya Türklerinin hepsi etabli (sürekli oturan) kapsamına alınacaktır.

Mübadeleye dahil olup Türkiye’ye gelen Türklerin, Yunanistan’da kalan tüm mallarının mülkiyeti, Yunan Hükümeti’ne, Türkiye’den Yunanistan’a giden Rumların Türkiye’de bıraktıkları tüm malların mülkiyeti de Türk Hükümeti’ne ait olacaktır.”¹⁹⁵

bd. Atatürk İlkelerinin Ortak Özellikleri

Atatürk milliyetçiliğini yerinde bir tariflerle yurttaşlık ve kültür milliyetçiliği olarak tanımlayan diğer tüm ders kitaplarının yanında bu kitabımızda ek olarak milliyetçilik ilkesi, diğer tüm Atatürk ilkelerini kapsayıcı bir şekilde tarif edilmiştir: “Atatürk ilkeleri, bir bütünü oluşturan ilkeler olup Türk toplumunun

---

¹⁹⁵ AKDİN, ÇAKMAK ve GENÇ; **a.g.e.**, s. 198-199.

ihtiyaçlarından doğmuştur. Bu ilkelerin ortak ve temel özelliği Türk milliyetçiliği esasına dayanmasıdır. Milliyetçilik, milli ihtiyaçlardan kaynaklanmış olup Türk milletini çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmayı amaçlamıştır. Altı temel ilkedен biri olan milliyetçilik ilkesi aynı zamanda diğer ilkelerin özünü oluşturur.”¹⁹⁶

---

¹⁹⁶ AKDİN, ÇAKMAK ve GENÇ, **a.g.e.**, s. 216.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarından günümüze kadar ortaöğretim kurumlarında Türkiye Tarihi, Tarih IV, Türkiye Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ile Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük adı altında çeşitli yazarlarca yazılmış; bazılarının defalarca baskıları yapıldığı gibi bazıları –Mükerrem Kamil SU ve Ahmet MUMCU'nun kitabı gibi- farklı dönemlerde tekrar okutulmaya devam edilmiş toplam on dört ders kitabı olmuştur. Başlangıçtan itibaren komisyon veya farklı yazarlarca kaleme alınmış ders kitaplarında tarihi gelişmeler, basım yılına yakın bir döneme kadar getirilirken 1981 yılından itibaren yeni müfredat programı kapsamında içeriği değiştirilmiş ve kapsam olarak 1876-1939 sınırlaması getirilirken konular, 1908-1938 arasına sıkıştırılmıştır. Ayrıca 1990 sonrası okutulan tüm ders kitapları “Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük” adını taşımaktadır. Bu çalışmada bu kitaplardan sadece 1944 yılından itibaren “Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi” adıyla müfredata lise ders kitabı olarak girenler incelenmiştir.

“Türkiye Cumhuriyeti Tarihi” nin 1944-1945 eğitim yılında müfredata girmesi ile birlikte ilk ders kitabı da ancak 1945'te Enver Ziya KARAL tarafından kaleme alınmıştı. KARAL'ın kitabı, yorumdan ziyade bilgi içerikli bir kitap olmasının yanında değişen iktidarlarla birlikte dönemsel olarak konu başlıklarında yaptığı ekleme ve çıkarmalarla kimi zaman eleştiri konusu olmuştur.

Enver Ziya KARAL'ın hazırlamış olduğu Cumhuriyet tarihimizin ilk “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi” ders kitabı, bugünden bakıldığında kapsam, içerik ve yaklaşım tarzı itibarıyla birçok yanlışlıklar barındırır. Fakat bu ilk kitabımızın 1944 basımlı olduğunu ve daha henüz “tek partili” dönemin devam ettiğini düşünürsek, diğer birçok ardılına göre Enver Ziya'nın daha özenli bir ders kitabı hazırladığını söyleyebiliriz. Zira 1990'lı yıllarda yazılan ders kitaplarının çıkmazları da Enver Ziya'nın kitabıyla hemen hemen aynı gibidir. Enver Ziya'nın ortaöğretim kurumları için bir tarih ders kitabı ekolü yarattığı

ortadadır. Bu ekolü geliştirememekse fazlasıyla 1980 sonrası ders kitabı yazarlarının eksikliğidir.

Enver Ziya KARAL, dönemin siyasi şartlarına uyum sağlamaya dikkat etmiştir. Örneğin 1945'te yer verdiği Atatürk'ün önderliğinde oluşturulan heyetin ortaya koyduğu "Türk Tarih Tezi"ne ve dönemin cumhurbaşkanı "İsmet İNÖNÜ'nün Nutku"na 1963'te yer vermemiştir. 1963 yılında ise henüz daha gerçekleşmiş olan yakın tarihli bir olayı; 27 Mayıs İhtilali'ni "Mayıs İnkılabı" başlığıyla içeriğine eklemiştir.

Enver Behnan ŞAPOLYO'nun hazırlamış olduğu ikinci "Türkiye Cumhuriyeti Tarihi" ders kitabımız da Enver Ziya'nın kitabıyla içerik ve başlıklar itibariyle bir hayli yakınlık arz eder. ŞAPOLYO'nun hazırlamış olduğu ders kitabı, 1951'de okutulmaya başlamıştır. Bu yüzden tek parti döneminin hakim söyleminin kitapta çok belirgin olduğunu söyleyemeyiz. Bununla beraber iktidarlara birlikte keskin değişimler de 1979 yılına kadar okutulan kitabın diğer basımlarında pek görülmez.

ŞAPOLYO'nun kitabının tarih sınırlamasıysa Mondros Mütareke'sinden başlayıp 1960 öncesi basımlarda 1950'ye kadar 1960 sonrası basımlarda ise 1960'a kadar gitmektedir.

ŞAPOLYO'nun kitabında içerik olarak "Atatürk'ün Hayatı"na KARAL'ın kitabından daha fazla yer verilmiştir. Balkan Antantı, Sadabat Paktı, Atlantik Paktı gibi anlaşmalara ve Atlantik Beyannamesi, Birleşmiş Milletler Beyannamesi, İnsan Hakları Beyannamesi gibi konulara ise ilk defa değinilmiştir. Bu başlıkların önemi; Türkiye Cumhuriyeti'nin de ulus-devlet olarak uluslar arası ilişkilerde etkin bir aktör olduğunun altının çizilmesidir.

ŞAPOLYO, genellikle kitabında din ve milliyet temalarını birlikte kullanarak duygusal bir milliyetçilik yaratma amacı güderken sübjektif; azınlıklarla ilgili konulara değinirken ise kendi kimliğinden olsa gerek daha objektif bir tavır sergilemiştir. Uluslaşma sürecinin en önemli olayları sayabileceğimiz "Anadolu Müdafaaları" konularını anlatırken de son derece yetersiz ve didaktik bir üslup benimsemiştir.

Cumhuriyet tarihimizin son "Türkiye Cumhuriyeti Tarihi" adını taşıyan kitabımız ise Mükerrrem Kamil SU ve Kamil SU tarafından hazırlanmıştı. Bu

kitapta başlıklar ve içerik son derece zayıftır. ŞAPOLYO ve M.Kamil SU-Ahmet MUMCU ikilisinin hazırladığı ders kitaplarının bir özeti gibidir. Gene Mondros Mütarekesi ile kitaba başlanırken bu defa II. Dünya Savaşı ile kitap sonlandırılmıştır.

Mükerrem ve M. Kamil SU, dil itibariyle de dönemsel bir tercih yapmışlardır. Örneğin kitabın başında “harp” kelimesi kullanılırken kitabın sonunda “savaş” kelimesi tercih edilmiştir. Bu tutum kitabın dili hakkında fikir yürütmemizi zorlaştırmaktadır; kitabımız tarih kitabı da olsa özel kavramlar dışında kelimeler aynı şekilde kullanılmalıdır. Kitabımızın konu başlıkları da kimi zaman kronolojiden bağımsız ve özensiz seçilmiştir. Bu boyutlarıyla bakıldığında bu kitabımız çalاکalem yazılmış gibi durmaktadır.

Neriman SERDARLAR ve Fahriye YAZGAN’ın ders kitabı ise ilk olarak 1956 yılında basılmış ve “Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi” adını taşıyan ilk ders kitabımızdır. Kitap, alt başlıkları itibariyle bir hayli zengindir.

SERDARLAR ve YAZGAN’ın kitabı cemiyetler konusunda son derece dikkatli bir anlatım benimserken dış düşmanların “Düşmanların Kovulması”; iç düşmanların da “Mecliste Muhaliflerin Çalışmaları” başlıklarıyla verilmesi ve bu tarz iç ve dış düşman kavramlarının ilk defa ders kitaplarımıza sokulması bakımından da uygun olmayan başlık seçimlerinin yapıldığını söyleyebiliriz.

Aynı kitabın 1967 basımında ise eğitim ve tarih inkılaplarına fazlasıyla yer verilmiştir. Fakat KARAL’ın bile 1960 sonrası basımlarında anlatmayı terk ettiği “Türk Tarih Tezi” konusuna ayrıntısıyla yer verilmeye devam edilmiştir.

SERDARLAR ve YAZGAN’ın kitaplarının 1956 basımında Demokrat Parti dönemi adeta bir kalkınma ve refah dönemi gibi anlatılmaya çalışılırken Osmanlı Devleti döneminde başlayan sanayi, eğitim ve tarım alanlarındaki bir takım reformlar da Demokrat Parti dönemine atfedilen yenilikler gibi sunulmuştur.

1960 sonrası kitaplarda yer almaya başlayan bir başka başlık da “27 Mayıs İnkılabı”dır. SERDARLAR ve YAZGAN’ın kitabında bu başlık altında “Mevcut iktidara karşı, Türk Silahlı Kuvvetlerinin kanunların kendilerine vermiş oldukları yetki ile ve millet adına harekete geçmiş olması, hem milli hem de meşru bir olaydır” denilerek artık tarihin konusu olmuş bir olayın meşruiyetini

öğrencilere didaktik bir yöntemle enjekte edildiğini görmekteyiz. SERDARLAR ve YAZGAN'ın bu dönemsel üslup değişiklikleri KARAL'la başlayan pragmatist tarih anlatımının adeta bir devamı gibidir.

1981 yılında okutulmayan “Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi” dersi, M.Kamil SU ve Ahmet MUMCU ikilisinin yazdığı 1981 basımlı “Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi” adlı ders kitabının 1982 yılında kabulüyle tekrar okutulmaya devam etmiştir. Bu kitabın daha sonraki baskılarında adı, “Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük” olarak değiştirilmiştir.

Kitabın genel karakterini çizmeye çalışırken de belirttiğim gibi bu kitaptaki savaş tarihçiliği, siyasal olayların ayrıntılı açıklaması ve sübjektif ifadelerin bolluğu, askeri müdahale sonrası dönemin bir neticesi gibi görünmektedir. Bunun yanı sıra Kurtuluş Savaşı'nı, İnkılabı ve Atatürkçülüğü anlatış biçimi itibariyle de olumlu kazanımları olmuştur diyebiliriz.

Kitabın dili tüm konuların anlatımında günümüz Türkçesi olmuştur. Kitapta ajite edici ifadelere yer verilmemiştir. Kitapta ayrıca “Atatürk Milliyetçiliği” kavramının bilhassa üzerinde durulmuştur. Bu tutumu, 1980 askeri müdahalesinin bir sonucu olarak görebiliriz. Atatürk ilkeleri anlatılırken “milliyetçilik”ten bundan sonra ne anlamamız gerektiği de anlatılmaya çalışılmıştır.

SU ve MUMCU'nun kitabında yer alan “İnkılap tarihi dersini neden öğreniyoruz?” başlığı altında dersin amacını “...iç ve dış düşmanlarımızı tanımak” olarak açıklaması tam da çalışmamın bir özeti gibidir. Zira tarihin kullanılabilirliğini bu cümle kadar açık ve net başka hiçbir yerde göreceğimizi sanmıyorum.

1994 yılında liselerde “kredili sistem”e geçilmesinden sonra okutulmaya başlanan ders kitaplarından birisi de Ahmet Bekir PALAZOĞLU ve Osman BİRCAN'ın birlikte yazdıkları ders kitabıdır. İki cilt halinde yazılmıştır. MUMCU ve SU ile başlayan 1876-1939 arasını içerik olarak tercih etme, bu kitabımızda da devam etmiştir. Başlık, içerik ve hatta okuma parçaları bile artık birbirinin aynısıdır. “Milli” tanımı, birçok yerde devletin millileştirilmesinden önce kullanılırken; özellikle bu kitapta rastladığımız bir kavramsallaştırma yanlışı da “Osmanlı Devleti” savaflara giren taraf olurken, neticeyi alanın “Türk Ordusu”

olmasıdır. Bu seçkinci yaklaşım, ulusal tarihi oluştururken retçi bir yaklaşımla ortak bağların koparılma çabası anlamına gelmektedir ve ne tezettir ki aslında “ulus”un kökeninde bizzat soydaşlık, dil ve kültür birliği yatmaktadır.

Konu başlıkları PALAZOĞLU ve BİRCAN’ın kitabıyla aynı olan bir diğer kredili sistem ders kitabı da Kenan KALECİKLİ’nin hazırlamış olduğudur. Bu güne kadarki en fazla yazar yorumu içeren ders kitabıdır.

KALECİKLİ’nin kitabındaki her konu başlığı neredeyse günümüz siyasi sorunlarından birisiyle bağdaştırılmakta ve öğrenciye düşünmesi için sorular sorulmaktadır. Fakat bu sorular, öğrencinin yazar gibi düşünmesini amaçlar gibidir. Bu yaklaşım kuşkusuz tarih ders kitaplarında anlatılan konuların bugünden bağımsız olma eleştirisi neticesinde ortaya çıkmıştır fakat sonuç itibariyle ortada duran bir gerçek; yazarın ajite edici yorumlarıdır; öğrencinin yorum yeteneği kazanması değil.

2005 yılından itibaren okutulan ders kitabımız ise İdris AKDİN, Muhittin ÇAKMAK ve Mustafa GENÇ tarafından hazırlanmıştır. Daha ziyade test mantığına uygun hazırlanmıştır. Konu başlarında test soruları yer alır. Durgun ve olaylar üzerinden bir anlatım benimsenmiştir. Konu içerikleri polemikten uzak ve KALECİKLİ’nin tam tersine günümüz politik meselelerinden tümüyle bağımsız tutulmuştur.

Uluslaşma sürecindeki kongreler, yeni tarih anlayışı ve Anadolu müdafaaları gibi tarihsel kırılma noktalarına gerekli önem ve dikkat verilerek anlatılmıştır. Atatürk ilkelerinden “milliyetçilik” ilkesi ise diğer kitaplardan farklı olarak tüm Atatürk ilkelerini kapsayıcı olarak tarif edilmiştir. Bu kapsam genişliği bugün de milliyetçiliğin ne kadar önemli ve üzerine eğilimesi gereken bir kavram olduğunun öğrencilere anlatılması açısından ortaya çıkan bir yaklaşım gibi karşımızda durmaktadır.

Kitaplara genel olarak baktığımızda da gördüğümüz şudur ki; aslında Enver Ziya ve AKDİN ve arkadaşlarının yazmış oldukları ders kitapları, kazanımları ve mesafeli duruşları ile en fazla öne çıkan kitaplar olmuştur ve ne ilginçtir ki bu iki kitabımız Cumhuriyet’in ilk ve son okutulan Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ders kitaplarıdır.

Kitaplarımızın ortak kazanımları gibi ortak çıkmazları da görüldüğü gibi hemen hemen aynıdır. Tüm kitaplarda “Türk” ve “Osmanlı” kavramlarının yerlerine tam olarak oturtulamadığını, uluslaşmanın nasıl bir süreç olduğunun anlatılmadığını, Türk uluslaşmasını ve ulusçuluğunu metinden bağımsız övme girişimine heves edildiğini, diğer etnik ve kültürel farklılıkları öteleme çabasına girişildiğini, kültürel, tarihi büyüklüğün ve zenginliğin, günümüzde aranmadığını görmüş bulunuyoruz.

Bu olumsuz yaklaşımlar, zamana ve döneme göre elbette bir dönüşüm içerisine girmiştir. Fakat çalışmada başlarken de belirtmeye çalıştığım gibi tarihin amacı, olayları dönemsel koşullarına ve kendi kriterlerine göre değerlendirmektir. Bu yüzden bugünden geçmişe bakarak olayları değerlendirmeye ve yorumlamaya çalışmak tarihçiyi sübjektifliğe götürürken tarihi de bilimin sınırları dışına taşımaktadır.

Tüm bu tespit ve neticeler, “Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi” dersi için daha özenli ders kitaplarının seçilmesinin gerekliliğini ortaya koyuyor. Ders kitapları, “Vatandaşlık Bilgisi” dersi konularından arındırılarak konu kapsamı Tanzimat Dönemi’nden günümüze kadar getirilebilmelidir. “Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi” ders kitaplarını günümüze kadar getirilme geleneği 1960’lı yıllara kadar sürdürülürken 1980’lerde konular, İsmet İNÖNÜ’nün cumhurbaşkanı seçilmesiyle sonlandırılıyordu. Kuşkusuz bu kapsam darlığı, politik konuların ders kitabı içeriğine alınmak istenmemesinden ileri gelmektedir. Fakat bu çaba, devam eden bir sürecin yarıda kesilmesi gibidir ki bu da tarihin bütünlüğüne zarar vermektedir.

Ders kitaplarımızda “ulus”, “uluslaşma” ve “ulus-devlet” gibi konulara açıklamalı ve karşılaştırmalı olarak yer verilmelidir. Kavramların karmaşık olduğu ve olaylardan ziyade amaçlardan yola çıkılarak yazılan bir ders kitabının faydalı olmanın ötesinde zararlı bile olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. “Öteki”leştirilmeyen, aksine bütünleştirici ve olumlayıcı bir üslupla yeni ders kitapları kaleme alınmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

Kitaplar

- ADIVAR, Halide Edip; **Türk'ün Ateşle İmtihanı**, Özgür Yayınları, İstanbul, 2005.
- AĞAOĞLU, Ahmet; **Üç Medeniyet**, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı. Kültür Yayınları, İstanbul, 1972.
- AHMAD, Feroz; **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev. Yavuz ALOGAN, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995.
- AKARSU, Bedia; **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1998.
- AKINBAY, Osman; Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999.
- AKŞİN, Sina (ed.); "Çağdaş Türkiye Tarihi", **Türkiye Tarihi**, C. 3, Cem Yayınları, İstanbul, 2000.
- ANDERSON, Benedict; **Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, Çev. İskender SAVAŞIR, Metis Yayınları, İstanbul, 1993.
- BABİNGER, Franz; **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, Çev. Coşkun ÜÇÖK, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
- BALİBAR, Etienne ve WALLERSTEİN, Immanuel; **İrk, Ulus, Sınıf, Belirsiz Kimlikler**, çev. Nazlı ÖKTEN, Metis Yay., İstanbul, 1993.
- BAŞGİL, Ali Fuat; **Demokrasi Yolunda**, İnkılap Yay., İstanbul, 1961.
- BAYMUR, Fuat; **Tarih Öğretimi**, İnkılap Kitabevi, Ankara, 1964.
- BEHAR, Büşra Ersanlı; **İktidar ve Tarih: Türkiye'de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- BERKES, Niyazi; **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Çev. Ahmet KUYAŞ, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.
- BLOCH, MARC; **Tarihin Savunusu Ya Da Tarihçilik Mesleği**, Çev. Mehmet Ali KILIÇBAY, Gece Yayınları, 1994.
- BORA, Tanıl ve GÜLTEKİNGİL, Murat; **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Cilt 4 Milliyetçilik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- CARR, E. H.; **Tarih Nedir?**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1987.

- CARR, E.H. ve FONTANA, J; **Tarihyazımında Nesnellik ve Yanlılık**, Çev. Özer OZANKAYA, İmge Kitabevi, İstanbul, 1992.
- COLİNGWOOD, R.G., **Tarih Tasarımı**, Çev. Kurtuluş DİNÇER, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1990.
- COPEAUX, Etienne; **Türk Tarih Tezinden Türk İslam Sentezine: Tarih Ders Kitapları (1931-1993)**, Çev. Ali BERKTAY, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara, 2003.
- DOĞANER, Yasemin ve METİN, Celal (ed.); "T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Konularının Ortaöğretimde Öğretimi: Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi", **Türk Eğitim Sisteminde Atatürkçülük ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Öğretimi**, Ankara, 2005.
- GELLNER, Ernest; **Uluslar ve Ulusçuluk**, Çev. Günay Göksu Özdoğan ve Büşra Ersanlı BEHAR, Hil Yayınları, İstanbul, 1992.
- GEORGEON, François; **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura (1876-1935)**, Çev. Alev ER, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003.
- GUİBERNAU, Mansterrat; **Milliyetçilik: 20. Yüzyılda Ulus-Devlet ve Milliyetçilikler**, Türkçesi: Neşe Nur DOMAİÇ, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1997.
- GÖKALP, Ziya; **Türkçülüğün Esasları**, Varlık Yayınları, İstanbul, 1963.
- GÜNGÖR, Erol; **Sosyal Meseleler ve Aydınlar**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1993.
- GÜVENÇ, Bozkurt; **Türk Kimliği: Kültür Tarihinin Kaynakları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.
- HARTOG, François; **Tarih, Başkalık, Zamansallık**, Dost Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2000.
- HOBSBAWM, Eric; **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçekçilik**, Çev. Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993.
- HOBSBAWM, Eric; "Tarih Bize Çağdaş Toplum Hakkında Ne Anlatabilir?", **Tarih Üzerine**, Çev. Osman AKINBAY, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999.
- İNAN, Afet; **Medeni Bilgiler ve M. Kemal ATATÜRK'ün El Yazmaları**, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1988.

- KARAL, Enver Ziya; "Tarih Öğretimi ve Meseleleri", **Eğitim Hareketleri**, Ankara, 1956.
- KOÇAK, Cemil; **Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)**, Yurt Yayınları, Ankara, 1986.
- KOMİSYON; **Tarih-1** (Tıpkı Basım), Kaynak Yayınları, 1998.
- KOMİSYON; **Türk Tarihinin Ana Hatları** (Tıpkı Basım), Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999.
- KOMİSYON; **Genel Türk Tarihi**, M.E.B. Yayınları, Ankara, 2006.
- KRAMER, S.N.; **Tarih Sümer'de Başlar**, Çev. Muazzez İlmiye ÇİĞ, T.T.K. Yay., Ankara, 1990.
- KÜÇÜK, Cevdet; "Osmanlı İmparatorluğu'nda 'Millet Sistemi' ve Tanzimat", **Mustafa Reşit Paşa ve Dönemi Semineri Bildiriler**, Ankara, 13-14 Mart 1985, 13-23, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1984.
- LECA, Jean (Haz.); **Uluslar ve Milliyetçilikler**, Çev. Siren İdemen, Metis Yay., İstanbul, 1998.
- LEWIS, Bernard; **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, T.T.K. Basımevi Çev. Metin KIRATLI, Ankara, 1984.
- LEWIS, Bernard; **Ortadoğu**, Çev: Mehmet HARMANCI, Sabah Kitapları, İstanbul, 1996.
- MARDİN, Şerif; **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri (1895-1908)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1964.
- MİLAS Herkül; **Geçmişten Bugüne Yunanlılar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- NİETZSCHE, Friedrich; **Tarih Üzerine**, çev. Nejat BOZKURT, Say Yayınları, İstanbul, 1997.
- ORAL, Mustafa; **İmparatorluktan Ulusal Devlete Türkiye'de Tarih Anlayışı (1908-1937)**, Basılmamış Doktora Tezi, A.Ü. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2002.
- ÖZBARAN, Salih (Haz.); **Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1994.
- ÖZLEM, Doğan; **Tarih Felsefesi**, Anahtar Yayınevi, İstanbul, 1996.

- PARLA, Taha; **Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.
- PEKER, Recep; BOZKURT, Mahmut Esat; TENGİRŞENK, Yusuf Kemal; **İlk İnkılap Tarihi Ders Notları**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, Ankara, 1939.
- SAFRAN, Mustafa; **Tarih Eğitimi: Makale ve Bildiriler**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2006.
- SAKAOĞLU, Necdet; **Osmanlı Eğitim Tarihi**, İletişim Cep Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1998.
- SMİTH, Anthony; **Ulusların Etnik Kökeni**, Çev. Sonay BAYRAMOĞLU, Hülya KENDİR, Dost Yayınevi, İstanbul, 2002.
- TANERİ, Aydın; **Türk Devlet Geleneği: Dün ve Bugün**, Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Yayınevi, Ankara, 1981.
- TANÖR, Bülent; **Kuruluş Üzerine 10 Konferans**, Der Yayınları, İstanbul, 1996.
- TEKELİ, İlhan; **Tarih Bilinci ve Gençlik**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998.
- TEKELİ, İlhan; **Tarihyazımı Üzerine Düşünmek**, Dost Kitabevi, Ankara, 1998.
- TİMUR, Taner; **Osmanlı Kimliği**, Hil Yayınları, İstanbul, 1994.
- TOGAN, A.Zeki Velidi; **Tarihte Usul**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1985.
- TOSH, John; **Tarihin Peşinde**; Çev. Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997.
- TUNAYA, Tarık Zafer; **Türkiye'de Siyasal Gelişmeler (1876-1938): Mütareke, Cumhuriyet ve Atatürk**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.
- YILDIZ, Ahmet; **"Ne Mutlu Türküm Diyebilene": Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)**, İletişim Yay., İstanbul, 2001.
- ZÜRCHER, Erik Jan; **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, Çev. Yasemin Saner GÖNEN, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

Ders Kitapları

- AKDİN, İdris; ÇAKMAK, Muhittin ve GENÇ, Mustafa; **Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük**, M.E.B. Devlet Kitapları, İstanbul, 2005.
- KALECİKLİ, Kenan; **Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük-1**, Gendaş A.Ş. Yayıncılık, İstanbul, 1996.
- KARAL, Enver Ziya; **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi(1918-1944)**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1945.
- KARAL, Enver Ziya; **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi(1918-1960)**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1963.
- PALAZOĞLU, Ahmet Bekir ve BİRCAN, Osman; **Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük (1-2)**, Bem Koza Yayın, Ankara, 1997.
- SU, Mükerrerem Kamil ve SU, Kamil; **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Kanaat Yayınları, İstanbul, 1954.
- SU, Mükerrerem Kamil ve MUMCU, Ahmet; **Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük**, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1982.
- SERDARLAR, Neriman ve YAZGAN, Fahriye; **Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi (1918-1960)**, M.E.B., İstanbul, 1964.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan; **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1950)**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1951.

Ansiklopedi, Sözlük ve Dergiler

AKÇAM, Taner; “Ulusal Meseleye Bir Kolektif Kimlik Sorunu Olarak Yaklaşmak”, **Birikim Dergisi**, Sayı: 45-46, İstanbul, 1993.

I. Türk Tarih Kongresi Metinleri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, İstanbul, 1948.

Ana Britannica, cilt 16, Met-Nük, 1996.

ARIKAN, Zeki; “Tanzimattan Cumhuriyet’e Tarihcilik”, **Tanzimattan Meşrutiyete Türkiye Ansiklopedisi**, 4. C., İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

Divanü Lügat-it Türk Tercümesi, cilt I ve IV , çev. Besim ATALAY, 3. Baskı (1.Baskı 1941), T.T.K. Basımevi, Ankara, 1992.

KILIÇBAY, Mehmet Ali; “Kimlik: Bir Tasnif Sorunu”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı: 33, Ankara, 1995.

ORTAYLI, İlber; “Osmanlı İmparatorluğu’nda Millet”, **Tanzimattan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 4, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

T.C. M.E.B. Tebliğler Dergisi, (sayılar: 239-2584), Ankara, 1944-2007.

Türkçe Sözlük-2 K-2, T.D.K, Ankara 1988.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; “Türk Tarihi Yazılırken”, Atatürk’ün Alâka ve Görüşlerine Dair Hatıralar, **Bellekten**, III, sayı: 10, 1939.

YILDIZ, Hakkı Dursun; “Ortaöğretimde Türk Tarihi”, **Türk Kültürü**, 1966.

YILMAZ, Levent; “Gözyaşlarından Tarihin Doğuşu”, François HARTOG’la Söyleşi, **Cogito**, sayı: 29, Y.K.Y., 2001.